

J

J, j, 10. bogstav i det lat. alfabet; kendtes ikke i det opr. lat. alfabet og kom først i brug i middelalderens håndskrifter som grafisk variant til i. Petrus Ramus gav det navnet jod og brugte det udelukkende som j.

J, kem. tegn for jod.

J, fys., fork. f. joule.

Jab'bok, arab. *Nahr ez Zarqa*, hebr. *Yab-bôq*, biflod til Jordan i Transjordanien.

ja'biru (tupi-sprog) (*Myc'teria ameri-'cana*), amer. kæmpestorkeart.

Jablonec ['jablonets], ty. 'Gablonz, čech. by i Čechy; 29 000 indb. (1939). Industriby (glas, særlig glasperler, trævarer, maskiner).

Jablo'nitsapasset el. *Tatarpasset*, 931 m h. bjergpas i de sydøstlige Karpaten S f. Stanislav, Sovj. (Ukraine).

'Jablonovj-bjergene [-lɔnɔvli], SV-NØ-gående bjergkæde i Sibirien Ø f. Bajkal-søen; indtil 2450 m h.

Jablunkov ['jablunkɔf], lavt bjergparti m. Sudeterne og Karpaterne.

'Jabne, gr. *Jamnia* (nu *Yibna*), oldtidsby ved Middelhavet S f. Jaffa. Her afholdtes omkr. 100 e. Kr. den synode, hvor den jød. kanon vedtoges.

Jabot ['ja'bɔ] (fr., eng. fugelekre), løst udposende skjortebryst. Herremode i 17. årh., senere afløst af kalvekrus, som også kaldes j. Ca. 1910 anv. damer j til spadseredragt.

J'accuse ['sa'ky:z] (fr: jeg anklager), anklageskrift af Zola mod Dreyfusprocessen, i dagbladet »Aurore« (1898).

Jáchymov ['ja:'limɔf], ty. *Joachimsthal*, čech. by i Erzgebirge; ca. 7000 indb.; bjergværksdrift, særlig uranbegmalm, tidl. sølvbalm.

Jack [dʒæk], eng. mandsnavn, af fr. Jacques.

jack [dʒæk] (eng. *jack* gut, knægt), kontaktorgan for sammenstilling på telefoncentraler.

jacketkrone ['dʒækɪt-] (eng. *jaeket jakke*; overtræk), en kapsel af porcelænmasse i tandens form og farve, som cementeres fast på den til formålet præparerede rest af den tand, som skal erstattes.

Jackson [dʒæksn], 1) hovedstad og største by i staten Mississippi, USA; 62 000 indb. (1940); 2) by i staten Michigan, USA; 49 700 indb. (1940).

Jackson [dʒæksn], *Andrew* (1767-1845), USA-politiker. Udmærkede sig i eng.-amer. krig 1812-14 (siden berømt som »Old Hickory«, det gamle valnøddetræ). Demokrat, energisk partimand af jævn oprindelse; besatte 1818 Florida; præsident 1829-37, indledede spoils-system m. masseansættelse af partifæller, bevarede popularitet trods uheldig økon. politikk.

Jackson [dʒæksn], *Robert Houghwout* (f. 1892), amer. jurist, 1941 udnævnt til højesteretsdommer. Maj 1945 USAs anklager under krigsforbryderprocessen i Nürnberg.

Jacksons epilepsi ['dʒæksn-], form for epilepsi, der skyldes en lokal irritation af hjernebarken. Viser sig ved halvsidige krampes, uden bevidstløshed. Beskrevet af den eng. neurolog J. H. Jackson (1834-1911).

Jacksonville ['dʒæksnvil], største by i Florida, USA; 173 000 indb. (1940; 1945: 206 000), deraf 61 000 negre; 20 km fra Atlanterhavet ved munden af St. John River. Vigtig eksporthavn for grapefruit. Grl. 1816-22, opkaldt efter Andrew Jackson.

Jack the Ripper [dʒæk dð 'ripə] (eng. opsprætter-Jack) den ukendte gerningsmand til en række bestialske mord på prostituerede kvinder i Whitechapel i London i 1888. I breve til politiet vedgik en person, der betegnede sig selv som J., mordene.

jacktræ [dʒæk-], d. s. s. brødfrugttræ.

Jacob [sa'kɔb], *Max* (1876-1944), fr.-jød. forfatter, har haft stor bet. ved sin originale kunst. Har bl. a. i *Cornet à dés* anv. en ny form for prosadigt. Brændende katolik. Død i ty. fangenskab.

Jacob ['dʒækɔb], *Naomi* (f. 1889), eng. romanforfatterinde. Katolik og pacifist. Har skrevet talr. romaner bl. a. *Jacob Usher* (1926) og selvbiogr. *Me: A Chronicle About Other People* (1933).

Ja'cobi, Friedrich Heinrich (1743-1819), ty. filosof. Modstander af kantianismen. Forkæmper for følelses-intuitionisme.

Ja'cobi, Karl Gustav Jacob (1804-51), ty. matematiker, en af grundlæggerne af de elliptiske funktioners teori; har på mangfoldige områder givet betydningsfulde bidrag til matematikken.

Jacobs ['dʒækɔbz], William Wymark (1863-1943), eng. forfatter af en række humoristiske sømandshistorier (da. *Saltvand og Tjære* 1904), andre fortællinger, f. eks. *The Monkey's Paw*, og skuespil.

Jacobsen, Arne (f. 1902), da. arkitekt. Villabebyggelse i Ordrup krat, *Bellevue Teater* (1936), *Bellevue Strandbad*, *Stellings Hus* i Kbh. (1936), *Søllerød rådhus* (1941, s. m. F. Lassen), *rådhuset i Århus* (1942, s. m. Erik Møller). Har endv. givet tegninger til tapeter, lamper m. m.

Jacobsen, Carl (1842-1914), da. brygger, kunstmæcen. Son af J. C. J. Grl. 1879 Ny Carlsberg-bryggerierne, fra 1906 direktør for Gl. og Ny Carlsberg, gennemførte mægtig produktionsudvidelse med eksport. Åbnede 1882 Ny Carlsberg Glyptotek (åbnet på nuv. plads 1897); stiftede 1901-02 Ny Carlsbergfondet, ligesom arven efter faderen anvendtes til store legater. (Portr. sp. 2168).

Egill Jacobsen: Forår.

Jacobsen, Egill (f. 1910), da. maler; medl. af »Grønningen« fra 1944; har vist udpræget koloristisk evne i et, delvis af primitiv kunst inspireret, abstrakt maleri.

Jacobsen, Else (f. 1911), da. svømmerske. Satte 6 individuelle verdensrekorder i brystsvømning, 1932 nr. 3 ved De Olympiske Lege i 200 m. Siden 1935 svømme-lærerinde.

Jacobsen, E. Thune, se Thune J.

Jacobsen, Georg (f. 1887), da. maler; medl. af »Den Frie Udst.« fra 1937, prof. v. No.s Kunstakad. 1936-40; har især lagt vægt på det teoretisk konstruktive; dekorationer i *Søndermarks kremat.* (1937-38) og *Lyngby rådhus* (1943-47), figurbill. og opstillinger. (Ill. sp. 2166).

Jacobsen, Hans Jacob (f. 1901), færøsk landbrugskonsulent og forfatter. Forfatternavn: Heðin Brú.

Jacobsen, Hans Peter (f. 1892), da. forfatter. Bl. a. to selvbiogr. romaner, *Foran Eventyret* og *Spiralen* (1925-26), oldtidsromanen *Heros* (1927) og fl. lettere romaner, delvis i kriminalgenren.

Jacobsen, Jens Hartvig (f. 1892), da. jurist. Dr. jur. 1927, højesteretssagfører 1930.

Jacobsen, Helge (1882-1946), da. industrimand, kunstmæcen. Son af Carl J., ansat ved Carlsbergbryggerierne 1909-14; fra 1914 direktør f. Ny Carlsbergfondet; direktør f. glyptoteket 1914-26, bestyrelsesformand s. st. 1926-45.

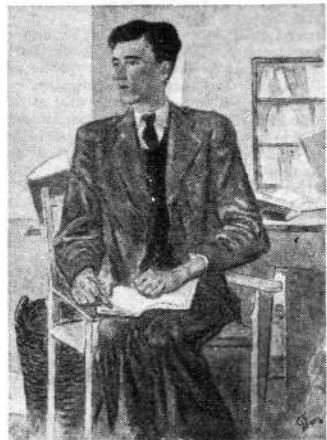
Jacobsen, Holger (f. 1876), da. arkitekt. Har bl. a. opført *Bispebjerg* (1906) og *Sundby krematorier*, *cirkusbyggn.* i Kbh. efter branden 1914, »*Størækassen*« v. Kgl. Teater (1929-31).

Jacobsen, Jacob Chr. (f. 1895), da. fysiker. Prof. ved Kbh.s Univ. 1941. Fysiker ved radiumstationen fra 1921. Undersøgelser over radioaktivitet og atomkernefysik.

Jacobsen, Jacob Christian (1811-87), da. brygger, mæcen. Son af brygger Christen J (1773-1835), overtog 1835 bryggeriet, begyndte efter Münchenrejse brygning af undergæret øl 1845, flyttede 1848 virksomheden til Valby; blev Kbh.s forende ølproducent, støttet til systematisk videnskabeligt arbejde, frygtende produktionsudvidelse på kvalitetsens bekostning. Stiftede 1876 Carlsbergfondet, der 1882 blev ejer af Carlsbergbryggerierne; skænkede midler til Frederiksborgs genopførelse og indretning til museum. Liberal rigsdags- og kommunalpolitiker. (Portr. sp. 2169).

Jacobsen, Jacob Peter (1869-1918), da. historiker; betoned i sit hovedværk *Manes, de Døde og Menneskelivet* 1-3 (1914-20), at det grundlæggende i oldtidens rel. kultus (dødedyrkelsen) består uafh. af off. religionskister.

Jacobsen, Jens Peter (1847-85), da. forfatter. Købmandssøn fra Tisted. Kurssstudent i Kbh. 1867, hvorefter bot. studier til ca. 1873. Oversatte 1871-74 Darwin og skrev samtidig populære tidskr.-artikler om ham. Herved opnåedes forb. med Georg og Edvard Brandes, og den 1872 skrevne novelle *Mogens* rummer et diskret naturalist. program, fremsat i en skelsættende ny prosa. På en udenlandsrejse 1873 angrebet af tuberkulose, som tvang ham til årelange ophold i barndomshjemmet. Hans hist.-psyk. roman *Marie Grubbe* (1876) er på én gang skoleret naturalisme og stemningsrig prosalyrik, og hans fritænkerroman *Niels Lyhne* (1880) er en udvikelingshist., der slutter 1864, men forholder sig til 1870ernes åndelige strømninger. Ateistens kamperede holdning er forenet med nænsom forståelse af rel. liv. Hans tålmodigt udarbejdede, præcise, koloristisk forfinede, stundom maniererede prosa-

Georg Jacobsen: Studenten.

kunst når endnu højere i en rk. særpregede noveller, hvoribl. *Fru Fønss* (1882). Først efter hans død så man, at også hans lyrik (indtil da væsentl. utrykt) betegner en fornyelse. Hans breve vidner om en elskelig og klog personlighed. (Portræt sp. 2169).

Jacobsen, Johan (f. 1912), da. filminstruktør, elev af A. W. Sandberg. Debut 1938; i de følgende år fl. kvikke mod. lystspil-film. Gennembrud 1944 med »Otte Akorder«, befestede sin position med »Den Usynlige Hær« (1945) og nåede sit hidtil bedste med Soya-filmatiseringen »Soldaten og Jenny« (1947), hvor han var sin egen producent.

Jacobsen, Johanna (f. 1884), da. forfatterinde. 1906-18 gift m. Vagn J. Nøgløroman *Huset Hansen* (1925) (om kbh. bourgeois) står kunstnerisk under *Marsvinjægerne* (1928).

Jacobsen, Johannes Christian (1862-1948), da. teolog, prof. i G. T. v. Kbh.s Univ. 1891-1929, har bl. a. skrevet *Om Symboler og Symbolforpligtelse* (1906), *Om Døden og Dødsriget* i G. T. (1911), *Den gammeltestamentlige Theologi som Theol. Disciplin* (1912).

Jacobsen, Jørgen-Frantz (1900-38), færøsk forfatter og journalist. Cand mag. 1932. Fl. skr. om Færøerne og en kulturhist. roman, *Barbara* (udg. posthumt 1939).

Jacobsen, Lis (f. 1882), da. filolog. *Studier til det danske Rigsmåls Hist.* (disp. 1910). Administrerende leder af den da. ord-bog 1916-31. J-s hovedbidrag ligger inden for runologi. S. m. E. Moltke (f. 1901) har hun udgivet *Danmarks Runeindskrifter* (1941-42).

Jacobsen, Marius (f. 1894), da. operasanger (lyrisk tenor). Deb. 1924. Kgl. kammeranger.

Jacobsen, Otto (1870-1939), da. skuespiller og teaterleder. Deb. 1894; 1910-30 og efter 1934 tournédirektør, 1930-34 dir. for Dagmar-teatret, hvor han arrangerede gæstespil af bl. a. Gösta Ekman og Elisabeth Bernger.

Jacobsen, Peder Vilhelm (1799-1848), da. forfatter. Foruden ved banebrydende hist. arbejder om 16. og 17. årh.s Danm. har J vundet navn gnm. det efter datidens mælestok krast realistiske skuespil *Trold-dom* (1847) (om en hekse-sag i Helsingør 1564).

Jacobsen, Thorkild (f. 1904), da. assyriolog. Dr. phil. 1939 (*The Sumerian King List*). Udgravn. i Mesopotamien 1932-33 og 1935-37. Assistent v. univ. i Chicago 1942, prof. smst. og direktør v. »The Oriental Institute« 1946.

Jacobsen, Vagn (1884-1931), da. industri-mand. Søn af Carl J., som J 1914 efterfulgte som direktør for Carlsbergbryggerierne. Støttede efter slægtens tradition kunst og nationale formål.

Jacobsen, Aage Th. B. (f. 1885), da. læge. Overlæge v. Århus Amtssygehus 1921. Prof. i intern med. v. Århus Univ. 1948.

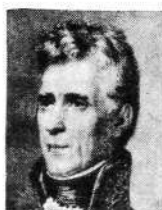
Jacobsen, Ludvig Levin (1783-1843), da. zoolog og læge. Regimentskirurg, kgl. livlæge. Påviste »det Jacobsonske organ« i pattedyrenes næsehule. Konstruerede et apparat til knusning af blæresten, der prisbelønnedes af Acad. des Sciences i Paris. Fremragende zool. arbejder.

Jacobsonske organ (efter Ludvig Levin Jacobsen), hos mennesket en lille fordybning i næsens slimhinde svarende til næseskillevæggen. Er kun rudimentært, medens det hos mange dyr er udstyret med sanseceller, der står i lugtesansens tjeneste.

Jacobsson, Malte Ferdinand (f. 1885), sv. filosof og politiker, landshövding i Göteborg. Har bl. a. skrevet om pragmatisme, om psykisk kausalitet og om Platons samfundsfilos.

jaconet (da. [jako'næt] (efter Jagannāth (nu: Puri), by ved Den Bengalske Bugt), gaze; et let, ret åbent, lærredsvævet bomuldsstof, bleget el. ensfarvet, til føer, forbindstoffer o. a.

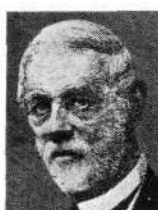
Jacopone da Todì [jako'pone da 'todì] (*Jacobus de Benedictis*) (ca. 1230-1306), ital. digter. Har forfattet lidenskabelige rel. digte. *Stabat mater* til-

Andrew Jackson.

Carl Jacobsen.

J. C. Jacobsen.

J. P. Jacobsen.

lægges ofte ham. Fik bet. for det ital. dramas udvikl. gnm. den satiriske dialog *Laude* (udg. 1914).

jacquardvæv (da. [ja'ka:r-]), automatisk mønstervæv, opfundet 1805 af franskmænden Joseph Marie Jacquard [ja'ka:r] (1752-1834).

Jacquemart-André-Museet [jak'ma:r d'and're], saml. af ældre holl. og ital. malerkunst og renæssanceskulpturer i Paris; grl. af malerinden Nélie Jacquemart (1840-1912) og hendes mand, bankieren Edouard André. Overlædt Institut de France 1912.

jacquerie [ja'kri] (af Jacques øgenavn for den fr. bonde), navn på fr. bondeopstande (især 1358).

Jacques [ja:k], fr. mandsnavn, udviklet af Jacobus, den lat. form for Jakob. 'Jacta est'alea (lat: terningen er kastet), Cæsars ord, da han 49 f. Kr. gik over Rubicon og begyndte borgerkrigen.

jade (sp. *ijada* side; J tillagdes evne til at helbrede sidesmerter), juvelerbetegn. for jadeit og nefrit.

Jade-Busen [ja'də'bu:zən], ty. havbugt V f. Wesermundingen, opstået ved stormflodseddelæggelser i marsken. Ved J ligger den tidl. krigshavn Wilhelmshaven.

jade'it (af jade), *NaAlSi₃O₈*, grønt halvgennemsigtigt tætm. mineral af pyroxen-gruppen fra Burma, Sydkina og Tibet. Anv. udkåret som smykker.

Jael [ja'el], kvinde, som dræbte kanaan-erhøvdingen Sisera i sit telt (Dom. 4, 17-21, 5, 24-27).

Jaén [a'æn], 1) prov. i S-Spanien omkr. Guadalquivirs øvre løb; rig på bly-, jern- og kobbermalme samt stensalt; 2) hovedstad i 1); 67 000 indb. (1947).

Jafet, søn af Noa, stamfader til folkene N og V f. Palæstina (jafet'iderne).

Jaffa, arab. *Yāfa* [ja'fa], hebr. *Yāfo*, gr. *Iōpē*, lat. *Joppa*, handelsby med åben redhavn i Palæstina, ved Middelhavet; 102 000 indb. (1947), deraf 31 000 jøder. Dyrkning og eksport af appelsiner. Bane til Palæstinas længdebane og Jerusalem. Nær J ligger den jødiske by Tēl Aviv. J har fra gl. tid været Jerusalems havneby.

Jaffé [ja'fē:], *Philipp* (1819-70), ty. middelalderhistoriker. Hans hovedværk er en fortællelse over de ældste pavebreve (*Regesta pontificum romanorum ad annum 1198* (1851)).

Jaffna [dʒa'fna, dʒə'fna], by på øen J ved Ceylons N-spids; 63 000 indb. (1946). Øen er ved en smal dæmning forbundet med C.

Jagannāth [dʒəgā'n:ath] (sanskrit *Jagannātha* verdens herre. Eng. defekt stavemåde: Juggernaut), navn for Vishnu som guddom i en berømt hinduistisk valfartshelligdom i Puri i Orissa. Ved den årlige fest med regntidens beg., juni-juli, bliver J-s billede på en kæmpemæssig vogn kørt et par km fra templet og tilbage igen, trukket af pilgrimmene. - Fortællingerne om, at troende lod sig knuse af vognens hjul, er usande.

jager, 1) søv., a) eng. destroyers, større torpedofartøjer, hvis hovedopgave er torpedoangreb på større enheder, dækning af egne sådanne mod u-bådsangreb, offensiv mineudlægn. samt evt. konvojerer. Displacement ca. 1000 t-ca. 2500 t (flotilleledere) med armering af 4-8 stk. 15-11,4 cm kanoner, 4-8 stk. 40 mm rekylkanoner samt 4-10 stk. torpedoapparater, maskinskyts m. v. Fart: op til 40 knob, aktionsradius 9-10 000 sømil ved ca. 15 knob; b) d. s. flygning jib; 2) flyvn., en-el. tomotoreret flyvemaskine, hvis hovedopgave er luftkampe (d. v. s. nedkæm-

pelse af andre fly). J skal m. h. t. hastighed (700-ca 1000 km/h), stigeevne (1500-2400 m pr. minut), topøjde (12 000-14 000 m), manøvredegtighed og bevægning helst være alle andre typer overlegen. Man skelner ml. nærljagere (interceptor), fjernjagere (eskorte-el. ledsagejagere) og natjagere. Bevægningen kan

Jager. (USA).

bestå af maskingeværer (7,7 el. 12,7 mm; 4-8 stk.), kanoner (20 mm; som regel 4 stk.) og raketterprojektiler. Den amer. natjager »Black Widow« er bevæbnet med 8 stk. 20 mm kanoner og 10 stk. 12,7 mm maskingeværer. De nyeste J er reaktordrevne (d. v. s. at de i st. f. stempel-motor og propel er udstyret med en el. to reaktorer), og deres hastighed ligger over 900 km/h. (Ill. se tavle Luftvåben).

Jagiello [ja'gjel], lit. *Jagela* (ca. 1350-1434), stormfyr af Litauen fra 1377 og, som *Władysław 2.*, konge af Polen; antog kristendommen og ægtede 1386 Jadwiga (Hedvig), Polens tronarving (datter af Ludvig den Store), hvorved han blev konge af Polen og indledte Polens og Litauens forening. Slog Den Tyske Orden ved Tannenberg 1410.

Jagiell'ner, Jagiello dynasti, regerede i Polen-Litauen 1386-1572, i Böhmen 1471-1526, i Ungarn 1490-1526.

Jagoda, G. G. (1891-1938), sov. politiker. Fra 1907 bolsjevik, 1920 medl. af præsident f. tjekken, 1924 vicepræsident for GPU, 1934-36 folkekommissær f. indre anliggender. Henrettet for højforræderi.

Jagow [ja'go:], *Gottlieb* von (1865-1935), ty. diplomat. Udenrigsmin. 1913-16, betød ikke meget i forh. til kejser og militærledelse.

jagt er blevet drevet fra menneskehedens ældste tider, først som en nødvendighed for at skaffe føde og som værn mod de store rovdyr, senere som sport; over store strækninger af jordkloden har J endnu stor bet. i førstnævnte hens. I Danm. var J i oldtiden fri, men blev senere forbeholdt konger og adel, først i løbet af det sidste årh. er jagtudøvelsen blevet alm. De i Danm. mest brugte J-måder er: anstands J, grav J, J m. stående hund, klapp J, pürsch J, strand J, støver J, træk J. Den nugældende da. jagtlov v. af 28. 4. 1931 indeholder bestemmelser om jagt-ret (jfr. jagttægn), om jagttretts udøvelse, jagttiden og fredningsbestemmelser (se fredning), om indførelse, forsendelse, køb og salg af vildt samt om jagtmåder og jagtrejskaber. Jagttægn tilkommer grundejeren. Er den hos en anden, kan den forlanges afløst. Ejeren kan overdrage sin jagtret til andre enten for sin besiddelsestid el. for et vist åremål af ikke over ti år ad gangen. Enhver, som har dansk indfødsret, kan udøve jagt på havet og i fjorde og vige, undt. hvor disse er privat ejendomsret undergivet, el. hvor jagttretten fra ældre tid har været betragtet som tilhørende den el. de jagtberettigede på de tilstødende

landstrækninger, jfr. dog reservater. Til udøvelse af jagt kræves jagtgen. **jagt**, søv., skib med 1 mast, storsejl og 2-3 stagej. (Ill. se tavle Sejlskibstyper). **jagtedderkopper**, store, ofte hårede edderkopper m. kraftige kløer, der jager deres bytte i løb. Enkelte graver rør i jorden. Forekommer navnlig på strandbredder, heder o. a. åbne steder. **jagtfalk** (*Falco rusticolus*), stor falkeart, yngler i nordl. og arktiske klippeegne,

fl. racer, den grønl. j næsten helt hvid. I Danm. under trækket; afrettedes tidl. til jagt.

jagtfasan, d. s. s. alm. fasan.

Jagtfonden. Ved lov af 28. 4. 1931 bestemtes, at afgiften for jagtgenene efter fradrag af gebyr indgår i J., der admin. af landbrugsmin. Af J. afholdes udgifterne til ansvarsforsikring for alle jagtgenes-løbere, til J.-s admin., til vildtets bevarelse, oplysning om vildtpleje, støtte for jagtforeninger, etablering af reservater. Fondens indtægt var 1946-47 1 482 000 kr.

Jagtforening, Dansk, stiftet 1884 til værn og ophjælpning af vildtbestandene. Foreningens organ er »Dansk Jagttidende«. Medlemstal 1948: 32 000.

jagtgevær er enten en doublet el. en jagtriffel. **Doubletten** er dobbeltlobet og bestemt til udskydning af jagtpatroner med hagl; **Jagtriffelen** minder mere om et militært gevær og udskyder et projektil af et riffel løb. - **Büchflinten** har to løb, et hagl- og et riffelløb, **drillingen** to hagl- og et riffelløb.

Jagthundene (lat. *Canes Ve'natici*), stjernebillede på den nordl. stjernehimmel.

Jagtkaptajn, søv., kommandør, chef f. kongens adjutantstab af søværnet.

Jagtkonsulenter er, med tilskud fra Jagtfonden, ansat af Da. Jagtforening og Landsjagtforeningen af 1923 for at bistå medlemmerne ved råd og anvisninger om vildtpleje, ved dannelse af lokale jagtforeninger o. l. J.-s virksomhed ledes af en overkonsulent.

jagt med stående hund, hvortil benyttes hønsehund, pointer, setter, bruges ved jagt på agerhøne, urfugl, fasan, skovsneppe og bekkasin samt hare og drives af enkeltmand el. nogle få jægere i selskab; hunden søger efter kommando af jægeren og i passende afstand fra ham ud over terrænet, og når den får færten af vildtet, standser den i nogen afstand og bliver stående, til jægeren kommanderer den frem for at rejse vildtet el. bringe fuglen til at flyve.

Jagt- og Skovbrugsmuseet, Hørsholm, er indrettet i bygningen stammende fra det gamle Hørsholm slot; indviendes 1942; okt. 1945-nov. 1946 anv. til indkvartering af ty. flygtninge; genåbnet 1. 5. 1947. Indeholder samlinger af mosefund, gamle og nye jagtvåben, udstopede, jagtbare da. pattedyr og fugle, skovbrugsredskaber, træprøver og træindustri o. m. a.

jagtrevir el. **jagtdistrikt**, den grund el. ejendom, hvorpå der haves eneret til at udøve jagt.

Jagtridning el. **parforcejagt**, sportsridning, hvor rytterfeltet i galop følger en fører (masteren); retn. angives af 1 el. 2 ryttere (»ræven«), der rider forud. I Danm. passerer på en distance fra 5-12 km, alm. 1 el. 2 etapper, 15-40 forhindringer.

Jagtrådet oprettedes i h. t. lov af 28. 4. 1931 og består af 3 medl.; det skal bistå landbrugsmin. ved admin. af Jagtfonden.

jagttegn, en af politiet udstedt tilladelse

til at drive jagt. Ingen kan i Danm. udøve jagt uden at besidde et j. Der udstedes 4 forsk. j., som koster fra 2-20 kr. og giver ret til jagt af større el. mindre omfang. j tjener tillige som ansvarsforsikring for indehaveren. Enkelte former for jagt er dog tilladt uden j (f. eks. jagt på spurve og krager på egen grund fra 1. 3.-17. 9.).

Jagua'r (brasilskans) (*Felis 'onca*), stor, amer. katteart, lys brunlig m. mørke ringe og pletter. Forekommer fra sydl. USA til Patagonien.

Jagua'rundi (*Felis yagua'rundi*), lille, uplettet katteart, Mellem- og S-Amer.

Jahn [ja:n], **Johann Friedrich Ludwig** (1778-1852), ty. forfatter. Bekæmpede franskmændene under Napoleonskrigene; samlede fra 1810-11 ty. ungdom i gymnastiksammenlutninger (derfor kaldt **Turnvater** J.). Efter 1815 forfulgt som åbenmundet liberal, 1819-25 fængslet af preuss. reg.

Jahve, Israels guds egenavn, forklares 2. Mos. 3, 14 som en form af det hebr. verbum »være« (»jeg er den, jeg er«), men tydingen er usikker. Ved oplæsningen erstattede man af ængstelse for at nævne Guds navn J med »Herren« (hebr. 'adonai) og forsynede konsonanterne i J med vokalerne herfra. Derved opstod den forkerte udtale Jehova. Formen Jahn J forekommer **Jahu**, **Jah** og **Jo**.

Jah'visten (fork. J), forfatter til det ene af de kildeskrifter, som kildekriterierne har ment at kunne udskille i Mosebøgerne og evt. de flg. hist. bøger. Har navn efter gudsnavnet Jahve, som den hypotetiske forf. bruger (jfr. Elohistens brug af Elohim).

jai'nismen [dʒai-] (sanskrit *jina* sejrherre), ind. rel. skabt i 6. årh. f. Kr. af Mahāvira. J lærer om frelse fra karma og samsāra. Et originalt præg får J ved den skarpt gennemførte dualisme ml. ånd og materie, idet karma opfattes som et syndstofs, der må renses ud med skarpe midler, outreret askese, for at udfri den evige sjæl. Omkr. 100 e. Kr. delt i to retninger, digambara (klædt i luft, fordi munkene, der driver streng askese, går nøgne) og cvetāmbara (hvidklædt, fordi munkene, der har større frihed, har hvide klædninger). Eksisterer i nutiden i små menigheder, ialt 1941: ca. 1,5 mill., munke og lægfolk.

Jaipur (eng. [dʒai'puː]), ind. *Jayapur*, 1) ind. fyrstestat, tilsluttet Hindustan, i Rājputāna; 40 405 km²; 3 041 000 indb. (1941); 2) hovedstad i 1) SV f. Delhi; 176 000 indb. (1941). Jernbaneknudepunkt. Tekstil- o. a. industri.

Ja'irus, synagogeforstander i Kapernaum, hvis datter Jesus kaldte til live, Mark. 5, 22.

Jajla-bjergene, indtil 1540 m h. bjergkæde langs Krims SØ-kyst.

Ja'kel, Mester (nty. *Jakel* lille Jakob), en marionetfigur.

jaket [ja'kæt] (fr.), enradet frakke med skråt afskårne skodder; formiddagsdragt for mænd ved off. lejligheder.

jakke, en lige afskåret, høftelang frakke, som siden ca. 1850 afløste kjolen som dagligdragt for mænd.

Jako (*Psalterius 'ethiopicus*), V-af. papegøje, grå m. rød hale.

Jakob, søn af Isak og Rebekka, opfattes i fortællingen om »Jakobs kampen« (1. Mos. 32), hvor han ved sin hjemkomst får navneforandring til Israel, som det israel. folks stamfader. Stridigheder med tvillingebroderen Esau havde tvunget ham til at flygte til morbroderen Laban, hvis datter Lea og Rakel han blev gift med. Som gammel drog J til Ægypt. med hele sin familie. Israels 12 stammer regnes for hans sønner.

Jakob, Jesu broder; kun lidet omtalt i Ev.; Jerusalemmenighedens første leder, s. m. Peter ordfører ved Apostelkonventet; blev af jøderne kaldt »den retfærdige«, dog til sidst dømt af det jødiske råd og stenet år 62.

Jakob, Alfaeus Søn, en af Jesu Apostle.

Jakob, Zebædaus Søn, en af Jesu Apostle, udgjorde s. m. broderen Johannes og

Peter inderkredsen af Jesu disciple; led martyrdøden under Herodes Agrippa 1. år 44. Legenden vil vide, at han blev dræbt i den efter ham opkaldte sp. by Santiago de Compostela. Spaniens nationalhelgen.

Jakob (sp. *Jaime* [ˈjaime]), **konger af Aragonien**: Jakob 1. Erobreren (1213-76), søn af Pedro 2., erobrede Valencia og Balearerne. - Jakob 2. den Retfærdige (1291-1327), søn af Pedro 3., fra 1285 konge af Sicilien, som han 1295 byttede mod Sardinien. Sammensmeltede Aragonien, Catalonien og Valencia ved konstitutionen 1319.

Jakob (eng. *James* [dʒæɪmz]), **eng. konger**: Jakob 1. (1566-1625), konge af Engl. 1603-25, konge af Skotl. (J. 6.) fra 1567. Søn af Marie Stuart og Darnley. J.-s teorier om kongemagtens størrelse og hans toldpålæg medførte modsætn. til parlamentet. Tolerant over for katolikkerne indtil Krudtsammensværgelsen 1605, men brød m. puritanerne. I modsætn. t. parlamentet vilde J nøjes med at mægle i 30-årskrigen; nærmeste sig en tid Spanien. Lod sig lede af Buckingham. G. m. Anna, Chr. 4.s søster. - Jakob 2. (1633-1701), reg. 1685-88, søn af Karl 1. Katolik. J.-s stærkt kat. politik og hans tilslutn. til Ludvig 14. fjernede alle fra ham. Forsøg på alm. tolerancepolit. (indulgensdekclarationer 1686-87) strandede, og da den kat. dronning Marie af Modena fødte en søn (kat. tronfølger), indkaldtes Wilhelm af Oranien. J flygtede til Frankr., og et generobringersforsøg 1690 (Irl.) strandede. (Portræt s. 2174).

Jakob (»J.«) **Edvard** (1688-1766), eng. tronpretendent, søn af J 2. Søgte 1715 forgæves at vinde tronen.

Jakob (eng. *James* [dʒæɪmz]), **skotske konger**, Jakob 1. (1394-1437), reg. 1406-37, søn af Robert 3.; myrdet, da han søgte at begrænse adelens magt. - Jakob 2. (1430-60), reg. 1437-60, søn af J 1., konfiskerede den mægtige slægt Douglas' besiddelser. - Jakob 3. (1451-88), reg. 1460-88, søn af J 2., 1469 g. m. Chr. 1.s datter Margrete, med hvem han fik Orkney-øerne og Shetlands-øerne som medgift. - Jakob 4. (1472-1513), reg. 1488-1513, søn af J 3. Ægtede 1503 Margrete, datter af Henrik 7. af Engl., men genoptog 1512 striden med Engl. Faldt ved Flodden. - Jakob 5. (1512-42), reg. 1513-42, søn af J 4. G. m. Marie af Guise og fader til Marie Stuart. Krig m. Engl. 1532-34 og 1542. - Jakob 6. (1566-1625), reg. 1567-1625, fra 1603 også konge af Engl. som J 1.

Jakob (d. ca. 1309), greve af Nørrehalland, søn af grev Niels 2., fik først 1283 sit len, dømt i Nyborg 1287 for andel i Erik Glippingens mord, afstod 1305 Halland til Norge.

Jakob af Sværdet, St. (sp. *Santiago de la Espada*), sp. ridderorden 1161-1835.

Jakob Erlandsen (d. 1274), da. gejstlig, af Hvideætten, domprovst i Roskilde 1245, biskop 1250, ærkebiskop i Lund 1254. Kom i strid med Christoffer 1. om kirkens uafhængighed, lod 1256 kirke-mødet i Vejle vedtage, at landet skulle lyses i interdikt, hvis en biskop blev fængslet. Fængslet 1258, løsladt ved kongens død 1259, hvorefter en proces fulgte for paven, der først 1271 førte til forlig.

Jako'b'niere, partinavn under Den Fr. Revolution. Opr. medlemmer af mådeholden klub, der fra 1789 holdt møder i et tidl. jakobinerkloster; fra 1791 udtryk for de radikale republikanere, ledet af Danton og især Robespierre. I konventet dannede J gruppen Bjergjet; klubben var fast støtte for Robespierre og havde filialer Frankr. over. J havde magten i konventet 1793-94; efter Robespierres fald opløstes J-klubben nov. 1794, men J-navnet brugtes fortsat om yderligtgående revolutionstilhængere.

jakobinerhue, andet navn for frygisk hue.

jako'bitter, 1) monofysitisk sekt, opkaldt efter munken Jakob (d. 578); især i Syrien; 2) tilhængere af det 1688 fordrevne stuaertske hus, repræsenteret af Jakob (3.). Især katolikker og skotske

adelige. Fl. forgæves oprør (1715-16, 1745-46).

Jakobs Brev, skrift i N. T., snarere afh. end egl. brev, et stykke parænese uden dogm. udredninger. Forf. kalder sig Jakob og er formodentlig Jesu broder; J er skrevet i 50-erne, sandsynligvis til jødekristerne kredse uden for Judæa.

Jakobselv, flod på grænsen ml. No. og Sovj., til Barents-hav.

Jakobsen, Frode (f. 1906), da. modstandsleder under besættelsen. Cand. mag.; soc. dem.; organiserede fra 1941 »Dansk Studiering«, der udvikledes til illegal modstandsorganisation »Ringene«; tog sommer 1943 initiativ til oprettelse af Danm.s Frihedsråd, hvoraf J var medl. til befrielsen. Formidlede forb. til da. militær nov. 1943, formand for frihedsrådets kommandoudvalg 1944 og f. arrestationsudvalget. Som en af modstandsbevægelsens førende mænd optaget i min. Buhl maj-nov. 1945 som min. u. p., bidrog til at udjævne modsætn. ml. modstandsbevægelsen og rigsdagspolitikkerne. Soc. dem. folketingsm. fra okt. 1945; gik mod fortsættelse af modstandsbevægelsen som polit. magtfaktor og mod Frihedsbevægelsens Samråd. (Portræt).

Jakobsen, Jakob (1864-1918), færøsk filolog, dr. phil. 1897: *Det Nørre Sprog på Shetland*. Hovedværk: *Etymologisk Ordbog over det Nørre Sprog på Shetland*. Har studeret Færøernes hist., folkeoverlevering og sprog og har udgivet en færøsk antologi.

Jakobshavn, vestgrøn. koloni v. Diskobugt, anlagt 1741. 590 indb. (1946). J distrikt (896 indb. (1946)) omfatter det smalle kystland fra J-s Isfjord til over for N-kysten af Arveprinsens Ejland samt denne østl. del. Udsteder: Atå og Rodebay. (Ill. se tavle Grønland).

Jakobshavns Isfjord, vestgrøn. isfjord S f. kolonien Jakobshavn, stærkt isfjeldproducerende. Isfjeldene strander i den lavvandede munding af fjorden, hvor der til stadighed findes en ophobning af isfjelde: Isfjeldsbanken.

Jakobslejder (nty. *leider* stige), søv., smækker rebstige fra stængesalinen til bramtangens underste afsætning. Alm. betegn. for lodret stålstige på skibe.

Jakobslije (*Sprekelia formosissima*), hører til narcisfam. Løgvækst med 1 el. et par store, uregelm., purpurrøde blomster på et langt skaft. México. Dyres i Danm. på friland. Plantens form og farve sammenlignes med Calatravaordenens røde kors; opkaldt efter denne ordens skytspatron Jakob (Zebedæus' Søn).

Jakobsmusling (*Pecten jacobaeus*), en ved S-Eur. forekommende stor kammusling. Opkaldt efter apostlen Jakob (Zebedæus' søn), hvis sørejer J symboliserer. Pilgrimme til Santiago de Compostela syede J på deres klæder (ibskal).

Jakobson, Roman (f. 1896), russ.-tj. lingvist, bosat i USA. Banebrydende for den strukturelle sprogvidensk. og en af grundlæggerne af Prag-skolen.

Jakobsstav (efter patriarken Jakob, opr. om en pilgrimsstav), et især i det 16. årh. benyttet astron. navigationsinstrument til måling af himmellegemets højde over horisonten. J består af en inddelt stav, langs hvilken en el. fl. tværstave kan forskydes, således at der dannes et T. J holdes, så T's fod er lige under øjet, og tværstangen forskydes, indtil den lige ses at dække den vinkel, der skal måles.

Jakobsstige (*Polemonium coeruleum*), art af floxfam. Urt med fiersnitdelte blade, de i top samlede blomster er blå; prydpilte i haver, enkelte steder vildtvoksende i Danm.

Jakobstad [-sta(d)], fl. *Pietarsaari*, fl. by, v. Bottniske Bugt, NØ f. Nykarleby; 8200 overvej. sv. talende indb. (1945). Træ- og tobaksindustri. Anlagt 1653. J. L. Runeberg er født i J.

Jakobsstige.

Jakob 2. af Engl. Frode Jakobsen.

Jakob Ulfsson (d. 1521), ærkebiskop i Uppsala 1469-1514, unionistilhænger. Virksom ved univ.s oprettelse 1477.

jakokse, d. s. s. yakokse.

jaktation (lat. *jactatio* kasten frem og tilbage), med., en patients uro og kasten sig i sengen.

'jakuhøns (tupi-sprog) (*Pe'nelope*), med hokkoerne beslægtede, mindre, ml.-amer. hønsfugle.

ja'kutter, tyrk. talende folk af mongoloid type i Jakutien. Hovederhverv er kvægavl, telt er sommerbolig, bjælkehus vinterbolig. Et livskraftigt folk, ca. 250 000, der endog delvis har jakutiseret russere i området.

Ja'kutien, ASSR i RSFSR, Sovj., i NØ-Sibirien omkr. Lena og hovedstaden Jakutsk. 3,03 mill. km²; 401 000 indb. (1939), deraf ca. 250 000 jakuter. Stor guldproduktion.

Ja'kutsk, hovedstad i Jakutien, Sovj., v. Lena i Ø-Sibirien; ca. 30 000 indb.

Jalālābād [dʒalālˈaːˈbaːd] (*Djallalabad*), by i NØ-Afghanistan Ø f. Kābul ved vejen til Khaibar Passet. Sukkerfabrikat.

Ja'lape-rod (efter *Jalapa*, by i México), den tørrede rodskold af *Exogonium purga*. J dyrkes på Jamaica og Ceylon. Knoldene indeholder jalapeharpiks, som udrækkes og anv. som bestanddel af afføringsmidler.

jalousi [ʃaluˈsi], 1) skinsyge; misundelse; 2) (samme ord som 1); egl: forhæng, der skinsygt beskytter mod nysgerrige blikke, tynde, brede, skråstillede el. indstillede lister anbragt parallelt, med lille indbyrdes afstand, hvorigennem lys og luft har adgang; anv. inden for vinduerne i st. f. rullegardiner.

jaloux [ʃaˈlu] (fr. af gr. *zelos* iver), skinsyge, misundelig.

Jaloux [ʃaˈlu], Edmond (f. 1878), fr. romanforfatter og kritiker, har i romaner som *Le reste est silence* (1911) analyseret kærlighedens væsen.

Jalta, havneby og badested på Krims SØ-kyst; ca. 30 000 indb. Mildt klima (årgennemsnitstemp. 13,7°).

Jalta-konferencen, eng.-sovj.-amer. konference 4.-12. 2. 1945 i Jalta på Krim, m. deltagelse af Roosevelt, Stalin, Churchill, samt udenrigsministre og militærlædere. Fastlagde gennemførelse af krig mod Tyskl. til betingelsesløs kapitulaton, m. aftaler om zone-okkupationer, erstatninger, ødelæggelse af ty. militærapparat, straf over krigsforbrydere. Man enedes om grundlinjerne i kommende verdensorganisation (aftale om konference i San Francisco); ordn. af po. spørgsmål (udvidelse af Lublin-komiteen m. repr. f. øvr. demokratiske partier; sovj.-po. grænsedrag. i hovedsagen efter Curzon-linien; po. udvidelser vestover, ikke nærmere fastlagt). Genoprettelse af demokrati i de befriede eur. lande; samarbej. ml. Tito og Subasić. Kurilerne og sydl. Sahalin lovet Sovj. Regelmæss. møder ml. 3 hovedmagters udenrigsministre. - de Gaulle protesterede skarpt, fordi Frankr. ikke havde fået lejlighed til at deltage i forhandlingerne som ligeberettiget stormagt.

Jalu, anden stavemåde for Yalu, flod på grænsen af Kina og Korea.

Jaluit ['dʒaːluit], korallø med god havn bl. Marshall Øerne.

Jamaica [dʒəˈmæikə], brit. ø og kronkoloni bl. De Store Antiller; 11 500 km²; 1 237 000 indb. (1943). (Kort se Vestindien). Hovedstad: Kingston. J ligger S f. Cuba på den undersøiske ryg, der

strækker sig fra Haiti til Brit. Honduras. Gnm. J strækker sig en indtil 2243 m h. bjergkæde. Klimaet er tropisk, især sommerregn. På S-kysten savanne, på N-siden regnskove med ceder og mahogni. 77% negre og 18% mulatter, samt en del indere. På de smalle kystletter drives landbrug: bananer (7 mill. bundter (1947); United Fruit Company, Boston), kaffe, sukker (176 000 t 1946-47), kakao, tobak, kopra og krydderierne allehånde og ingefær. - Vigtigste selvstyre m. folkevalgt Repræsentanternes Hus (forfatn. 1944). Opdaget 1494; eng. 1655. Nov. 1940 (traktat 27. 3. 1941) overtog USA række mil. støttepunkter på J.

Ja'mal el. *Samo'jede-halvø*, halvø i N-Sibirien V f. Obs munding.

'jambé (gr. *iambos*), i antik verslære en af 1 kort og 1 lang stavelse bestående verset (- -); i moderne svarer hertil 1 trykssvag og 1 trykstærk. Indført i gr. litt. af Archilochos (7. årh. f. Kr.). Det af 6 j (opfattet som 3 dobbelt-j) dannede jambiske trimeter blev det dominerende dram. versmålt i gr. litt.; på da. navnlig kendt fra Oehlenschlägers »Baldur hin Gode«. De vigtigste jambiske versmålt i nyere tid er Nibelungenstrofen, aleksandriner, blankvers og den hermed nærbeslægtede ty. og nord. 5-fods-j, der rimet er vort vigtigste dram. versmålt, rimet vort hyppigste metrum i sonet, ottave o. l. romantiske strofeformer.

jamboree [dʒamborˈeː, -ˈriː] (eng.), spejderstævne.

James [dʒæimz], eng. navn; svarer til da. Jakob.

James [dʒæimz], Henry (1843-1916), amer. forfatter, siden 1876 bosat i Engl., en udsøgt stilist og aristokratisk skildrer af fornemme, internat. prægede kredse i psyk. romaner som *Roderick Hudson* (1876), *The American* (1877), *The Portrait of a Lady* (1881), *What Maisie Knew* (1897), da. *Hvad Maisie Vidste* (1919). Endv. noveller (da. udvalg *Løgneren* (1948)).

James [dʒæimz], William (1842-1910), amer. filosof og psykolog. Hans *Principles of Psychology* 1-2 (1890) var af overord. bet. for psykologiens udvikling, hans *The Varieties of Religious Experience* (1902) banebrydende for rel.-psyk. I *Pragmatism* (1907) og fl. andre skr. var han en indflydelsesrig forkæmper for pragmatismen, if. hvilken et begrebs mening og en teoris sandhed består i dens konsekvenser for forskningen og livets praksis. (Portræt sp. 2187).

James Bay ['dʒæimz ˈbeɪ], sydl. del af Hudson Bugten, Canada.

James-Lange'ske teori [dʒæimz-], teori, if. hvilken sindsbevægelser (affekter) blot er oplevelser af organiske (især vasomotoriske) forandringer i legemet. Teorien fremsattes af den amer. filosof William James og den da. læge Carl Lange.

Jameson ['dʒæimzn], *Leander Starr* (1853-1917), brit. kolonipolitiker, læge. Foretog 1895 med 500 engl. en mislykket aktion mod Transvaal.

Jameson ['dʒæimzn], *Margaret Storm* (f. 1897), eng. forfatterinde. Kritiker og forfatter. Romaner bl. a.: *Farewell to Youth* (1928) om krigen og tiden derefter.

Jameson Land ['dʒæimzn], forholdsvis lavt isfrit landområde ml. Scoresby Land og Liverpool Land, N f. Scoresby-sund (Ø-Grøn.). Undergrunden består af trias- og juradannelser.

Jamestown ['dʒæimztaʊn], havnen på St. Helena.

Jamestown ['dʒæimztaʊn], fl. byer i USA, bl. a. 1) malerisk turistcentrum v. Chautauqua Lake i staten New York; 43 000 indb. (1940), hvoraf mange skandinaver; 2) ubetydelig flække i staten Virginia, første varige brit. koloni i Amer. (grl. 1607).

Jamieson ['dʒæimzn], *Thomas Forster* (1829-1913), skotsk geolog, den første, der forklarede de kvartære landhævninger som isostatiske på grund af aflastningen ved indlandsisens smeltning.

Jamin [ʒaˈmɛ̃], *Jules Celestin* (1818-86), fr. fysiker. Arbejder over lysets interferens. Konstruerede interferensrefraktometer.

Jammerbugt, bugten ml. Hirtshals og Bulbjerg på Vendsyssels Skagerrak-kyst. **Jammerland Bugt**, indskæring på Sjællands V-kyst ml. Reersø og Asnæs.

Jammers-Minde, titlen på Leonora Christina Ulfeldts beretning om sit fangeliv; manuskriptet fandtes 1868 og udg. 1. gang 1869 af S. Birket Smith.

Jammes [sam], *Francis* (1868-1938), fr. digter; tilstræber den størst mulige naivitet; hans digte er præget af naturlighed, jævn og oprigtig kristen tro.

Jammu ['dsamu:], by i den sydl. del af den ind. fyrstestat Kashmir; ca. 40 000 indb.; jernbaneendestation; handel. Også off. betegn. for staten Kashmir.

Jamnitzer, *Christoph* (1563-1618), ty. raderer og guldsmed; arbejdede for Chr.4.

Jamshedpur (eng. [dʒaːmʃəd'puː, dʒaːmʃəd'puː]), by i prov. Bihar, Hindustan, V.f. Calcutta; 149 000 indb. (1941) (1911: 5700 indb.). Centrum for den ind. sværindustri; store jern- og stålværker (1/3 af Indiens jern og al Indiens stål). Tata-værkerne.

Jan [jan], holl. mandsnavn, udviklet af Johan(nes).

jan (egl. personnavnet *Jan*), i kortspil dels den tabende spiller, der ikke har opnået et vist antal points el. stik, dels den ekstra indsats, den tabende i så fald skal betale.

Janáček ['jana:tʃæk], *Leoš* (1854-1928), tjeck. komponist til operaen *Jenufa* (Jeji Pastorkyňa) (1896-1903). Endv. operaerne *Kat'a Kabanova* (1919-21), *Ved Makropulos* (1923-24) og *Fra Dodens Hus* (opf. 1930) efter Dostojevskij, orkester- og klaverværker, kirkemusik, korværker.

Jane [dʒeɪn], eng. kvindenavn, udviklet af Johanne.

Janet [ʒa'næ], *Pierre* (f. 1859), fr. psykolog og sindsygelæge, særlig kendt for arb. over hysteriske tilstande.

Janěžić ['janěʒits], *Anton* (1828-69), slovensk folkevækker; grammatiker, ordbogsforf., redaktør.

Jangtsiekang, fordansket stavemåde for Yang-tze-kiang.

Janina, urigtig stavemåde for byen Ioánnina i Grækenl.

Janinet [ʒani'næ], *François* (1752-1813), fr. kobberstikker, videreførte den af Le Prince udarbejdede akvatinta-teknik, som han anv. til farvetryk.

janitsharer [-'tʃa-] (tyrk. *yeniceri* den ny milit), tyrk. hærkorps, oprettet 1361. Rekrutteredes af krigsfangne børn fra Balkan, der på statens bekostn. opdroges til fanatiske muhammedanere og undertrykkere af deres eget folk. Fik efth. stor magt i Istanbul, favoriseredes og søgtes fra 17. årh. af fornemme unge tyrker; hypp. ledende i paladsrevolutioner, indtil Mahmut 2. 1826 udryddede korpset.

janitsharmusik, egl. musik, der hørte til janitsharerne. Heri var mange slaginstrumenter såsom bækkene, stortromme og triangel (nu benævnt janitsharinstrumenter).

Jan Mayen [jaːn'maɪən], no. ø i Nordhavet under 71° n. br. og 8 1/2° v. l. på den ryg, der forbinder Island og Bjørnøya; 372 km²; bortset fra radiostationens personale (8 i 1946) ubeboet. Fl. vulkaner, bl. a. Beerenberg (2267 m); største delen er isdækket; polarklima. Besøges jævnligt af fiskere og hvalfangere. Opdaget af Henry Hudson 1607, opkaldt efter J. M., der genopdagede den 1611. 1921 oprettede nordmændene en meteor. station på øen. Under no. statshøjhed 8. 5. 1929.

Jannings, *Emil* (f. 1886), ty. skuespiller, f. i Schweiz. Deb. 1910, knyttedes 1915 af Lubitsch til filmen og har senere kun lejlighedsvis optrådt på scenen. »Othello» (ca. 1922), Mefisto i »Faust» (1925), »Tartuffe» (1925) er bl. hans ypperste stumfilmspræstationer. 1925-29 i Hollywood, f. eks. »Hans Sidste Kommando» (1927) og »Patriot» (1927). Vendte med Sternbergs »Den Blå Engel» (1930) efter talefilmen tilbage til Tyskl.: »Dagen derpå» (1938), »Den Store Læge» (1939). Efter 2. Verdenskrig for en udrensningsdomstol. Derefter østr. statsborger.

Jansen, *Cornelis* (1585-1638), flamsk teolog, prof. i Leuven og biskop i Ieper; hans *Augustin* (1640) blev grunddokumentet for jansenismen.

jansenisme, kat. reformbevægelse i 17.-18. årh., især i Nederl. og Fr., opkaldt efter Cornelis Jansen, hvis augustinske opfatelse af synd og nåde står stærkt i modsætning til den jesuitiske. Dertil knyttedes en praktisk rel. og moralsk vækkelse, udgået fra Port-Royal klosteret i Paris. J-s store navn blev Blaise Pascal. Paven tog fl. gange stilling imod J og fordømte dens augustinisme til fordel for semipelagianismen. I Holl. findes et lille jansenistisk (kaldet gammelkat.) kirkesamfund.

Janson, *Kristofer* (1841-1917), no. forfatter. Skrev i sin ungdom Bjørnson-påvirkede bondefortællinger på landsmål, *Fraa bygd* (1865); var unitarpræst i Minneapolis 1881-92. Udg. efter hjemkomsten udvandrerromaner, salmer, prædikener og rel. pjecer.

Janson, *Ture* (f. 1880), sv.-fi. forfatter og journalist. Har skrevet digte, romaner *De ensamma svenskarna* (1916), *Far till son* (1922) og dramer med Finl.s soc. forhold og polit. isolation, spec. problemernes afspejling i den sv.-fi. akademikerungdoms bevidsthed, som hovedmotiver.

Janssen, *Børge* (1867-1933), da. forfatter. Folkelige hist. romaner, bl. a. trilogen *Christiern 2.s Datter* (1908-12); vundet yndest trods ringe kunstnerisk værd.

Janssen [sɑ'sæn], *Pierre-Jules* (1824-1907), fr. astronom. Vigtige astrospektroskop. arbejder. Påviste samtidig med Lockyer, at solprotuberanserne har emissionsliniespektre (brintelinier).

Jansson, *Eugène* (1862-1915), sv. maler; stemningsbill. bl. a. fra Sthlm. i sommer-nats- og aftenbelysning.

janua'r (efter d. rom. gud *Janus*), 31 dage, i vor kalender årets 1. måned. Da. navn *glugmænd*. - *meteor*, den 2. vintermåned. I gennemsnit er temp. endnu faldende. Variationen i månedens løb er meget lille. Middelt. ligger ml. + 1° og + 1/2°; men variationerne fra år til andet er store; de højeste og laveste midler ligger ml. ca. + 5° og + 6 1/2°. De højeste observerede temp. er 10°-11°, de laveste + 23° til + 25°. Antallet af dage med frost er ved kysterne gns. 17-18 og inde i landet 22-23. Gns. nedbør 30-60 mm, med afvigelser fra ganske få indtil 150 mm. Antallet af dage med nedbør er 11-19, hvoraf 4-8 er snedage.

januarkundgørelsen, kgl. kundgørelse 28. 1. 1852, udformet af C. A. Bluhme: Der skulle gennemføres fælles forfatn. for Danm., Sønderjyll. og Holsten med vidtgående selvstyre for hver af rigsdelen. Grundlaget for helstatspolitikken i de flg. år.

Janus (lat. *janua* dør), i rom. rel. en guddom af den hjemlige kreds, den gud, der vogter husets indgang og er gud for al begyndelse. I rom. statskult var J-s helligdom en dobbeltport, der stod åben i krigstid og lukket i fredstid. J afbildes med to ansigter.

Jan van Gent [-fan-], sømandsbetegn. f. sullen.

Jan van Leiden, egl. *Jan Beuckelszoon* (1509-36), leder af en gendøberrevolution i Münster; proklamerede tusindårsriget og oprettede et kommunistisk samfund. Henrettet.

Jap, anden stavemåde for øen Yap (Carolinerne).

Japan, jap. *Nihon* el. *Nippon*, stat (kejserdømme) på de jap. øer i Stillehavet ud for Asiens østkyst, omfattende øerne Hokkaidō, Honshū, Shikoku og Kyūshū med nærliggende småøer samt Ryūkyū Øerne. 372 330 km²; 78,6 mill. indb. (1948). Fødselshyppigheden pr. 1000 indb. var i 1948 34,0, dødeligheden 12,0. Største byer: Tōkyō (hovedstad), Osaka, Nagoya, Kyōto, Yokohama, Kōbe. - *Terræn*: De fire store øer, der udgør en mod NV åben bue ml. Stillehavet og Det Jap. Hav, er dannet ved tertiær foldning. Bjergene er stejle, 3/4 af landskabet er stejlere

end 15°. Jordskælv er hyppige (1500 årlig), og der findes over 500 vulkaner, hvoraf 60 har været virksomme i hist. tid. Vulkanerne er talrigest i de jap. alper på Midt-Honshū, der er mødested for tre foldekæder. Fujiyama er J-s smukkeste keglevulkan. De jap. kyster er havnerige. Floderne er korte med rivende løb i bjergene og bruges til vanding og i kraftværker. Slettelandet, der kun udgør 15% af landets areal, er enten flodsletter el. fhv. havbund (størst er Kwantō-sletten ved Tōkyō, sletterne ved Nagoya, Niigata, Osaka-Kyōto og Sendai); her bor det store flertal af japanerne. - *Klimaet* er behersket af monsunskiftet og de bet. højdeforskelle. En varm, fugtig sommermonsun fra S og SØ giver varme og rigelig regn, især på østvendte skråninger. Om vinteren blæser en kold, ret tør monsun fra NV og V. Kun V-siden af bjergene får mere nedbør (sne) om vinteren end om sommeren. Klimaet svinger fra temp. til subtrop. (NØ-Hokkaidō: feb. + 5,3°, aug. 17,4°; Tōkyō: feb. 2,1°, aug. 25,5°; Nagasaki: feb. 5,8°, aug. 26,8°). - *Plantevektst.* Halvdelen af J er dækket med artsrige nåle- og løvskove. Subtrop., stedsegrønne skove med bambus og kamfer når til Midt-Honshū. Løv- og nåleskove på N-Honshū og Hokkaidō yder fortrinligt tømmer. Træet anv. til tømmer og til trækul, der er det vigtigste husholdningsbrændsel. - *Befolkning.* Det jap. folk er opstået ved sammensmeltning af Ainuer og senere indvandrede østasiater og indonesere. Den jap. kultur er uden større originalitet; styreform, religion, skrift og kunst osv. stammer fra Kina, hustypen og de rå fiskeretter fra Indonesien, den moderne tekn. fra Eur. og USA. Udvandringen fra J er minimal. 1/2 mill. af J-s bef. er koreanere. 1945 var 17,6 mill. shintoister og over 40 mill. budhister. - *Monet*: 1 yen = 100 sen = 1000 rin. - *Mål og vægt*: Metersystemet og gl. jap. enheder (1 shaku = 10 sun = 0,303 m; 1 ri = 36 chō = 3927 km; 1 kan = 1000 momme = 3,75 kg; 1 koku = 100 shō = 180,4 l.). - *Erhverv.* Landbrug. I 1940 var 43% af befolkn. bønder, fordelt på 6 mill. ha = ca. 1 ha pr. familie (34% havde under 1/2 ha). 54% af arealet er vandet og bruges især til ris, der kun dækker 4/5 af forbruget. På 40% af rismarkerne tages en vinterafgrøde af hvede, rug, byg, raps el. radiser; det samme dyrkes om sommeren på de uvandede marker. Kun på N-Honshū og Hokkaidō kan der ikke tages to afgrøder årlig. J er selvforsynende med hvede. I 1943/44 var høsten: 11,4 mill. t ris, 1,1 mill. t hvede og 1,66 mill. t byg. Kun 1/2% af det dyrkede areal bruges til te, især nær Shizuoka. Silke avles på midt-Honshū. Landbruget producerer endv. hør, hamp, tobak, soya, ærter, taro, batat, mandariner, æbler, druer, blommer, grønsager m. m. Kvægavlen er ubet., da der ikke er råd til at dyrke kreaturfoder. Det meste af J-s jord er ikke frugtbar. Landbrugsmaskiner anv. ikke. - *Fiskeriet* har enorm betydning for folkeernæringen, og udbyttet er verdens største (1946: 2,4 mill. t); fiskeriet beskæftiger 1 1/2 mill. mand. - *Bjergvarksdriften* leverer kul (1940: 56, 1946: 20 mill. t), jern (1940: 3,5, 1946: 0,18 mill. t), stål (1940: 6,9, 1946: 0,55 mill. t), kobber (1940: 96 000, 1946: 25 000 t). Normalt kan J forsyne sig med 9/10 af sit forbrug af kul, 1/6 jern, 2/3 kobber, 1/3 zink, 1/3 salt og 1/10 olie. Kullene, der ikke egner sig til jernudsmeltning, findes på NV-Kyūshū, jernmalm på Hokkaidō. Stålindustrien anv. i høj grad gl. jern. Olie fås især nær Niigata og Akita på NV-Honshū. - *Vandkraften* leverede før 2. Verdenskrig dobbelt så meget elektricitet som kullene; ca. halvdelen af vandkraften var udnyttet. - *Industri.* Overskudsbeholdn. går som billig arbejdskraft til industrien, som må importere både uld, bomuld, stål, gummi m. m. De jap. industrivarer er billige, men af god kvalitet. Bet.

0 100 200 300 km

Maalestok 1:10.000.000

Udarbejdelse: J. Humlum

Kort over Japan.

eksport. 2/3 af arbejderne er beskæftiget i foretagender med under 6 arbejdere. Kvinderne udgør 1/3 af arbejderne. De vigtigste industriområder strækker sig fra Tōkyō-Yokohama i Ø over Nagoya, Kyōto, Osaka, Kōbe til Nagasaki i V, da der her er tæt befolkning, gode havne, kul, vandkraft og råsilke. De vigtigste

industriene er tekstil- og jernindustrien. 1946 var indeks for industriprod. 31 (1937 = 100). Silkeprod. var 1943 29 000 t, kunstsilkeprod. 1942 135 000 t. 1947 havde bomuldsind. 3,3 mill. spindler mod 13 mill. i 1940. - Trafik. Størstedelen af varetransporten kan foregå ad søvejen, medens passagererne benytter

banerne. Uden for industriegnene er der kun få gode bilveje (få privatvogne). Jernbanenettet (ca. 25 000 km) er veludviklet, og der er færgeforb. til Hokkaidō og Korea. En tunnel forb. Honshū og Kyūshū under Shimonoseki-strædet. Før 2. Verdenskrig var J-s handelsflåde verdens tredjestørste (1939: 5,6 mill.

BRT). De tre største havne er Kōbe, Yokohama og Osaka.

Forfatning. Til afløsning af forfatn. af 1889 gennemførtes 3. 11. 1946 nyordning, godkendt af amer. besættelsesmagts leder MacArthur. Folkets suverænitets fastslås; kejseren er konstitutionel hersker. Militærmagt er if. forfatn. afskaffet. Parlament består af repræsentanternes hus, valgt på 4 år v. alm. valgret (også for kvinder), og rådgivernes hus, hvoraf halvdelen vælges hv. 3. år. Repræsentanternes hus kan gennemtvinge sin vilje med 2/3's flertal over for rådg.s hus. Forfatn. fastslår religionsfrihed, ret til arbejde, forbud mod børnearb., tvungen og gratis undervisn., ejendomsret ukrænkelig, forbud mod tortur, sikkerhed mod fængsling uden undersøgelse. - **Skolevæsen.** Siden 1872 skoletvang fra 7 til 13 år. 45 univ. - **Kirke.** De vigtigste religioner er: shintoismen (d. gl. nat. rel.) m. 17,6 mill. tilhængere, buddhismen, der kom til J. o. 700 e. Kr., m. 40 mill. tilh. samt kristendommen, der vandt indpas i 16. årh., senere blev udryddet gnm. voldsomme forfølgelser og først i den nyeste tid atter begynder at brede sig. I øvrigt siden 1889 fuldstændig religionsfrihed.

Historie. Japanerne er i forhist. tid indvandret fra fastlandet og fordrev en tidligere befolkning, Ainuerne. Overleveringen føres sikkert med urette tilbage til 660 f. Kr. (Kejser Jimmu-Tennō). Opr. var J. et løst stammeforbund, hvor kejseren, mikadoen, havde ringe magt. Under påvirkning fra Kina (fra ca. 500 e. Kr.) steg mikadoens magt, især ved Taika-reformen 645-708, der skabte en embedsmandsstat efter kin. mønster, og buddhismen vandt indpas. Fra 9. årh. til 1868 var Kyōto mikadoens residensstad. Efterhånden tog visse store adelslægter mere og mere magten fra mikadoen, først slægten Fujiwara, fra ca. 1100 slægterne Taira og Minamoto. Den virkelige magthaver blev fra 1192 shōgunen (= overgeneralen), et embede, der 1192-1219 lå i slægten Minamotos hænder, 1219-1333 i slægten Hōjōs, 1338-1573 i slægten Ashikagas. - I slutn. af 16. årh. øgedes shōgun-magten af Hideyoshi (d. 1598) og især Ieyasu (d. 1616), hvis slægt, tokugawaerne, derefter fastholdt shōgun-stillingen i samarb. m. de ledende lensmænd (daimyōer). 1542 indlededes port. handel på J. Efter Frans Xaviers missionsarb. 1549-52 vandt kristendommen indpas, men Hideyoshi og især Ieyasu vendte sig mod jesuiterne, og 1639 blev kristendommen efter forfølgelser forbudt. Portugiserhandelen ophørte, mens nederlænderne bevarede handel m. Nagasaki. I øvrigt afspærrede J. sig fra forbind. m. Eur.; men i 19. årh. svækkedes shōgun-magten, og 1853 tvang USA-flåde J. til at åbne et par havne, hvorefter eur. magter skaffede sig tilsv. rettigheder. Efter stærk uro og udslag af fremmedhad styrtede adelen den sidste tokugawa-shōgun, og 1868 samledes magten atter hos mikadoen, der forlagde sin residens til shōgun-hovedstaden Yedo, nu kaldt Tōkyō.

Efter 1868. Mutsuhito 1867-1912, Yoshihito -26, Hirohito siden 1926. Til den nye verdenskrig-gejstlige mikadomagt sluttede sig en række mænd, der ønskede modernisering af jap. samfund efter eur. mønster. Lensvæsenet afskaffedes, 1884 indførtes trosfrihed, J. fik fast dipl. forbind. m. andre magter, 1889 indførte den liberale forstemin. Itō fri forfatn., dog m. vidtgående hensyn til adelens særstilling og mikadoens guddommelige magt. Kapitalstærke forretningsfolk gennemførte industrialisering, der i 20. årh. støttede t. billig arbejdskraft gjorde J. til truende konkurrent for eng. bomuldsindustri. Demokrati blev der ikke tale om. Hær og flåde moderniseredes; efter konflikt om Korea slog J. Kina i krigen 1894-95, hvor J. på gr. af Rusls holdn. måtte nøjes med at få Formosa som bytte. 1902 sluttedes jap.-eng. forbund. Stormagtsstilling nåede J. ved russ.-jap.

krig 1904-05, hvor Rusl., slået v. Port Arthur, Mukden og i Tsushimastredet, afstod sydl. Sahalin og Liaotung-halvøen m. Port Arthur. 1910 indlemmede J. Korea. 1914 gik J. ind i 1. Verdenskrig på de allieredes side, erobrede ty. Stillehavser og koncessionsområdet Kiaochow i Kina, som J. fastholdt ved Versaillesfreden trods USAs uvilje. Samtidig skaffede det sig magt over dele af Sibirien under d. russ. revolution, men måtte gradvis rømme det (slut 1923). Ved Washington-konferencen 1921-22 måtte J. anerkende Kinas integritet og rømme Kiaochow, og dets styrke i slagskibe blev sat til 3/5 af USAs. Da USA lukkede af for jap. emigranter og prisfaldskrise og afsætningsvanskeligheder f. jap. industrivarer skabte vanskeligheder, gennemførte militærlædelsen aggressiv politik mod Kina. Manchuriet, hvis jernbaner og råstoffer J. ønskede at beherske fuldt ud, blev besat 1931, og 1933 og 1935 øgede J. sin magt sydefter. Kina opnåede en skarp folkeforbundsprotest mod J., der svarede med at udmelde sig i 1932. Flådeoverenskomstsystemet fra 1922 ophørte efter konference 1935-36. August 1937 gik J. over til åben krig mod Kina, erobrede Shanghai og store dele af kysten. Kin. national-regering i Chung-king støttedes af Engl.-USA ved leverancer ad Burma-vejen. Trods mange grænsesammenstød bevarede neutraliteten ml. J. og Sovj.; 1936 indtrådte J. i antikominternpagten, men 1940, da det gik ind i tremagtspagten m. Hitler og Mussolini, sluttedes tillige neutralitetsaftale m. Sovj. Derimod voksede spændingen ml. J. og Engl.-USA; i efteråret 1941 rejste min. Tōjō krav om Østasien som jap. storrum. Endnu mens forhandlinger stod på i USA, angreb J. uden krigserklæring 7. 12. 1941 Pearl Harbor, tilføjede amer. og eng. marine og luftvåben svære tab, erobrede 1941-42 Hongkong, Filipinerne, Bagindien m. Burma og Singapore og holl. Indien, men standsede på Ny Guinea og Salomonøerne; J. led. fra 1942 svære nederlag til søs mod USA og kunne trods Burma-vejens afskæring og sejre i Kina ikke bøjse Chiang Kai-shek. Under skiftende militærr regeringer gik J. over i defensiven mod USA, der punkt for punkt erobrede de afgørende flyvebaser. Efter Tyskls sammenbrud og USAs erobring af Okinawa havde de allierede lufthærenes dom i Østasien; 5. 8. 1945 udslettende den første atombombe Hiroshima, 8. 8. erklærede Sovj. krig og rykkede ind i Manchuriet, 9. 8. ødelagde atombombe Nagasaki. Derpå erklærede J. sig villigt til betingelsesløs kapitulation; dets udsendinge mødte general MacArthur paa amer. slagskib »Missouri« 2. 9. 1945. J. opgav hele sit kolonirige og begrænsedes til de 4 jap. hovedøer; en række ledende polit. aristeredes som krigsforbrydere, og J. besattes af USA-tropper under MacArthurs ledelse. J.s tab under 2. Verdenskrig var 1 850 000 døde (heraf 1 555 000 militære) og ca. 8 mill. sårede; desuden et samlet krigsskibstonsnagetab på 1 400 000 t samt 2 252 000 totalt ødelagte bygninger. Dec. 1945 oprettedes fælles allieret råd for J. 1946 gennemførtes demokratisk forfatn., der afskaffede kejserens guddommelighed samt hær og flåde; der gennemførtes demokratisk landboreform og indgreb mod de monopoliserede storforsretagender. Fra 1949 moderat-kons. parti ledende.

Japan-graven, gravsænkning i Stillehavet langs Japans og Kurilernes kyst. 9450 m dyb.

japanlygte (*A'butilon*), plante af katost-fam. med håndnervede, fligede blade, der hos nogle former er brogede. Navnet J. skyldes de ejendommelige hængende, hvide, gule el. orange blomster. Alm. stueplante.

Ja'pa'nske Hav, randhav fra Stillehavet ml. Asien og De Jap. Øer. Største dybde (2377 m) ved Korea.

japansk kunst. Arkitektur. Træ er det fore-

trukne byggemateriale. De ældste shinto-templer og paladser består af ikke lakeret el. ferniseret træ, de yngre buddhist. templer af lakfarvet træ. Til disse hører ofte pagodetårne og særskilt opstillede tempelporte (torii). Stilen stammer fra Kina. - Beboelseshusene er med fineste smag indføjede i små kunstige haver med dværgtræer. **Billedhuggerkunsten** indskrænker sig til buddhistisk tempelpolitik (bronzestatuer og polykrome træskæringer). De ældste bronzer stammer fra 7. årh.; deres væsen og form er kin. dog med umiskendelig jap. nuance. Senere kom fra tid til anden nye kin. el. koreanske indflydelser. Berømt er den 14 m h. bronzebuddha i Kamakura fra 13. årh. - I 18. og 19. årh. blomstrede produktionen af netsuke (fig. i elfenben el. buksbomtræ). **Malerkunsten.** I 6. årh. e. Kr. indføres fra Kina rel. buddhistisk kunst, som i 9. årh. udformes i en national jap. stil, yamato-ye, der bl. a. kendes fra Kose-skolens arbejder. Omkr. 100 år senere begynder den verdslige kunst med hist. billeder. Senere grundlægges den nationalistiske Tosa-skole og Kano-skolen, der indfører det kin. tusch-landskabsmaleri. Den japanske kunst er overklassetonet indtil 17. årh., da Hishikura Moronobu med Ukiyo-e-skolen skaber en bevidst folkelig kunst. I 17 og 18. årh. anvendtes træsnittet til mangfoldiggørelse af jap. billedkunst. Talr. kunstnere arbejdede udelukkende med denne reproduktionsteknik for øje. Omkr. 1760 blev det jap. farvetræsnit, som har haft stor betydning for moderne eur. malerkunst, fuldt udviklet af Harunobu. Han efterfulgtes af fl. betydelige kunstnere, bl. a. Utamaro, Hokusai og Hiroshige. Fra 1800 står jap. kunst under eur. indflydelse. - **Kunsthåndværk.** Der kan nævnes lakarbejder: skrivesker, inrør (små beholdere med fl. fag, ofte pyntet med perlemorsindlæg), røde risvinskåle med guldlakdekoration; snitter af elfenben og buksbom (netsuke); sværdpyntelser af jern el. jern med ædle metalindlæg (parerplader). - Porcelæn tilvirkedes i Japan fra 16. årh. efter kin. forbillede i byerne Kyōto, Seto, Hizen, Kaga, Kutani, Arita. Japans speciale er dog stentøjet (tedåser, teskåle) med fineste glasurer. Denne kunst blomstrer fra 1300-1700, senere mest eksportvarer. (Hertil tavle).

japansk kvæde (*Cy'donia ja'ponica* el. *Chano'meles lage'naria*), art af kernefrugt-fam. Har skarlagensrøde blomster. Prydbusk.

japansk litteratur begynder med japanernes berøring med den kin. kultur og litt. De ældste bevarede værker er to hist. annaler fra beg. af 8. årh., heri findes ca. 200 digte fra 5.-7. årh. I 8. årh. fik digtn. sin første blomstringstid; efter kin. mønster samlede tidens bedste digte i en antologi, »Manyōshū« (759). 19. årh. beg. den klassiske tid i jap. lyrik; med Manyōshū som forbillede udgaves en række off. antologier, den første »Kokin Wakashū« i 905. Omtrent samtidig fremkom en prosalitt., mest fortællinger, elskovshistorier, æventyr. Kvinderne udfoldede en rig litt. virksomhed (Murasaki Shikibu og Sei Shōnagon). I slutn. af 11. årh. fremkom hist. romaner, men under den flg. tids stadige borgerkrige forfaldt den litt. kultur. Eneboeren Kamono Chōmei (1154-1216) har efterladt en skitsebog »Hōjōki« (fra min hytte), og der findes en række dagbøger og rejsejournaler. I romantiske krighist. berettes om magtkampene; de følger i det hele de hist. tilfælde, men omformer frit personernes gerninger og oplevelser. Mest berømt af disse er »Tenka Taiheiki« (Fortællingen om den Store Fred), der beretter om kejseren Godaigos (1287-1339) forsøg på selv at vinde magten. I 14. årh. fremkom det lyriske drama, »Nō«. Under Tokugawa-shōgunatet (1603-1868) kom der ro, og en ny litt. blomstring begyndte. Den kin. litt. dyrkedes på ny, men mod denne rejste sig en nat. reaktion, og i 18. årh. begyndte et indgående studium af den oldjap. litt.,

Buddhafigur. Detaille. Lakeret træskulptur fra 12.—13. årh.

Toshusai Sharaku: Skuespiller. Ca. 1794.

Katsushika Hokusai: Fujiyama. 1833.

og litteraterne beg. at genoplive shinto-rel. I den for den folkelige litt. afløstes de hist. romaner af naturalistiske, samtidskildrende noveller og romaner, der i behandlingen af kærlighedslivet ml. levmænd og geishaer udartede til ren pornografi, så regeringen fl. gange måtte skride ind. Kyōden (1761-1816) og Bakin genoplyvede den romantisk-hist. roman, medens Shunsui fortsatte den naturalistiske kærlighedsroman. Andre forf. dyrkede den humoristiske roman. I løbet af 17. årh. udvikledes en rig dram. litt., hvis største navn er Chikamatsu Monzaemon (1653-1724). Efter Tokugawa-shōgunatets fald 1868 har den jap. litt. været stærkt påvirket af de litt. bevægelser i Eur. og USA.

japansk musik. Den klassiske jap. musik stammer fra Kina, hvorfra den i det 3. årh. blev indført via Korea. Fra 6.-12. årh. foregik al højere jap. musikuddannelse i Kina. Kin. instrumenter har dannet forbilledet for de jap. I den rituelle musik i shinto-templerne er bevarede elementer af den opr. jap. musik. I det jap. teater har det klassiske drama en særpræget form for dram. kunstsang, hvor ariose og recitativiske dele veksler med hinanden. Grundskalaen er pentaton med ledetone. I den nyeste tid er der i de større jap. byer organiseret et musikliv med orkester efter eur. mønster.

japansk skrift. Da japanerne var kommet i berøring med den kin. kultur, optog de også de kin. skrifttegn, der læstes som de tilsvarende jap. ord, men da de to sprog er af vidt forsk. bygning, var metoden meget ubekvem, så man beg. at anv. visse kin. tegn som stavelsestegn.

日本、その國土と國民
獨逸國會議員
獨逸の友邦日本
オット・ゴードス
クラウス・ゼルツナ

Herved opstod i 9. årh. to syllabier, hiragana og katakana, men dog vedblev man i vidt udstækning at benytte de kin. tegn. Populære bøger (romaner etc.) skrives undertiden uden disse, men dette anses som tegn på ringe lærdom. Da den j. er meget indviklet, har man overvejet at indføre europ. bogstaver, men indtil nu uden resultat. Der skrives i kolonner ovenfra og nedad fra højre mod venstre.

japansk sprog. Man har endnu ikke med bestemt fastslået det jap. sprogs slægtskab med de øvr. asiatiske sprog, skønt det i sin bygning minder om de uralaltaiske sprog. Det hører til de aglutinerende sprog, idet formdannelsen sker ved suffikser, der ikke indgår nogen organisk forb. med det bøjede ord. Det jap. sprog er rigt på dialekter, og der er stor forskel ml. det litt. sprog (bungo) og talesproget (kogo), der også anv. i populære bøger.

japanvin ('*Cissus striata*) fra S-Amer. hører til vinfam. j. har tynde stængler og små femdelte blade; hængeplante.

japanvoks el. *japantal*, et fedtstof der udvindes af stenfrugten af forsk. arter rhus, bl. a. paryktræet. Det består hovedsagelig af palmitin, fri palmitinsyre og nogle højere tobasiske syrer, er opløseligt i kogende alkohol, æter el. ben-

zin og lader sig let forsebe. Anv. til voks-tændst., bonevoks, kosmet. midler m. m.

Japetus (lat. af gr. *Japetos*, en af titanerne, fader til Atlas og Prometheus), astron. Saturns 8 måner.

japon [sa'pɔ] (fr. Japan) (jap. *habutae*), meget tyndt natursilketøj fra Japan, farves og påtrykkes oftest i Eur. Anv. til damebeklædning og lampeskærme.

Japurá, Rio [rijuzapu'ra] (i Colombia: Rio Caquetá), nordl. Amazonas-biflod fra Colombia (2800 km).

Jardin [dy sar'dɔ], *Karel du, (Dufardin)* (1622-78), holl. maler. Elev af N. Berchem. Har malet landskaber, ofte med ital. motiver. Raderinger med rig staf-fage, bl. a. dyr.

Jardin [sar'dɔ], *Nicolas-Henri* (1720-99), fr.-da. arkitekt, 1755-70 prof. v. kunsta-kad. i Kbh. Hans virksomhed blev skel-sættende, selvom der tildeltes ham rela-tivt få arb. Hovedværket, *Frederiksskir-ken* forblev ufuldført, men han løste tal-rige mindre opgaver på det beundrings-værdigste (interiorer, *Solvadens kaserne*, *Bernstorff*, *Marienlyst*, herregårde m. m.). (Ill. se Frederiksstaden).

Jardin des Plantes [sar'dɔ de 'plɑ:t] (fr., egl. planterne have), det off. navn *Muséum National d'Histoire Naturelle*, bot. og zool. have i Paris (30 ha), tillige mineralogiske, zoologiske og anatomiske samlinger samt bibliotek. Grl. 1636.

Jardinière [sardi'njɛ:r] (fr. *jardin* have), lille skål af porcelen el. metal til blom-ster. *à la j.*, ret garneret med grøntsager.

Jar'g'o'n (pers. *zargān* guldfarvet), ædel-sten, farveløs zirkon fra Ceylon.

Jargon [sar'gɔn] (fr.), slang særegen for en bestemt social el. faglig kreds.

Jarimar, mindre korrekt for Jaromar (fyrste af Rügen).

Jarkand, fordansket stavemåde for Yar-kand i Sin-kiang (Kina).

Jarl, glnord. ord med bet. fribåren mand, der ikke hører til de ringere bønder. I hist. tid betegner j kongens vigtigste embedsmand, en landshøvding, der selv har fyrstelig rang.

Jarl, Carl Frederik (f. 1872), da. civil-ingeniør. 1912-43 eneansvarlig indehaver af Øresunds Chemiske Fabriker, fra 1943 adm. dir. for aktieselskabet.

Jarl, *Viggo* (f. 1879), da. billedhugger; medl. af »Den Frie Udst.« fra 1914; repr. i kunstmus. m. *Ung Mand m. Slanger*.

Jarlsberg [-rg], tidl. no. grevskab ved Tønsberg, oprettet 1673 for Griffenfeld af tidl. kongsgård, fra 1683 i fam. Wedels besiddelse. Stamhus fra 1893.

Jarløv, *Ejnar* (f. 1888), da. læge, overlæge ved Alm. Hosp., Kbh., 1936. Prof. ved Kbh.s Univ. 1942.

Jar'mers Tårn, eneste rest af Kbh.s middelalderlige befæstning, synes opf. ca. 1528, men er senere udvidet. Det er opkaldt efter Jaromar af Rügen, der 1259 stormede her, i knækket ml. Nørre- og Vestervold. Udgravet 1884.

Jarmunrik el. *Jarmerik*, glda. navneform for Jörmunrekkr.

Jaromar (d. 1260), fyrste af Rügen, støttede Jakob Erlandsen. Angreb 1259 Sjælland og brød gnm. Kbh.s befæstn. ved det sen. efter ham opkaldte Jarmer's Tårn, slog en sjællandsk bondehær ved Næstved, død under et angreb på Skåne.

Jaro'sit (efter *Jaroso*-kløften i Span.), $KFe_2(OH)_4(SO_4)_2$, romboedrisk gult til brunt mineral, der forekommer hyppigt i malmlejrers forvittringszone. I Danm. findes det som et gult pulver på fladerne af alunskifer, plastisk ler, moler o. a.

Jaroslav 1. [jəra'slaf], russ. storfyrste i Kijev 1015-54, søn af Vladimir 1., g. m. Olov Skötkonungs datter Ingegerd. Deres datter Elsf blev g. m. Harald Hårde-råde. Hos J blev Magnus den Gode op-draget. Arvede Novgorod.

Jaro'slav, by i RSFSR, Sovj., ved Volga NNØ f. Moskva; 298 000 indb. (1939); tekstil-, fødevarer-, jern- og gummiindu-stri; jernbanebro over Volga, flodhavn.

Jaroslavskij [jəra'slaf-], *Jemeljan* (pseud. f. M. J. Gubelman) (1878-1943), sovj. politiker. Soc.dem. 1898, medl. af det komm. partis centralkomite 1921. Ud-g. partihist. Formand f. gudløsebevægelsen.

William James.

Jean Jaurès.

jarovi'se'ring (russ. *jarovoje* forårssæd), d. s. s. vernalisering.

Jarrow ['dʒərou], havneby ved Tyne, NØ-Engl.; 31 000 indb. (1939). Store skibsværft, papir- og kemisk industri.

Jas'm'in [jas-] (fr., opr. pers.) (*Jas'mi-num*), slægt af olie-trefam. Buske med hvide el. gule, ofte stærkt duftende blomster. 200 arter i Asien, Afrika og Australien. Af et par arter udvindes j-oile til fremst. af parfumer. I have dyrkes j. nudi-florum. Busken Phi-ladelphus kaldes alm., men urigtigt »jasmin«.

Jasnaja Pol'jana [pal-], Lev Tolstoj's gods nær Tula, nu museum. Stærkt med-taget under ty. besættelse 1941.

Jason, i gr. rel. en heros, især kendt som fører for argonauternes togt til Kolchis efter det gyldne skind.

Jaspar [sas'pa:r], *Henri* (1870-1939), belg. politiker og jurist. Udenrigsmin. 1920-24, fortaler for nært samarb. med Fr. 1926-27 og 1929-31 konselspræsident. 1932-34 finansminister. Tilh. katolsk parti.

Jaspé [ja'spe] (fr. *jaspis* farvet; flammet, marmoreret) el. *jasperede stoffer*, flam-mede stoffer vævet af jaspégarn (garn spundet af to forsk. farvede forgarn).

Jaspers, *Karl* (f. 1883), ty. filosof og psy-kiater. Har bl. a. skr. *Allgemeine Psycho-pathologie* (1913), *Psychologie der Weltanschauungen* (1919) og *Existenzphiloso-phie* (1938). Tilhænger af Diltheys »for-stående« psyk. og af eksistentialismen. Hans skrift *Die geistige Situation der Zeit* (1931) fik stor udbredelse i Tysk.

Jasperware ['dʒəspəweɪ] (eng. *jasper* jaspis + *ware* stentøj) el. *jaspisware*, d. s. s. det tofarvede Wedgwood-stentøj.

Jaspis (hebr.), ugenomsigtig, tæt, stærkt farvet kvarts; forekommer som lag og knolde i sedimenter. Anv. til smykker.

Jaspo'pa'l, rød til brun jernholdig opal (opkaldt efter ligheden med *jaspis*).

Jassy ['jasj], ty. navn på Iasi i Rumænien.

Jastrau, *Richard* (1828-1902), da. opera-sanger (lyrisk og dram. tenor). Deb. 1859 i Italien. 1864-88 knyttet til Det Kgl. Teater i Kbh.

Jastrau, *Viggo* (1857-1946), da. maler, illustratør og udst.ekspert; 1888-1939 insp. v. Kbh.s Kunstforening.

Jászberény ['ja:s'bære:nj], ung. by Ø f. Budapest; 31 000 indb. (1941). Handel med landbrugsprodukter.

Jät [dʒa:t], talrigeste kaste (bønder) i Räj-putāna, Indien.

Jatagan (tyrk.), et i Orienten navnlig tidl. alm. anv. kort, bredt, tveægget hug-el. stødvåben.

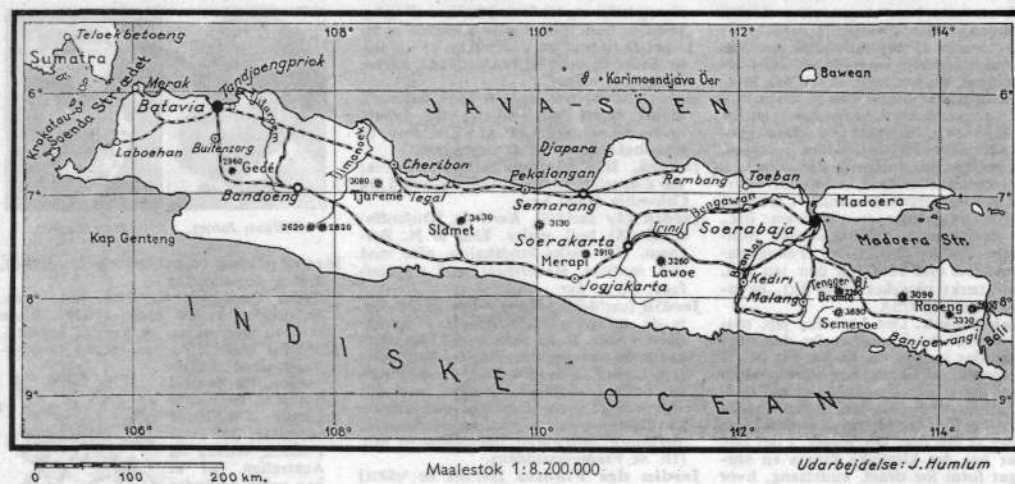
Jātaka ['dʒa:-] (pāli: fødselslegende), buddhistiske fortællinger om Buddhas tidligere inkarnationer, mest i dyreskik-kelse, og de eventyr, han da oplevede.

Jatrofy'sik (gr. *iatrios* læge), en med. ret-ning grl. i 17. årh. af den ital. astron. Giovanni Borelli (1608-79), der ville for-klare de biol. processer ud fra fys. love.

Jatroke'mi (gr. *iatrios* læge), en med. ret-ning, grl. i 17. årh. af Franciscus (de le Boë) Sylvius, der ville forklare de biol. processer som kem. reaktioner.

jaune brillant [ʒo:n brijɑ:t], d. s. s. kadmiumsulfid.

Jáuregui y Aguilar ['jauregi i aɣi'laɾ] (1583-1641), *Juan de*, sp. digter og maler.

Kort over Java.

Jaurès [ʒoˈrɛːs], Jean (1859–1914), fr. socialist. Filosof, opr. borgerligt radikal; fra 1893 socialistisk deputeret, støttede Dreyfus, fra 1902 partiets ledende mand, ret moderat. Stiftede avisen »l'Humanité« 1904. Ivrig pacifist, advarede mod krig med Tyskl., myrdet af nationalist ved udbruddet af 1. Verdenskrig. (Portræt sp. 2187).

Java, malaj. *Djawa* [ˈdʒaːwa, ˈdʒoːwo], den mindste, men økon. vigtigste af de 4 store øer i Holl. Indien; sammen med den lille ø Madoera 132 174 km²; 48,4 mill. indb. (1940) (mere end 350 indb. pr. km²). Største byer: Batavia (hovedstad), Soerabaja, Semarang. J gennemløbes V-Ø af en ung foldekæde med talrige, høje, virksomme vulkaner (Semeroe: 3676 m). N f. bjergene er der en lavslette (deltadannelser), medens lavlandet mod S er mere bakket. Klimaet er tropisk; NV-monsunen bringer regn, mindst mod Ø, hvor der er monsunskove og savanner. Den indfødte befolkning, javanerne, tilhører den mongolide racegruppe, taler sprog af den malayo-polynesiske (australonesiske) sprogæt med dialektiske forskelle: soendanesisk mod V, madoeresisk mod Ø, javansk ml. disse; hertil svarer variation i legemshøjde o. a. mindre betydningsfulde, antropologiske forskelle. Kulturen er udviklet på et indonesisk grundlag med stærke påvirkninger fra Indien og senere fra Arab.; muhamedanismen indførtes i 15. årh. Kunst og håndværk har nået højder på Java som ingen andre steder i Indonesien: vævning, farveteknik (batik, ikat), smedekunst, teater. — Hovederhverv er agerbrug med risavl på vandede marker. I 1938 var 77 600 km² opdyrket, og kun yderligere 4% kan dyrkes. Af J-s areal er 42% vandede marker. Udover ris (4,0 mill. ha 1940) dyrkes majs (2,0), jordnød (0,2), soyabønner (0,4), maniok (1,0), batat (0,2) m. m. enten som andenafrøede efter risen el. som enafrøede på uvandede marker. Mod V kan tages to risafgrøder og een anden afgrøde på et år. J er selvforsynende med ris. Gummitræer dyrkes 100–450 m o. h., fordi de laveste marker er optaget af ris. Sukkerrøret vandes og høstdybtet pr. ha er 3 gange større end på Filipinerne. På V-J produceres kinin og langs kysterne kopra. Endv. dyrkes sp. peber, sukkerrør, te, kaffe m. m. — Trafiknettet er fortrinligt. — Der eksporteres sukker, te, gummi, malme, tapioka, kaffe og plantefedt. — 2. Verdenskrig medførte en stærk nedgang i produktionen; kaffe- og teplantagerne er ramt hårdt, mods. gummipiant. Olieprod. var i 1945 kun 1/5 af 1939-prod. — Efter Houtmans ekspedition 1595 blev J centrum f. holl. kolonirige i Indonesien. Besat af Jap. 1942–45, hvorefter J var midtpunktet for kampene

ml. Holl. og indonesiske uafhængighedsbevægelser.

java, panama, el. *polostof*, stoffer vævet i panamabinding (lærredsbinding med dobbelttrådet kæde og skud). J fås bleget eller ensfarvet. Anv. som grund for broderi, som kjolestof, til sommerskjorter, kaffeposer m. m.

javamanden, da. navn for *Pithecanthropus erectus*.

java'ne'serabe (Ma'cacus 'irus), langhalet SØ-asiat. hundeabe, lever ved flodbredder.

java'ne'sisk sprog, indonesisk sprog, der tales i den østl. del af Java. J har i sin udvikling været under stærk indflydelse af sanskrit og er senere blevet beriget med arab. og pers. ord. Det findes i to skikkelser: en folkedialekt og en finere med fl. sanskritord forsynet form. Desuden findes et litt.-sprog, der næppe nogensinde har været talt, det såkaldte kavi, hvis basis er oldjavansk.

Java-søen, farvandet ml. Java og Borneo.

Ja, vi elsker dette landet, No.s nationalsang. Tekst af Bj. Bjørnson (1859), musik af R. Nordraak.

Javier, sp. stavemåde for Xavier.

Ja'xartes, oldtidsnavn på floden Syr-Darja.

Jazgard 3. (Yazda'gird) (d. 651), Irans sidste sassanidekonge, 632–51, slået af araberne ved Qadisija 636, myrdet.

jazz (da. [dʒas], eng. [dʒæz]) (kreolsprog jazz sætte farten op), amer. dansemusik, opstået i beg. af 20. årh. som udvikling af ragtime. En rig inspirationskilde for J har været plantationssongs og negro-spirituals. J-s vigtigste element er rytmen, hvor grundrytmen er konstant og ubetonet, medens melodirytmen er fri og betonet, som regel synkoperet. Har i kunstmusikken påvirket Stravinski, Milhaud, Gershwin, Copland, Hindemith o. a.

Jean [ʒɑ̃], fr. mandssnavn, udviklet af Johan(nes).

Jean de France (ʒɑ̃ də ˈfrɑ̃s) (fr: franske Hans), komedie af Holberg, opført 1. gang 1722; satire over det daværende Kbh.s snobberi for fr. væsen.

Jean de Meung [ʒɑ̃ də ˈmœ̃] (ca. 1240–ca. 1305), fr. digter, skrev 2. del af »Roman de la rose« i borgerlig-satirisk ånd.

Jeanne [ʒɑ̃n], fr. form for Johanne.

Jeanne d'Arc [ʒɑ̃n də ˈɑʁk] (kaldet *La Pucelle* el. *Jomfruen fra Orléans*) (1412–31), fr. nationalhelgeninde, bondepige fra Domremy i Lorraine; mente, at Gud havde kaldet hende til at befri Fr. for englænderne, vandt Karl 7.s tiltro, befriede 1429 Orléans og førte kongen til kroning i Reims. Fangedes af burgunderne ved Compiègne og udleveredes til englænderne, der efter en kætterproces brændte hende i Rouen 30. 5. 1431.

Jeanne d'Arc-skolen, fr. skole (dansk-sproget med udvidet franskunderv.) i Kbh.,

grl. 1878 af St. Josef-søstrene. Skolebygningen i Frb. Allé 74 ødelagdes 21. 3. 1945 i forb. med RAF-angrebet på Shell-huset. Der omkom 86 børn og 13 voksne.

Jeanneret [ʒɑ̃nˈrɛ], Charles Edouard (f. 1887), schw.-fr. arkitekt, kendt under pseud. Le Corbusier.

Jeanneret [ʒɑ̃nˈrɛ], Pierre (f. 1896), fr. arkitekt. Fætter til C. E. J., med hvem han samarbejdede.

Jeannette-ekspeditionen [ʒɑ̃nˈɛt-], den af De Long ledede eksped. 1879–81.

Jean Paul, se Paul, Jean.

Jeans [dʒiːnz], Sir James (1877–1946), eng. astronom og fysiker, har givet betydningsfulde bidrag til behandlingen af stellerastron. og astrofys. problemer, udgivet fys. og astron. lærebøger samt en række populær-astron. bøger, der har vundet stor udbredelse. (Portr. sp. 2192).

jeans [dʒiːnz] (amer.), halvlange sportsbeklæder til unge piger.

Jebavý [ˈjɛbaviː], Václav, čech. forfatter; skrev under pseud. Březina.

Jebb [dʒɛb], Richard (1841–1905), skotsk filolog. Prof. i græsk i Cambridge fra 1889. *The Growth and Influence of Classical Greek Poetry* (1893).

Je'bjær'g, da. stationsby (Skive-Glyngøre); 749 indb. (1945).

jebu'sitterne, kanaanæisk stamme, som boede i Jerusalem indtil Davids erobring af byen.

Jedo, anden stavemåde for Yedo.

jeep [dʒiːp] (eng. lydengivelse af bogstaverne G. P. [ˈdʒiːpiː] af *general purpose* (war truck) (krigsvogn) til alle formål),

amer. terrængående automobil, særligt til mil. brug. Vognen fremstilledes fra 1942 i millionvis af General Motors under 2. Verdenskrig.

Jefferson [ˈdʒɛfərsn], Thomas (1743–1826), amer. politiker. Jurist, udformede uafhængighedserklæringen 1776, arb. f. demokratisk valgordning og stor selvstændighed f. enkeltstaterne (mod Hamilton). Udenrigsmin. 1790–93, president 1801–09. (Portræt sp. 2192).

Jefferson City [ˈdʒɛfərsn ˈsiti], hovedstad i Missouri, USA; 24 000 indb. (1940).

Jefta, israel. dommer, som slog ammonitterne. Ved sin hjemkomst fra kampen måtte han p. gr. af et aflagt løfte ofre sin datter.

jeg, psykol., den genstand, der betegnes med ordet »jeg«, 1) det bevidste individ.

som uanalyseret helhed; 2) den uåndgribelige (immaterielle) abstr. side af individet som helhed; 3) den relativt konstante del af bevidsthedsindholdet med fornemmelsen af den egne krop som kerne; 4) den formodede årsag til sammenhængen el. enheden af bevidsthedsindholdet, syntesen; filos., 1) hos Kant skelnes ml. »det empiriske j«, j som det fremtræder i den indre erfaring, og »det rene j«, der er en blot tanketing dannet ved abstraktion fra alt empirisk i j; 2) hos Fichte kaldes den spekulative grund til al væren »det absolutte j«, som ved fundamental handling »sætter« såvel j som dets modstykke ikke-j (omverdenen).

jegforestilling el. *jegbevidsthed*, individets forestil. el. begreb om sit jeg (sig selv), i mods. til andre mennesker el. til omverdenen i alm.

Jegind Ø ['je:in ø], ø i Limfjorden ml. Tambo Sund og Kås Bredning; 8 km²; 754 indb. (1945).

Jehol [ra'ä], 1) prov. i indre Mongoli, Kina; ca. 170 000 km²; 2,2 mill. indb. 1933-45 indlemmet i Manchukuo; 2) (off. *Cheng-teh*), hovedstad i 1); ca. 150 000 indb. 1703-1911 sommerresidens for Kinas kejser.

Je'hova, ukorrekt læsning af gudsnavnet Jahve.

Je'hovas Vidner, før 1925 *International Forening for Bibelstudium*, en i de fleste kristne lande udbredt sekt. J hviler på allegoriske bibelfortolkninger og apokalyptiske forventninger. Der er 144 000 »beseglede«, som kan vente evig salighed; de, som slutter sig til J, skal undgå hævn. Sekten stiftedes af USA-præsten Charles Taze Russell, der mente, at Kristi genkomst havde fundet sted 1874. Hans efterfølger (fra 1916) var Joseph Franklin Rutherford, der skaffede J bet. udbredelse.

Jehu, nordisrael. konge (ca. 841 f. Kr.), kom til magten ved en revolution, hvor han gik blodigt til værks mod Baaldyrkere. Kæmpede mod aramæerne, måtte betale tribut til assyrerkongen Salmanassar.

Je'huda, hebr. navn, alm. (efter den gr. form Judas) gengivet Juda.

Je'junum (lat. hungertarmen), øverste del af tyndtarmen.

Jekate'rina, russ. form for Katarina.

Jekaterin'burg, til 1924 navn for Sverdlovsk, Sovj.

Jekaterino'dar, til 1920 navn på Krasnodar, Sovj.

Jekaterino'slav [-slaf], til 1926 navn på Jekaterinopetrovsk, Sovj.

Jekyll, Dr. ['dʒi:kil], hovedpersonen i R. L. Stevensons roman »Dr. J and Mr. Hyde« om dobbeltmennesket.

Je'lets, by i RSFSR, Sovj., S f. Moskva; 51 000 indb. (1939). Banecentrum; industri.

Jelgava, ty. *Mitau*, by i Letland SV f. Riga; 34 000 indb. (1935). Jernbanecentrum; tekstilindustri.

Jeliza'veta, russ. for Elisabeth.

Jelizavetgrad [-za'vøtgrat], til 1924 navn på Kirovo'grad, Sovj.

Jeliza'vetpol, til 1929 navn på Kirovabad, Sovj.

Jellačić ['jèlatʃitj], Josip (1801-59), østr.-kroat. general, bån i Kroatien. Holdt 1848 Kroatien for Habsburg, bidrog til at slå revolutionen i Wien ned, kæmpede mod ungarerne.

Jellicoe ['dʒælíkou], (1925) Earl John, (1859-1935), brit. admiral, flådechef 1915-16 (Jyllandslaget 31. 5. 1916), 1916-17 First Sea Lord (bekæmpelse af de ty. U-både), 1920-24 generalguv. på New Zealand.

Jelling, da. stationsby (Vejle-Brande); 1086 indb. (1945). Stattsseminarium (grl. 1841). Om J-s bet. i tidlig hist. tid vidner de store kongshøje, de største i Danm., 7-8 m h. og 60-70 m i tværmål, der ligger N og S f. kirken, ved hvis våbenhus står to runesten. Nordhøjen, kaldet Thyra Høj, er blevet undersøgt fl. gange (1704, 1820, 1861, 1942). Ved udgravningen i 1820 fandtes her et tømmerebygget gravkammer, ca. 6,75 x 2,6 m stort og 1,45 m h., men det var allerede da plyndret, og kun nogle småsager, bl. a.

James Jeans. Thomas Jefferson.

et sølvbæger, fandtes. Det var delt med en planke på tværs og har måske været både Gorms og Thyra gravsted, da sydhøjen, kaldet Gorms Høj, ikke indeholdt noget gravsted. Den undersøgtes 1861 og 1941, og ved sidste udgravning blev det sikkert fastslået, at det var en mindehøj, anlagt delvis over et system af bautasten, der fra nordhøjen udgik i en spids vinkel mod S, måske rester af en skibssætning. — De to runesten er rejst af fader og søn. Den lille fortæller: »Gorm konge, gjorde dette mindesmærke, efter Tyre sin kone, Danmarks bod«, den store runesten, der er prydet med prægtige reliefbilleder (drage omgivet af slange og den korsfæstede Kristus i nord-eng. stil), beretter: »Harald konge, bød gøre dette mindesmærke, efter Gorm sin fader og Thyra

Den store Jelling-sten.

sin moder, den Harald som vandt sig Danmark hel, og Norge, og gjorde dannerne kristne».

Jellingsti'len, stil fra vikingetidens midte. Dens grundelement er dyrefreg. med lang tunge og nakketop udviklet under irsk påvirkning. Navngivet efter billedet på et sølvbæger fra J.

Jels, da. landsby, 22 km NV f. Haderslev; 756 indb. (1945).

Jeløy(a) ['je:løi(a)], ø i Oslofj. ud for Moss; 19 km²; 5741 indb. (1946). No.s frugtbarste ø. Radiostation.

Jemappes [ʒæ'map, ʒa-], belg. by i prov. Hainaut nær Mons; 12 000 indb. (1948). Kulgruber, glas- og kem. industri. Ved J sejrede franskmændene under Dumouriez 1792 over en østr. hær.

Jemen, da. stavemåde for Yemen i Arab. 'je'mini (vist af Jesu Domine Herre Jesus), overraskelses- el. beklagelsesudbrud, oftest i forb. med andre ord.

Jena ['je:na:], ty. by ved Saale, i Thüringen; 71 000 indb. (1939). Fabrikation af optiske instrumenter (Zeiss). Univ. (grl. 1557); vidensk. institutter. 14. 10. 1806 slog Napoleon ved J en del af d. preuss. hær, mens resten samme dag knustes af Davout ved Auerstädt.

Jena, Else, da. sangerinde (mezzosopran). Deb. 1932.

Jenaglas, specialglas især til vidensk. brug opr. fremst. hos Schott, Jena. Til j anvendes helt nye glaskomponenter: bari-um, zink, antimon, bor, fosfor osv.

Jena'kijevo, 1928-36 'Rykovo, 1936-45 Ordzjoni'kidze, by i Ukraine NØ f. Stalino; 89 000 indb. (1939). Kulmineby med højeovne.

Jenisej [-'sæi], 5200 km l. flod i Sibirien; udspringer S f. De Sajanske Bjerge og

løber mod N til Kara-havet. Fra Ø modtager den de tre store bifloder Angara, Mellemste Tunguzka og Nedre Tunguzka. J er af stor trafik bet.; tilfrosset 3 mdr. mod S og 7 mdr. mod N. Stor tømmereksport over havnen Igarka mod N. Hvor den transsibiriske bane krydser J, ligger storbyen Krasnojarsk.

Jeni'sej-ost'ja'ker, paleasiatisk, uddøende nomadefolk omkr. Jenisejs midterste løb, Sibirien.

Jenner ['dʒæni:], Edward (1749-1823), eng. læge. Indførte 1796 vaccinationen ved at indpode kokoppevaccine som middel mod koppper på en otteårs dreng.

Jennings ['dʒæni:ŋ], Herbert Spencer (f. 1868), amer. zoolog. Grundl. arbejder om infusionsdyrs arvelighedsforhold.

Jenny (eng. ['dʒæni]), eng. kvindenavn; omdannet af Johanne.

Jenny(stol), spindemaskine opfundet 1754 af den eng. væver James Hargreaves (1719-78); forløber for selfactoren.

Jens, da. mandnavn, opstået i gl'da. af Johannes, ældre former er Jonas el. Jonas, sønderjysk: *Jes*.

Jenseits von Gut und Böse (ty. hinsides godt og ondt), titel på et af Nietzsches skrifter, i hvilket han fremsætter sin teori om herre- og slavemoral.

Jensen, Adolf Severin (f. 1866), da. zoolog. Prof. 1917-36. Ledet fiskeriundersøgelser v. Grønland. Arbejder over nord. fisk og muslinger. Biol. undersøgelser over eggen, spætter o. l. Oversigt over Grønlands fauna.

Jensen, Adolph (1837-79), ty. komponist. Elev af Schumann og 1858-60 i Kbh. af N. W. Gade. Kendt for sine 150 sange og sine fordringsløse klaverstykker.

Jensen, Adolph (1866-1948), da. embedsmand og statistiker, 1913-36 chef for Stat. Dept. 1914-19 og 1922-26 tillige statens forligsmand i arbejdsstridigheder. Formand for befolkningskommissionen af 1935. *Erindringer* (1946).

Jensen, Albert (1847-1913), da. arkitekt. Kgl. bygningsinsp. 1902-12. Sluttede sig til Meldahls retning og fik stor bet. for Meldahl, med hvem han samarbejdede bl. a. ved opf. af Frederikskirken. *Udstillingsbygningen på Charlottenborg* (1880-83), *Hagemanns Kollegium* (1907) m. m.

Jensen, Alfred (f. 1903), da. politiker. Fagforeningsmand (murerarbejdsmand); fra 1936 kommunistisk folketingsmand. Medl. af Danm.s Frihedsråd 1944-45, trafikmin. i min. Buhl maj-nov. 1945.

Jensen, Arnh (f. 1883), da. venstrepolitiker. Førstelærer i Gerlev 1908-38, folketingsmand fra 1927; efter E. Kjær død indenrigsmin. juni-nov. 1947. Fra 1933 form. f. de da. skytte- og gymnastikforen.s overbestyrelse.

Jensen, Axel Peder (f. 1885), da. maler; elev af Zahrtmann og Johan Rohde, medl. af »De Tretten« 1909-10 og af »Grønningen« fra 1919; har malet portrætter og figurbill., men navnlig som landskabs-

Axel P. Jensen: Agerkøl. (Malmö).

maler udviklet en fri koloristisk stil; opr. påvirket af v. Gogh og fr. impressionisme.

Jensen, Bernhard (f. 1892), da. forfatter og journalist; psyk.-rel. skuespil *Post mortem* (1932) og *Ham, I søger* - (1934) (begge Kgl. Teater). Litt. kritiker ved »København« fra 1946.

Jensen, Carl (f. 1887), da. tegner og maler. Fra 1921 knyttet til »Politiken« som bladtegner. Medl. af »Grønningen« siden 1926.

Jensen, Carl Emil (1865-1927), da. forfatter og journalist, 1882-1927 litt. med-

arbejder ved »Social-Demokraten«. *Vore Dages Digtere* (1898) skrevet i 90'ernes individualistiske ånd. Hans polit. syn bestemmende for hans medvirken ved »Socialdemokratiets Arh.« (1901-04).

Jensen, Carl Oluf (1864-1934), da. veterinær. 1903-34 prof. i patol. anat. og alm. patol. ved Landbohøjskolen; fra 1909 forstander for Statens Vet. Serumlaboratorium, der oprettedes på hans foranledning. Talsm. fremragende arb., bl. a. over kalvedødelighed og forholdet til human og bovin tuberkulose.

Jensen, Carl Th. (f. 1891), da. journalist, 1917 ved »Berl. Tid.«. Ansvh. red. af »B.T.« 1926-37, siden ved »Berl. Aftenavis«.

Jensen, Christian Albrecht (1792-1870), da. portrætmaler; har skildret en række

C.A. Jensen: Kunstnerens Moder. Ca. 1823. (Kunstmus.).

af 19. årh.s personligheder, i kunstmus., bl. a. portræt af *Eckersberg* og *Freund*.

Jensen, Chr. Axel (f. 1878), da. museumsmand. 1903-48 knyttet til Nationalmuseet (inspektør 1918), fra 1915 tillige leder af Kbh.s Bymuseum og fra 1921 tilsynsførende med provinsmuseerne. Grundlæggende hist.-arkæol. forfattersk.

Jensen, Eiler (f. 1894), da. fagforeningsleder, fra 1942 form. for De Samv. Fagforbund, 1945-47 soc. dem. folketingsmand. Skand. medl. af eksekutivkomiteen for Den Faglige Verdensorganisation fra 1946-1949, da de skand. fagorganisationer udmeldte sig.

Jensen, Fanny (f. 1890), da. politiker. Opr. telefonarb. (Horsens), kommunalpolit. 1935 sekr. i Kvindeligt Arbejderforbund, 1937 formand. Fra okt. 1947 soc. dem. medl. af Folketinget; fra nov. 1947 min. u. p. i min. Hedtoft (med husførelse, hjem og børn som særl. arbejdsfelt).

Jensen, Folmer (f. 1902), da. pianist. Deb. 1923. Ansat ved Statsradiofonien 1929.

Jensen, Frederik (1863-1934), da. skuespiller. Deb. 1881 i Randers; 1892-1926 den førende revyskuespiller på Nørrebro Teater, 1911-21 dets dir. s. m. Anton Melbye. J-s viseforedrag byggede på en mesterlig taleteknik og et lunt københavnerhumør; besad overordentlige komiske evner forenet med en forlørende satire (f. eks. balletmester Stork i »Barn i Kirke« og skrædder Vipperup i »Ebbe-rød Bank«). Fra 1926 free lance, optrådte sidste gang 1933. Indspillede også stumfilm, bl. a. Micawber i »David Copperfield« (1922). (Portræt sp. 2197).

Jensen, Frederik Emil (f. 1891), direktør for statsradiofonien. Virkede fra 1908 indenfor telegrafstaten; fra 1925 i statsradiofonis administration. 1933 kommitteret ved driftsledelsen, 1937 direktør. (Portræt sp. 2197).

Jensen, Georg (1866-1935), da. sølvmed og billedhugger. Skabte i samarb. m. en række da. kunstnere mod. sølvvarer (brugsgenstande og smykker) i smukke, klare former; repr. på mange museer. (Ill.).

Jensen, Gregers (f. 1912), da. maler; medl. af »Corner«.

Jensen, Hans (1852-1944), da. journalist,

Georg Jensen: Kaffekande.

præget af grundtvigsk åndsliv, 1876 ved »Sorø Amtstidende«, dennes red. fra 1891.

Jensen, Hans (1890-1945), da. historiker. Har bl. a. udg. *Lars Bjørnbak og den Bjørnbakske Bevægelse* (1919), *De Danske Stænderforsamlings Historie 1830-48*, 1-2 (1931-34), *Dansk Jordpolitik 1757-1919* (disp. 1936, 2. del 1945).

Jensen, Hans Martin (f. 1899), da. mejerividenskabsmand. 1926-41 lærer ved Dalum Landbrugsskole. 1947 prof. i mejeribrug ved Landbohøjskolen.

Jensen, Harald (1851-1925), da. socialdemokrat. Typograf, grl. 1883-84 »Demokraten« i Århus, 1890-92 folketingsm. (Skjoldlev), atter 1895-1907, derpå landstingsm. Medl. af Århus byråd 1894-1916. Bidrog væsentligt til Socialdemokratiets fremgang i Jylland.

Jensen, Harald (1889-1929), da. socialdemokrat. 1910-13 formand for Soc. dem. Ungdomsforb.; 1924 leder af Arbejdernes Oplysningsforbund, erhvervede 1929 Roskilde Højskole for arbejderbevægelsen. Folketingsmand 1924-29.

Jensen, Helge (f. 1899), da. maler; medl. af »Grønningen« fra 1936; portrætter,

Helge Jensen: Stående Kvindelig Model. 1932. (Kunstmus.).

model- og landskabsbill.; *dekorationer i Studenternes Roklub* (udført 1941-43, opsat 1946).

Jensen, Hjalmar (1865-1948), da. botaniker. 1900-19 knyttet til (1900-18 som dir.) prøvestationen for de holl. tobaksdyrkningsselsk. på Java, 1923-36 lektor, 1933-35 konst. prof. i plantefysiologi v. Landbohøjskolen.

Jensen, Ib Martin (f. 1906), da. arkitekt. 1931 akad.s guldmedaille. Har (s. m. H. E. Langkilde) opf. en række villae, beboelseshuse og offentl. bygn. bl. a. *Gentofte alderdomshjem* (1939), rådhuset i Lyngby-Tårnbæk komm. (1941).

Jensen, Jakob (1858-1942), da. soc. dem. kommunalpolitiker. Murer, fagforeningsmand, ledende i arbejderkooperationsbevægelse efter 1894, fra 1900 medl. af Århus byråd, borgmester s. st. 1919-32. Bidrog til oprettelsen af Århus Univ.

Jensen, Jens (1859-1928), da. fagforeningsmand. Husmandssøn fra Rørup (V. Fyn), malersvend, fra 1883-84 ledende i soc. dem. fagbevægelse i Kbh. Grl. 1886 De Samvirkende Fagforeninger i Kbh.; gav 1890 partiprogrammet moderat form; samlede 1898 fagbevægelsen i De Samvirkende Fagforbund, hvor J var formand til 1903, afsluttede efter storlock-outen 1899 Septemberforliget, ønskede stærk centralledelse i fagbevægelsen, der kunne hindre ukontrollerede strejker. Folketingsmand 1893-1903, medl. af borgerrepr. i Kbh. 1893-1903, valgtes 1903 som første soc. dem. til finansborgmester i Kbh., førte her konsolideringspolitik. Socialmin. under Friis 1920. Overpræsident i Kbh. 1924-28. (Portræt sp. 2198).

Jensen, Jens Ludvig (1836-1904), da. lærer og frøhandler. Stiftede 1872 s. m. Chr. P. Jacobsen og Fr. Wendt frøforretningen Markfrøkontoret. J har øvet stor indflydelse på frøhandelen og den landekon. forsøgsvirksomhed. Studerede kartoffelsygdomme og brandsygdomme hos korn og påviste varmtvandsmetoden til bekæmpelse af brand.

Jensen, Johan Laurens (1800-56), da. maler, specialiserede sig i blomstermaleri; 1825 benyttet til Kgl. Porcelænsfabrik. Stor produktion.

Jensen, Johan Ludvig William Valdemar (1859-1925), da. telefoningeniør og matematiker, har bl. a. givet vægtige bidrag til funktionsteorien.

Jensen, Johannes Vilhelm (f. 1873), da. forfatter. Dyrklægesøn fra Himmerland (Farso). Stud. 1893, derefter 3 års med. studium. Forf. skabte begynder m. romanerne *Danskere* (1896) og *Einar Elkar* (1898), der markerer en sund protest mod tidens selvanalyse. Gnm. brudsarb. er fortællingssaml. *Himmerlandshistorier* (1898-1910, forts. m. *Jorgine* (1926)). Resultatet af J-s mange rejser jorden over er bl. a. nedfældet i Amer.-romanerne *Madame D'Or* og *Hjulet* (1904-05) og i rejsebøger som *Den Gotiske Renaissance* (1901), hvor han »som organ for kendsgerningerne« finder sit moderne hedenskab bekræftet i de gotiske englænders og amerikaners teknik, *Skovene* (1904), *Introduktion til Vor Tidsalder* (1915) m. fl., samt fra 1907 i hans talr. bd. *Myter*, d. v. s. fortællinger og skitser med store livsperspektiver i stemningen. Udvidede myter er romanen *Kongens Fald* (1899-1901) fra Chr. 2.s tid, opgr. med da. drommesvagthed, og cyklus'en *Den Lange Rejse* (1908-22), de gotiske folks udvikl.-hist. fra urtiden til Amer.s opdagelse, med den forklarende efterskr. *Æstetik og Udvikling* (1923); darwinismen er hans udgangspunkt, der aldrig svigtes. Som lyriker, bl. a. *Digte* (1906), *Verdens Lys* (1926) og *Den Jyske Blåst* (1931), mest fornyende i prosadigtet, mest bevægende i mere traditionelle vers. Som prosaist er han bl. Danm.s største ved sin både primitive og forfinede sansning og ved sin evne til at udløse sin hårdhed og ømhed orig. og suggestivt. Nobelprisen 1944. (Portræt sp. 2198).

Jensen, Jørgen (f. 1889), da. jurist. 1939 dommer i Østre Landsret, siden 1945 præsident for Kbh.s Byret.

Jensen, Kaj Adolf (f. 1894), da. patolog. 1931 afd. forstander ved Statens Serum-institut, 1940 prof. i alm. patologi ved Kbh.s Univ. Især arb. over tuberkulose og kemoterapeutika. Ledede under 2. Verdenskrig den første fremstilling af penicillin i Danm.

Jensen, Karl (1851-1933), da. maler; medl. af »Den Frie Udst.« fra 1892; bl. a. landskaber og arkitekturbill.

Jensen, K. Erik (f. 1898), da. kemiker og bakteriolog. Civilingeniør 1924, herefter tilknyttet Nordisk Insulinlaboratorium og i en lang årrække A/S Dansk Gærings-Industri som leder af selskabets vand- og spildevandsafd. samt mikrobiol. labor. Dr. techn. 1948 (undersøgelser over forekomst og uskadeliggørelse af virulente tuberkelbakterier i spildevand). Prof. i tekn.-hygiejne v. Danm. tekn. Højskole 1949.

Jensen, Kristian Johannes (f. 1890), da. postembedsmand, cand. jur., generaldir. for Post- og Telegrafvæs. 1941.

Jensen, Kristine (1858-1923), da. kogebogsforfatterinde; *Frøken Jensens Kogebog* (1. oplag 1901).

Jensen, Louis (f. 1882), da. violoncellist. 1906-12 medlem af Det Kgl. Kapel. Fremtrædende solist og kammermusikspiller.

Jensen, Martin (1909-45), da. forfatter. Placerede sig lovende med den ironiske landboskildring *Vestenvind* (1942) og med to hist. husmandsromaner (1943-44), vendt mod polit. ufrihed.

Jensen, Peter (1802-46), da. komponist (blind). Deb. 1817 som fløjtevirtuos. Komp. operaen *Robinson* (1834), kanta-ter, fløjtesonater. I hans musik til

Frederik Jensen.

F. E. Jensen.

Jens Jensen.

Johannes V. Jensen.

P. Boysen Jensen.

Thit Jensen.

Øhlenschlägers tragedie »Vængerne i Miklagård« (1827) anslås den nord. tone, der blev ført videre af I. P. E. Hartmann.

Jensen, Peter Boysen (f. 1883), da. plantefysiolog, prof. ved Kbh.s Univ. 1927-48. Grl. læren om planters hormoner (1910). Første indenfor vækststofforskning, vigtige afhdl. om stofproduktion. (Portr.).

Jensen, Peter L. (f. 1886), da.-amer. opfinder. 1903-09 Valdemar Poulsens assistent, siden 1910 i USA, hvor han 1915 konstruerede højtalertypen Magnavox.

Jensen, Povl Johannes (f. 1911), da. filolog. 1942-48 knyttet til Det Kgl. Bibliotek, fra 1949 prof. i klass. filologi ved Kbh.s Univ.

Jensen, Rasmus Johannes (1885-1940), da. elektroingeniør, 1913-40 ved Kbh.s elektricitetsværker. Har her og på anden måde haft bet. for elektrotekn.s udvikl. i Danm. Forsk. opfindelser.

Jensen, Richard (1883-1935), da. danser. Udd. ved Den Kgl. Ballet, 1901 solodanser.

Jensen, Svend Erik (f. 1913), da. danser. Udd. ved Den Kgl. Ballet, 1942 solodanser.

Jensen, Thit (f. 1876), da. forfatterinde. Søster til Johs. V. J. Størst popularitet har hun nået med hist. romaner som *Stygge Krumpen* (1936) og *Valdemar Atterdag* (1940), og med varme agitationsromaner som *Den Erotiske Hamster* (1919) (forsvar for ægteskabet) har hun vakt sensation såvel som ved sin kampagne for børnebegrænsning (1923-29); men i hendes store forf.skab er det hjemstavnbestemte bøger som *Jorden* (1915), *Jydske Historier* (1916) og *Kongen fra Sande* (1919), der kunstnerisk hæver sig højest.

Jensen, Thomas (f. 1898), da. kapelmester. 1913-15 musikonservatoriet, cellist i Tivoli 1921-27, 1936-48 kapelmester i Tivoli, fra 1937 leder af Århus byorkester.

Jensen, Thorkild (1888-1947), da. skolemand. Skoledirektør i Kbh. 1933-47. Stærkt soc. interesseret.

Jen'se'nus, Herluf (f. 1888), da. tegner;

»Det er oss«. På et hemmeligt tegn åbnedes porten i Kanslergade. (Tegning af H. Jensenius i *Blæksprutten* 1933).

medl. af »Grønningen« fra 1928; medarb. v. *Blæksprutten*, Berl. Tid. Bogill.

Jensen-Klej's, Jørgen (1863-1947), da. venstrepolitiker. Gårdejer i Klejs (Vejle amt), kommunalpolitiker; 1906-20, 1920-24 folketingsmand, Folketingets formand 1922-24; medl. af Landstinget 1924-36, formand her 1928-36.

Jensen-Klint, P. V., se Klint, P. V. Jensen.

Jensen-Sønderup, Jens (f. 1862-1949), da. venstrepolitiker. Gårdejer i Sønderup, Himmerland, kommunalpolitiker, andelsmand, modstander af forliget 1894; folketingsmand 1896-1910, 1911-20. Trafikmin. 1908-09, gik 1909 med Neergaard

i forsvarssagen, 1910-13 indenrigsmin. 1909-10, 1921-32 direktør i Kgr. Danm.s Hypotekbank, arbejdsansvsningsdirektør 1914-21.

Jenson [sã'sɔ], *Nicolas* (15. årh.), fr.-ital. bogtrykker; virkede i Venezia. Skabte den antikvaskrift, der blev grundlaget for alle senere.

Jeppe, da. mandnavn, opstået af Jakob.

Jeppe, Karen (1876-1935), da. missionær. Drog 1903 til Armenien, hvor hun udførte et stort humanitært og missionerende arbejde. 1921-27 folkeforbundskommissær.

Jeppe på Bjerget, komedie af Holberg, opført 1. gang 1722. Titelfig. en sjællandsk bonde. Rollen er bl. a. blevet udført af Phister, Olaf Poulsen og Henrik Malberg.

Jepesen, Knud (f. 1892), da. musikvidenskabsmand og komponist. Lærer ved musikonservatoriet 1920-46. Prof. ved Århus Univ. 1946. Har bl. a. skrevet *Palæstrinastil* (1923), *Lærebog i Kontrapunkt* (1930) og *Die italienische Orgelmusik am Anfang des Cinquecento* (1943).

Jepesen, Niels (f. 1882), da. forfatter. Dobbelromanen *Den som Sejrer - Under Byrden* (1908-10) og den Kierkegaard'sk prægede fortælling *Den Gode Hyrde* (1918) er typiske for det psyk. vægtige forf.skab.

Jepsen, Ove (f. 1886), nationalbankdirektør fra 1935.

Jepsen, Aage (f. 1908), da. veterinær. 1938 prof. i bakteriologi ved landbohøjskolen. *Jequiri'to'i* [-ki-] (portug. *jequiriti* fra af Abris precatorius), irritativt medikament, tidl. brugt til øjenbehandling.

Jere'menko [jiri'mjænkə], *Andrej Ivanovitj* (f. 1891), sov. general. Deltog ved Smolensk og Vjazma 1941 mod Tyskl., ved Stalingrad 1942, i offensiverne mod Rostov 1943, i angrebet på Letl. 1944 (Riga okt.); fra april 1945 i Tjecoslov.

Jeremi'ade (efter profeten *Jeremias*), beklagelse (især over dreven).

Jeremi'as, profet i Juda, som virkede fra 626 f. Kr. i over 40 år. Han oplevede således Josias' reformation 622, Ninives fald 612, Josias' død 609 og de to erobringer af Jerusalem 597 og 586. Hans trusler om folkets undergang og templets ødelæggelse bragte hans liv i fare. Hans discipel Baruk oplæste 605 hans taler for kong Jojakim, der imidlertid brændte spalterne, efterhånden som de læstes højt. Senere nedskrevs talerne igen og udgør grundstammen i J-s bog. J er den anden af de »store« profeter i G. T.

Jer'e'van, tidl. *Erivan*, hovedstad i Ar-

Udsigt over Jeravan. I baggrunden Ararat.

menien, Sovj.; 200 000 indb. (1939). Industriby; armensk kulturcentrum.

Jerez de la Fron'tera [jæ'ræβ-], sydsp. by nær Cádiz; 101 000 indb. (1945). Lig-

ger i et vindistrikt (sherryvine). Ved J slog arab. 711 den sidste vestgotiske konge Roderiks hær.

'Je'richau [-kəu], *Adolf* (1816-83), da. billedhugger af den ny-klassicistiske skole. Bl. J-s mest fremragende arb. er *Herkules og Hebe* (1844-45, Glypt.), *Panterjægeren* (1846), *Adam og Eva efter Syndefaldet* (1849), *David* (1852-59, foran Frue Kirke,

Adolf Jerichau: *Panterjægeren*.

Kbh.) og *Ørstedmonumentet* (1860-76, Ørstedsparken); er fyldigt repr. i Glyptoteket.

Jerichau, Harald (1851-78), da. landskabsmaler, søn af Adolf J., ligesom broderen Holger J (1861-1900) af et kosmopolitisk præg; motiver fra Syden og Orienten.

Jerichau, Jens Adolf (1890-1916), da. maler; søn af Holger J.; har navnlig arbejdet i den store stil m. heroiske motiver.

Jerichau Baumann, Elisabeth (1819-81), da. malerinde; f. i Warszawa af ty. forældre, udd. i Düsseldorf, 1846 g. m. Adolf J.; portrætter og genrestykker i ty. stil; en allegorisk fremstilling *Danmark* (Glyptoteket).

'Je'richow [-kəu], *Herbert* (f. 1889), da. jurist og forretningsmand. 1925-31 dir. i A/S Gyldendalske Boghandel, Nord. Forlag. 1931 indtrådte i direktionen for A/S De Forenede Bryggerier, siden 1937 adm. dir.

'Je'riko, arab. *Eriha*, hebr. *Yerlôh*, by i Palæstina ØNØ f. Jerusalem nær Jordan. Det ældgamle kanaanitiske J ødelagdes ca. 1400 f. Kr. (if. Josua, 6. kap.). Det senere israelitiske J var en pragtfuld by (kongeresidens). Det nuv. Eriha har ca. 1000 indb.

'Jeri'korose, betegn. for forsk. planter, der lever i ørkenegne og har den egenskab, at de i den tørre tid ruller sig sammen og løsriver af vinden og føres langt bort. Når de gøres våde, folder de sig atter ud. Som den ægte j betragtes alm. *Ana'stica hiero'chuntica*, en lav plante (korsblomstfam.), der vokser i de østlige Middelhavsegne, men også en lille kurvblomst, *Odonto'spermum pyg'maum*, der findes i N-Afr. og Orienten, anses af nogle for den ægte j.

Jeritza ['jæ-], *Maria* (f. 1887), tjeck. sangerinde (dram. sopran), deb. 1910.

Jer'mak Timofejev (d. 1584), Don-kosak-hetman. Grl. russ. magt i Asien v. erobr. af tatar khanens hovedstad Sibir v. Ir-tysj (1582).

jern, kem., lat. *ferrum*, grundstof, kem. tegn Fe, atom-nr. 26, atomvægt 55,8, vf. 7,9, smp. 1535°, kp. 3000°, valens 2 (ferroforbindelser), 3 (ferriforbindelser) el. 6. Hvidt, ret blødt magnetisk metal. J angribes efterhånden af atm.s fugtighed, ilt og kulsyre (rust), det opløses let af stærke syrer under brintudvikling. J-salte er farvede. J fore-

Blok af tellurisk jern fra Uivfaq, Disko.

kommer sjældent frit i naturen, men meget udbredt og i rigelig mængde som kem. forb. Gedigent og mineral forekommer j i meteorjern og i basalt på Disko i Grøn.; grøn. j fandtes 1870 af Nordenskiöld ved Uivfaq (blok på 20 t, nu i Stilm., på 7 t i Kbh. (Mineral. Museum)). Indeholder nikkel og kulstof. - J findes overalt i jordbunden og er nødv. for de fleste organismer. I størst mængde forekommer j som ferriksyd (jernglans, hæmatit), j-mellemilte (magnetjernsten) og ferrokarbonat (jernglans) samt j-disulfid (svovlkis). J fremstilles især af de tre førstnævnte. Fremstillingen sker i højovne v. reduktion m. kulilte, frembragt af iblandet koks. J har været kendt og anv. fra forhist. tid. Det anv. sjældent rent. De forsk. anv. arter af j og stål er kem. forb., blandinger og legeringer af j med kulstof og talr. metaller, afhængig af anvendelsen. - *Erhvervsgeografi*. J er det mest anv. metal. Verdensproduktionen af råjern, der i 1939 var 102 mill. t, var i 1947 (takket være produktionsforøgelsen i USA) steget til ca. 118 mill. t. De største producenter er opført i nedenstående oversigt.

	Produktion 1939	Produktion 1948
	mill. t.	mill. t.
USA.....	32,4	55
Sovj.....	15,6	14(?)
Engl.....	8,1	9,4
Frankr.....	8,0	6,6
Tyskl.....	20,2	6
	(inkl. Østr.)	
Belgien.....	3,1	3,9
Canada.....	0,8	2,1
Luxembourg ..	1,8	2,6
Čechoslov.....	1,6	1,7

Sv.s produktion af jernmalm er ca. 8 mill. t.

USAs vigtigste forekomst (jernglans) ligger N og V f. Øvre-soen, hvorfra malmen via Duluth sejles til Erie-soen og derfra pr. jernbane til udsaltning i det appalachiske kulfelt (især Pittsburgh). Mindre mængder udsaltes i Chicago og Gary med kul fra Illinoisfeltet. Højovne i Cleveland, Buffalo og Duluth modtager kul som returfragt. P. gr. af den kolossale produktion ventes lejerne at være udtømte mellem 1970 og 1980; nye lejer er fundet i Labrador. Mindre j-lejer findes i Pennsylvania (Scranton, Bethlehem) og Alabama (Birmingham). - *Sovj.s* j-malm er af høj kvalitet, fortrinsvis magnetjernsten og jernglans. Hovedfeltet ligger i Ukraine ved Krivoj Rog, hvis malm udsaltes i Donets-kulfeltet. Fra 1933 udsaltes forekomsten i S-Ural ved Magnitogorsk i øget omfang. Tidl. udsaltes malmen herfra med kul fra Kuznetsk-området (over 2000 km borte); nu anv.

også kul fra det nye felt ved Karaganda i Kazahstan (1000 km borte). Af mindre format er jernmalmsprod. i Midt-Ural ved Sverdlovsk (udsaltning bl. a. m. trækul) og Kertj (udsaltning i Mariupol m. donetskul). - *Frankr.s* (og Eur.s) største jernlejer ligger i Lorraine. En del af malmen udsaltes i fr. kulfelter, men hovedparten føres til udsaltning i Belg. og ty. højovne. - Malmen fra Kiruna og Gällivare i N-Sv., der er magnetjernsten m. ca. 70% rent j, eksporteres normalt over Narvik og Luleå til udsaltning i Tyskl. og Engl., mens det meste af malmen fra Ml.-Sv. udsaltes på stedet, elektr. el. m. trækul (f. eks. i Domnarvet). - *De eng. jernmalme* er af dårligere kvalitet, væsentlig brunjernsten. Lejerne strækker sig fra Northampton til Cleveland, udsaltning sker, foruden i j-lejerne, i kulfelterne og Middlesbrough (importeret jernmalm). - *Tyskl.s* j-felter ligger langs Sieg og Lahn, og udsaltningen sker i Ruhrdistriktet. - Andre eur. j-lande er Spanien (Bilbao), No. (Kirkenes), Polen (Ślask) og Ital. (Elba). - *Asiens* vigtigste jernmalmslejer ligger i N-Kina, Indien og Malaya, *Afr.s* i Atlaslandene, *S-Amer.s* i Brasilien (Itabira) og *Austr.s* v. Spencer Bugt (Iron Knob).

jern, med., anv. som lægemiddel fra oldtiden, navnlig mod blodmangel. Hertil anv. i vore dage divalente j-salte (ferrosalte), der oftest gives i opløsninger og i reglen blandet med andre stoffer enten for at forstærke virkningen el. bedre smagen. Ferriklorid virker blodstillende.

Jernalderen, det afsnit af oldtiden, hvor jern var det vigtigste materiale til redskaber og våben, i Norden tidsrummet fra ca. 500 f. Kr. til 1000 e. Kr., i For- og Ægypten mere end 1000 år tidl. Danm.s j opdeles i æ. J med afsnittene keltisk tid 500-1, rom. tid 1-400 og y. J med germ. tid 400-800, vikingetid 800-1000, hvilke afsnit igen er opdelt i en æ. og y. periode. Inddelingen betegner, angiver de forsk. indflydelser, først den keltiske (Hallstatt, La Tène), senere den rom. og provinsialrom., der afspejler sig i talrige importsager (Hoby, Juellinge, Hågerup), så den germ. tid, hvor den fremmede påvirkning omsmeltes til selvstændig nord. kunst (brakteater, dyreornamentik), der videreføres i vikingetiden, Nordens store ekspansionsstid, hvor forb. med hele Eur. knyttes og større handelsbyer anlægges (Hedeby, Birka).

J betegner i store områder i Danm. en ny tid, idet man nu ikke som i bronzealderen var afhængig af handelsfolkene, der stod for metalimporten, eftersom de enkelte bondesamfund nu kunne udvinde jern af hjemligt materiale, myremalm, hvilket bl. a. bevirkede en opblomstring af bondekulturen på meget bred basis, først og fremmest i Jylland, hvor myremalm var lettest tilgængelig. I æ. J er der da også sket en bet. udvidelse af de dyrkede områder. Talrige landsbyer fra denne tid er fundet og udgravet. (Hertil tavle).

jernalun (jern + alun), ferriammoniumsulfat, har violette krystaller.

jernbakterier, bakterier, som omdanner opløste jernsalte til uopløselige forb.; disse kan danne aflejringer i jorden og i vandør, som herved kan tilstoppes.

jernbane, trafikmiddel, som anv. en spec. indrettet sporbane, nemlig et anlæg af stålskinne, og køretøjer, forsynet med til denne sporbane spec. byggede hjul. Den første j blev taget i brug 1825 ml. Stockton og Darlington i Engl.; togene var til dels hestetrukne. Den første j med udelukkende lokomotivdrift blev banen Liverpool-Manchester (1830). Den første j i det da. monarki blev åbnet 1844 ml. Altona og Kiel, den første j i det egl. kongerige blev anlagt ml. Kbh. og Roskilde og åbnet 26. 6. 1847. Før 2. Verdenskrig regnedes der med, at verdens j-net androg ca. 1 323 455 km, heraf i Eur. 408 938 km, Amer. 625 456 km, Asien 165 985 km, Afr. 73 917 km og Austr. 49 159 km.

jernbanedrift, den del af jernbanevæsenet, som omfatter togenes formering og fremførelse ved motorisk kraft. J i egl. forstand omfatter således stationstjenesten, tog- og lokomotivtjenesten, vedligeholdelsen af baneelementer og spor, signal- og sikringsanlæg, telefon- og telegrafanlæg samt af driftsmateriellet. De vigtigste reglementer for j ved DSB er sikkerhedsreglementet af 1935 og signalreglementet af 1944.

jernbanefløj, d. s. s. corduroy.

Jernbaneforbund, Dansk, flagl. organisation f. DSBs tjenestemænd af funktionærklassen. Grl. 1899. Ca. 8400 medl.

Jernbaneforeningen, flagl. organisation f. DSBs tjenestemænd i 1.-12. og 17. lønningsklasse. Grl. 1891. Ca. 4400 medl. Undt. fra medlemskab er lokomotivførere, banearbejdere, portører, togbetjente o. l. samt personer i en række stillinger, hvortil postbude kan avancere.

jernbanefrimærker anv. til frankering af banepakker. J blev indført i 1865 af de dav. jysk-fynske baner samtidig med indførelsen af frimærkepakker. De første j var trykt på alm. papir, først senere gik man over til at bruge et særligt vandmærkepapir. J udstedes både af DSB og af privatbanerne; de findes f. t. i 11 forsk. værdier fra 5-180 øre.

jernbanefærge, skib, spec. indrettet med spor på hoveddækket, til overførelse af jernbanevogne. *Jernbanefærgelejer*, særl. anlægspladser for jernbanefærger. Forb. ml. land og færgers vogndæk sker ved en færgelap - en slags bevægelig bro, som er forsynet med spor, og hvis forende kan sænkes og løftes, idet højden af færgers vogndæk skifter efter vandstanden, belastningen af færgen m. v. De egl. bolværkskonstruktioner i j. må være ret kraftige, men tillige fjedrende, da jernbanetraffikkens præcision kræver, at jernbanefærgerne skal lægge til i j. under alle vejr- og strømforhold.

jernbanekommissarius, embedsmand i min. for offentl. arb., som er formand for besigtigelses- og ekspropriationskommissionen ved anlæg af jernbaner.

jernbanekoncession, en af min. for offentl. arb. i h. t. herom gæld. lov til private personer el. selskaber udstedt bevilling til anlæg og drift af en jernbane.

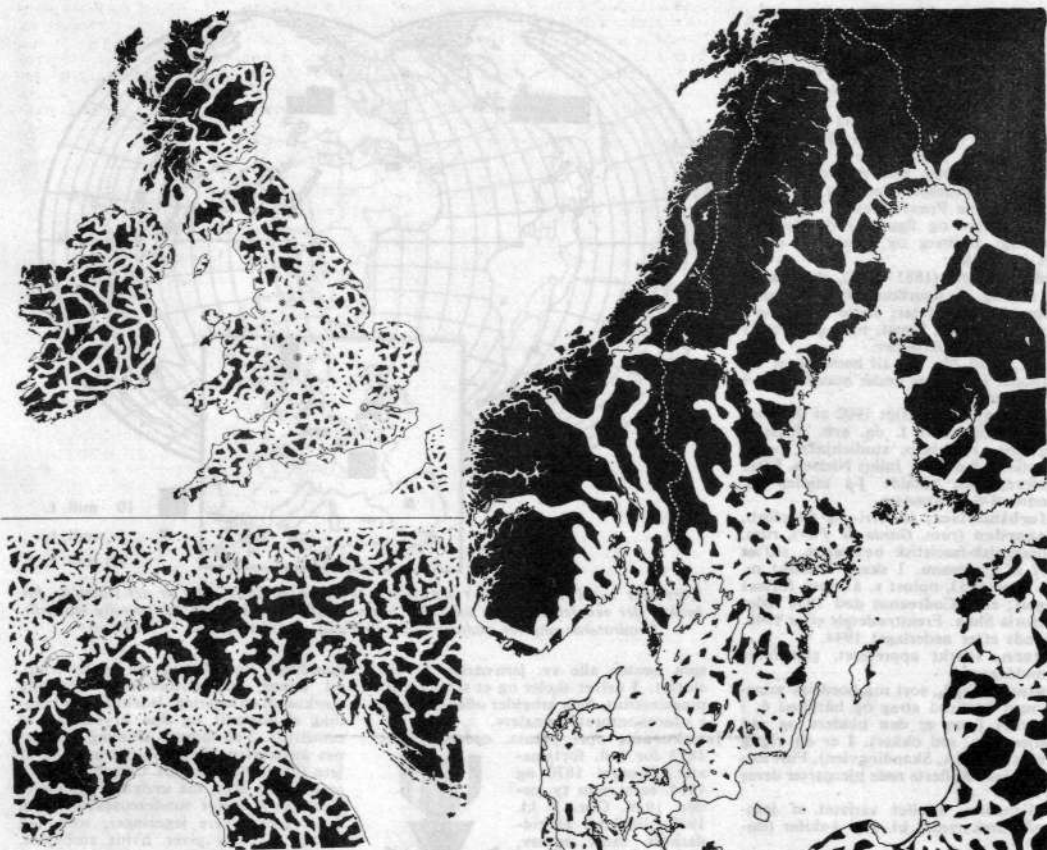
jernbanekøreplaner, grundlaget for afviklingen af toggangen. I j er angivet togenes ankomst- og afgangstider, henh. passagetider på stationerne samt togtog, togtbelastning, de dage, på hvilke vedk. tog kører, m. v. J opstilles både i grafisk og tabellærisk form. Ved grafiske j anv. et koordinatsystem med tiden som ordinat og stedet som abscisse. I dette system indtegnes togene; disse j er kun bestemt til tjenstlig brug. Med den grafiske j som grundlag udarbejdes de tabellæriske j: tjenstekøreplanen, som bl. a. indeholder alle godstog, tomme tog, enkeltkørende lokomotiver m. v., opslagskøreplanerne, som opslås på stationerne til brug for de rejsende, og publikumskøreplanerne, som sælges. Rammerne for de internat. forb. fastlægges på internat. køreplanskonferencer, som afholdes regelmæssigt 1 el. 2 gange om året. I alm. deles året i to køreplansperioder: sommerperioden (ca. 15. 5.-1. 10.) og vinterperioden (ca. 2. 10.-14. 5.).

jernbanelæge, i Danm. en ved statsbanepersonalets sygekasse ansat læge; også: den af jernbaneadmin. ansatte læge for banens personale.

jernbaneeoverenskomster, internationale, afsluttes ml. større el. mindre grupper af lande for at fremme den internat. jernbanetraffiks afvikling. J omfatter f. eks. personbefordring, godsbehandling, person-, rejsegods-, post- og godsvognes bygning og udstyr, benyttelse i fremmede lande, banernes tekn. anlæg m. v.

jernbanerådet, nedsat i h. t. lov om styrelsen af statsbanerne af 25. 2. 1925, har til opgave at udtale sig om principielle, statsbanerne vedr. spørgsmål, om hvilke min. for offentl. arb. begærer rådets erklæring. J består af 17 medl., som vælges for 5 år ad gangen.

jernbaneskolen ved DSB, åbnet 1903,

Kort over jernbanetætheden i Storbritannien, Alpelandene og Skandinavien (jfr. artiklen jernbanetæthed).
Målestok 1 : 15 000 000.

varetager ved afholdelse af kursus den skolemæssige faguddannelse af den væsentligste del af jernbanepersonalet.

jernbaneskyld, skat, der i Danm. 1908-33 kunne pålignes ejendomme, som opnåede grundværdistign. gnm. nye baneanlæg.

jernbanetariffer består dels af en oversigt over de for befordringen gældende takster og beregningsbestemmelser, dels af befordringsbestemmelserne. De fl. jernbaners og spec. statsbaners j tager hensyn til, at visse varer af samfundsmæssige grunde må beføres til priser, som ligger under befordringsomkostningerne, medens andre varer, som godt kan tåle større fragttudgifter, beføres til højere fragtsatser. Der skelnes ml. person- og rejsegodstariffer, godstariffer og kreaturtariffer. j fastsættes af jernbanerne efter de af lovgivningsmagten givne regler. j skal offentliggøres og foreligge til salg; de skal anv. ensartet for alle forsendere. Ved takstloven er dog i Danm. skabt hjemmel for, at der indenfor visse grænser og under visse forudsætninger kan træffes særftaler med enkelte forsendere.

jernbanetog. I sikkerheds- og køreplansmæssig henseende inddeles j i plan-, sær-, arbejds-, sneplov- og hjælpetog. Efter trækraften skelnes der ml. damp-, motor- og elektr. tog. I tarif- og ekspeditions-mæssig henseende inddeles j i personførende tog, godstog og blandede tog, som samtidig befører personer og gods, samt tjenestetog. De personførende tog inddeles i persontog og hurtigtog (lyn-, ekspres- og iltog). j betegnes ved numre og alm. således, at j i den ene køreretning får ulige numre og i den mods. retning lige numre.

jernbanetropper, tropper uddannet til at bygge og drive jernbaner. I Danm. udføres j-s hverv af ingeniørtropperne.

jernbanetæthed, den tæthed, hvormed et områdes jernbanelinier er placeret. j angives i tal som km jernbanelinie pr. km². j er (jfr. ovenstående kort) i Storbrit. 13, Danm. 11, Schw. 11, Østr. 7, Ital. 5, Sv. 3 og No. 1. Variationen i j kan også vises ved kort, hvor et bælte på hver side af banelinien er hvidt og fjernereliggende egne sorte (på hvidt bælte kort svarer det hvide bælte på Skandinavien-kortet til 20 km, på de to andre kort til 10 km). j varierer med terrænforholdene (sammenlign j-kort og j-tal for Danmark-Norge), klimaet (se kort over N-Skandinavien) og erhvervs-kulturtrinet (se Irland-England) og afspejler følgelig variationer i folke- og storbyttæthed (se Posletten-Alperne).

jernbanevedbend (*Se'necio mikano'idies*), kurvblomst med hurtigt voksende (heraf det da. navn) grønne stængler og blade, der ligner vedbends. Yndet stueplante.

jernbanevogne består af undervognen og vognkassen. Undervognen består af rammen, to længdedragere, hvis ender er forbundet ved to tværdragere, og hjulsætene. På rammen befæstes bremseapparater og ledninger, lysdynamo, batterikasser, varmeledninger osv. Vognkassen består af stellet og beklædningen; personvogne udføres nu alm. helt af stål som nittet el. svejst konstruktion. Der findes flg. hovedtyper af j: personvogne, rejsegodsvogne, postvogne, godsvogne og specialvogne. Der findes j med 2, 3, 4 el. 6 aksler, enkelte godsvogne til specialtransporter har et større antal aksler. j med 4 og fl. aksler udføres som bogievogne. j kendetegnes ved et hovedlitra (bogstav), som angiver hovedtypen, f. eks. C for rene fællesklassevogne, D for post- og kombinerede post- og rejsegodsvogne, P for åbne, højsidede godsvogne, og underlitra (ligeledes bogstaver) for vognenes bæreevne, udstyr og indretning.

jernbeton, armeret beton el. monierkonstruktioner, byggemateriale af beton, hvori der er indstøbt jernstænger. Da beton har ringe trækstyrke, anbringes jernene fortrinsvis i bygværkets strakte dele (f. eks. i undersiden af alm. bjælker og dæk og i oversiden af altanplader). j er brandsikkert, meget holdbart samt let at forme i overensstemmelse med anvendelsen og har derfor fundet stor udbredelse i hus-, bro-, havne- og vejbygning.

jernbetonhuse kan udføres enten som skelethuse el. som helstøbte betonhuse, hvor ydervæggene, bortset fra vinduesåbninger o. lign., helt er af jernbeton. Ved opførelsen af j kan industrielle byggetoder med fordel anv. - Ydervæggene i helstøbte j må varmeisoleres, ligesom der ved udformningen af huset, spec. rørføringen må tages vidtgående hensyn overfor forplantning af berøringslyd (lydisolering og svømmende gulve). Mod luftlyd yder j en naturlig isolation ved materialets tyngde.

jernbjælker udvælges i mange størrelser og profiler I-jern, U-jern, Z-jern, T-jern m. fl. Andre profiler el. meget store j fremstilles ved sammensvejsning el. sammennitning af plader og evt. vinkeljern. (Ill. se normalprofiler og bro).

jernblik, jernplade med højst 3 mm tykkelse, d. s. s. sortblik.

jernbryllup, enten 65-, 70- el. 75-års bryllupsdagen.

jernbyrd, et i middelalderlig retspleje anv. bevismiddel (gudsdom), som bestod i, at den, der skulle føre bevis for sin påstand, bar et stykke glødende jern i sine bare hænder el. gik barbenet hen over glødende plovjern. Såfremt han herunder ikke brændte sig, var beviset ført. Afskaffet i Danm. ca. 1216.

Jerndorff, August (1846-1906), da. maler: landskabsbilleder, men er især kendt ved sine portrætter, bl. a. af Estrup og offi-

cersbill. fra de slesvigske krige (Rye, Billow m. fl.); fremragende illustrator, bl. a. Drachmanns »Trolde«. »

Jerndorff, Peter (1842-1926), da. skuespiller og operasanger (tenor). Tog 1870 med. embedseksamen. 1871-1923 ved Det Kgl. Teater. Sang så krævende operapartier som Farinelli, Faust, Vilhelm Meister o. a. Udførte præget af kultur, værdighed, men ofte også af et varmt lune skuespilroller som Castberg i »Den Gamle Præst«, pastor Manders i »Gengangere« og figurer i da. lystspil (Holberg, Heiberg og Høstrup). (Portræt sp. 2210).

Jerndorff, Povl (1885-1933), da. maler, søn af Aug. J.; figurkompositioner, landskaber og portrætter; søgte fornyelse i ægypt. og indisk kunst, men gik i stå i teoretiske spekulationer.

jernfilt, hård filt, der til hemning af vibrationer indlægges under maskiner el. i maskinfundamenter.

Jernfondet, fond stiftet 1902 af da. sønderjyder til støtte f. da. arb. (forsamlingshuse, retshjælp, studiehjælp, valgagitation); ledende: Julius Nielsen. Efter Genforeningen tilfaldt J-s midler da. mindretal S f. grænsen.

jernforbindelser, se ferri- og ferroforb.

Jerngarden (rum. Garda de Fier), rum. antisemitisk-fascistisk bevægelse, stiftet 1927 af Codreanu. I skarp konflikt m. reg. efter 1933, opløst s. å., men fortsat illegalt; efter Codreanus død 1938 ledet af Horia Sima. Fremtrædende efter 1940, forbudt efter nederlaget 1944.

jerngarn, stærkt appreteret, glansfuldt bomuldsgarn.

jernglans, Fe_2O_3 , sort romboedrisk mineral med brunrød streg og hårdhed 6, i finkornet form er den blødere og rød (rødjærsten, rød okker). J er en vigtig jernmalm (USA, Skandinavien). Fint fordelt J giver de fleste røde bjergarter deres farve.

jernglimmer, skællet varietet af jernglans, forekommer bl. a. i j-skifer (itabirit).

jerngnejs, rødlig gnejs fra SV-Sv.s grundfjeld.

jernhårde lønningslov, Lassalles betegn. f. den klassiske nationaløkon. teori (især fremhævet af Ricardo) om, at arbejdslønnen altid må ligge på eksistensminimum.

jernilte, d. s. s. ferrioksyd.

Jernit, gl. navn for Frijsenborg.

jernjomfruen, formodet middelaldr. torturinstrument. Forevistes tidl. i Nürnberg (uægte).

Jernkansleren, tilnavn til Otto v. Bismarck.

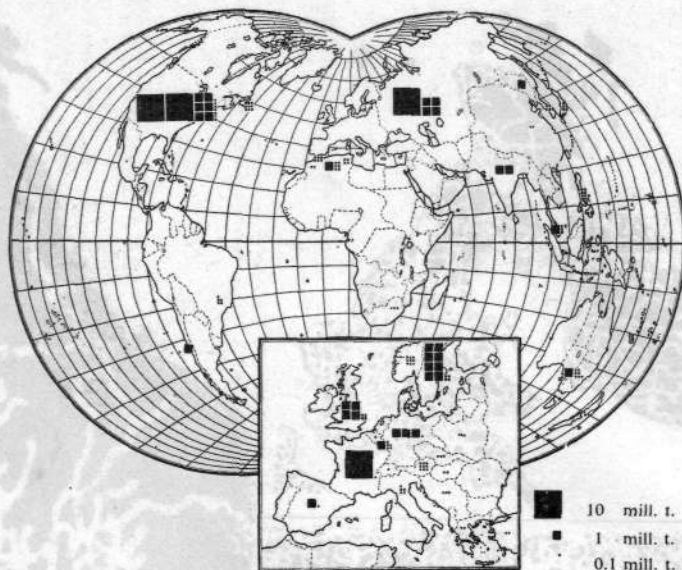
jernkloridbomuld, vat, præpareret med ferriklorid; blodstillende; fremkalder koagulation af blodet og en overfladisk ætning af såret.

jernkonstruktioner, anv. til broer, kraner, tårne, bolværker, flydedokker, gasbeholdere m. m. og også til husbygning. J udføres i begyndelsen af støbejern el. smedejern, nu næsten altid af stål. J må beskyttes godt såvel mod rust som mod direkte ildpåvirkning, idet jernet ved ret lav temp. (500-600° C) mister sin bæreevne. Bjælkelag af jern vil i tilf. af ildbrand kunne ødelægge murene. (Ill. under bro).

Jernkontoret, en 1747 grl. institution,

August Jerndorff: Arkitekten Thorvald Bindesbøll i en Granskov på Kullen. 1889. (Kunstmus.).

Kort over verdensproduktionen af jernmalm 1939, som er det sidste år, for hvilket der ved leksikkonnets udgivelse kunne skaffes pålidelig og fuldstændig statistik. Kvadraterne angiver malmens metalindhold. - Udarbejdelse J. Humlum.

som næsten alle sv. jernværker er tilsluttet. J driver skoler og et stort forskningsinstitut, hvis arbejder offentliggøres i »Jernkontorets annaler«.

jernkorset, opr. preuss. orden, stiftet 1813 for mil. fortjenester. Fornyet 1870 og 1914, samt som ty. orden 1939. Opr. 3 kl. 1939 tilføjedes et ridderkors samt egeløv, sværd og brillanter til de højere klasser.

Jernkors.

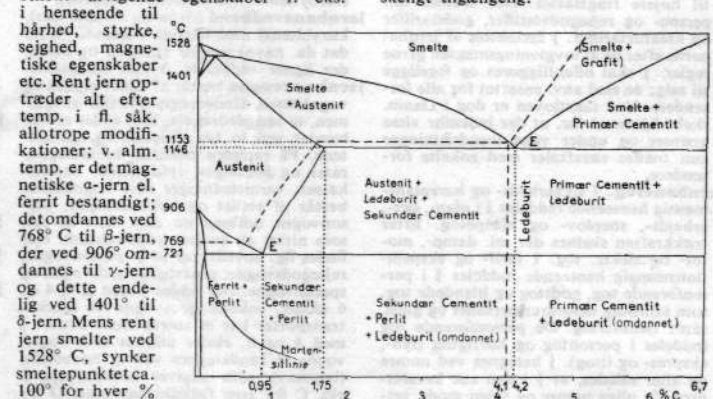
jernkrone, den lombardeiske, en krone, der opbevares i domkirken i Monza. Den består af en med ædelstene prydet guldring, der er lagt om en smal jernring, som siges at være smedet af en af naglerne fra Kristi kors. J blev fra 6. årh. benyttet ved kroningen af de lombardeiske konger.

jernkulfstøflegeringer, teknikens vigtigste konstruktionsmateriale i form af stål (indtil 1,7% kulstof) og støbejern (2,5-4% kulstof). Jern er det eneste brugsmetal, der legerer sig med kulstof, hvorved der alt efter kulstofindholdet og varmebehandlingen kan dannes et righoldigt udvalg af strukturer med stærkt afvigende egenskaber f. eks. i henseende til

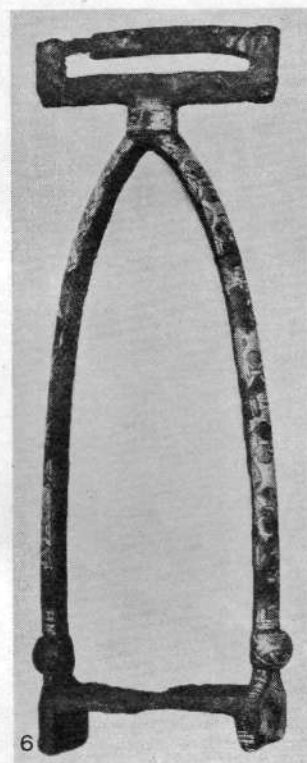
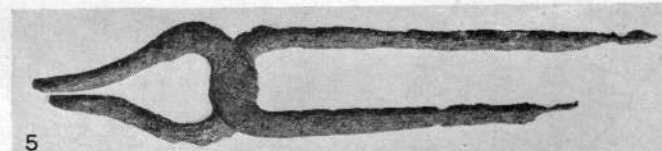
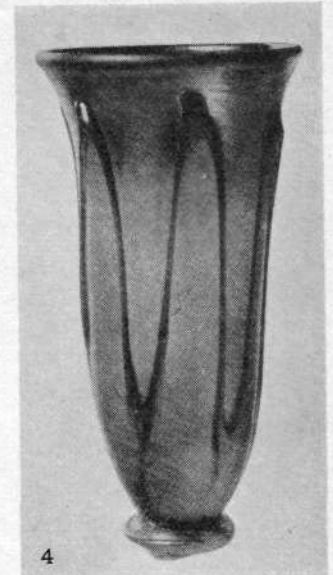
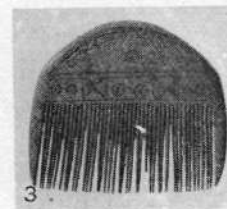
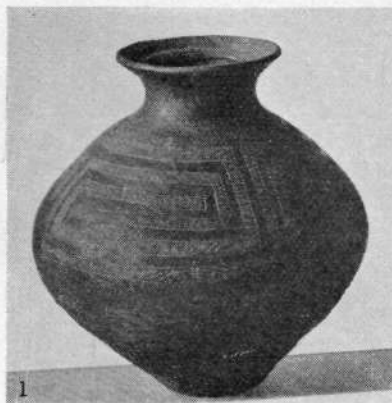
blanding). Ved afkøling til denne temp. vil denne jernkulfstøfsmelte pludselig størkne til en legering: ledeburit (en blanding af austenit og fine krystallnåle af cementit). Ved fortsat afkøling omdannes austeniten til perlit, en legering af jern (ferrit) og cementit. Cementit (Fe_3C) er hård og skør, må undgås i støbejern. Hertil anv. derfor »undereutektoidiske«, d.v.s. kulfattigere legeringer, som ved hurtig afkøling giver hvidt støbejern, ved langsom afkøling grafit i stedet f. cementit (gråt støbejern).

jernmalm, de mineraler, der brydes til jernudvinding. Jernindholdet skal være mindst 30%. De vigtigste J er jernglans, magnetjærsten, brunjærsten og jernspat. Magnetjærsten forekommer især i store lejer i grundfjeldet (Gällivare, Kiruna) ofte ledsaget af jernglans (ML-Sv.). Ligeledes i USA og Canada mægtige forekomster (Øvre Søen, mest rødjærsten). Brunjærsten danner minettemalmen i Lorraine og s. m. rødjærsten j-feltet ved Bilbao i Span. Jernspat brydes som lernjærsten, især den sorte blackband, Engl.s vigtigste J (se også jern, erhvervsgeogr.).

jernmangel, bot., jern er nødvendigt for alle planter. J (blegsot, klorose) kan optræde på kalkrig bund, hvor jern er vanskeligt tilgængeligt.

Jernkulfstøfdiagram med angivelse af strukturbestanddelene, kulstofprocenten og de forsk. overgangstemp. E og E' er henholdsvis eutektisk og eutektoidt punkt. Den stiplede linie angiver forholdene ved meget langsom afkøling (grafitdannelse).

1. Lerkar fra romersk jernalder. 2. Romersk glaskar. 3. Kam. 4. Romersk glas. 5. Smedetang af jern fra yngre romersk tid. 6. Stigbøjle fra vikingetiden. 7. Pragtspænde af forgyldt sølv fra ældre germansk tid. 8. Sølvkar; yngre romersk tid. 9. Sølvkar fra vikingetiden. 10. Trefliget spænde af bronze med dyreornamentik fra vikingetiden. 11. Skålformet spænde fra vikingetiden. 12. Tveægget jernsværd med fæste, skedebeslag og dupsko af bronze; yngre romersk tid. (Nationalmuseet, Kbh.).

jernmasken, manden med, fr. statsfange under Ludvig 14. ca. 1700, menes at have været italieneren Mattioli, statssekretær hos Karl 4. af Gonzaga, hertug af Mantova; døde i Bastillen 1703. »Jernmasken« var af sort fløj. Den hemmelighedsfulde skikkelse gav siden anledning til en række upålidelige kroniker, bl. a. udnyttet af Alexandre Dumas d. æ.

jernmellemlite, Fe_2O_3 , forekommer i naturen som den værdifuldeste jernmalm bl. a. i store lejer i Sv. og Ural.

jernmeteor, meteorer bestående af jern med 5–10% nikkel. Poleret og øset viser j krydsende lameller (widmannstättenske figurer) af jern med forsk. nikkelindhold. I mindre mængde findes schreibersit, cohenit, troilit og grafit, sjældent diamanter og karborundum. J kan opnå store dimensioner (Ranchito i Mexico 50 000 kg, Kap York, N-Grøn. 40 000 kg).

jern og blod (ty. *Blut und Eisen*), bevinget ord, efter Bismarcks udtalelse 1862: »tidens store spørgsmål afgøres ikke ved taler og flertalsbeslutninger, men ved j« (magtpolitikens midler).

jernokker, jordagtig jernglans (rød okker) og brunjernsten (gul og brun okker).

jernoolit [-o-ol'it], oolitisk jernglans og brunjernsten. Vigtig jernmalm fra jura i Engl. og Lorraine (Minette).

jernporcelæn (vitreous china) er lavbrændt hårdt porcelæn, der ligesom det kines. porcelæn brændes ved 1250–1300° C (ikke helt sintret skærv); anv. til sanitetsvarer og serviceporcelæn.

Jernporten, rum. *Porțile-de-Fier* [p'ort-sile d'ə'fje(:)r], jugoslav. *Derdap* [d'jæ-rd'a:p], Donaus trange gennembrud ml. Transsilvanske Alpers SV-ende og Balkan-bjergenes NV-udløbere; før uddybninger 1890 og senere var sejladens næsten umuliggjort af voldsomme strømsnævninger og talr. klipper og skær.

jern-portlandcement, en blanding af mindst 70% Portland-cement og malet højbasisk højovnslagge; indeholder nogle % gips, der sinker størkningen.

Jernsider (eng. *Iron-sides*), betegn. for Cromwells rytteri, oprettet 1642.

jernskelfarve, grå maling af jernglim-merskel udrørt i linoliefermis.

jernspat, $FeCO_3$, brunligt romboedrisk mineral med glasglans, krystalform og spaltelighed som kalkspat. Forekommer i kornede masser (Bilbao), men vigtigste form er lerjernsten.

jernspurv (*Pru'nella modu'laris*), lille spurvefugl, tyndt næb, askegråt hoved og bryst. Alm. i Danm. i krat og haver; reden nær jorden. Træk- el. strejffugl.

jernstøberi, virksomhed, hvor råjern og gammelt støbejern nedsmeltes i kupolovn og udstøbes.

jernsvamp, porøst råmateriale til stål-fremstilling. J opstår ved reduktion af jernmalm ved temp. under malmens og jernets sm.

jernstab, hysterese- og hvirvelstrømtab i elektr. maskiner og transformatorer i de magn. virksomme jerndele.

jerntræ, betegn. for en mængde oversøiske træsorter, der udmærker sig ved stor hårdhed.

jerntråd, udvalset og trukket tråd af jern af mindre end 4 mm-s tykkelse; facon-tråd har 3-, 4- og 6-kantet tværsnit. I handelen haves udglødet sort tråd (blomstertråd), hårdtrukket blank j (ståltråd) el. j med overtræk af zink, kobber o. a.

jerntæppe, 1) brandsikkert teaterfor-tæppe, oftest af bølgeblik, adskiller scene og tilskuerrum. Obligatorisk i da. teatre efter stor teaterbrand i Wien 1881; 2) i overført bet. siden slutn. af 2. Verdenskrig betegn. for skellet ml. de lande, hvor Sovj. har hovedindflydelsen, og lande, hvor kommunister ikke behersker de afgørende poster. Synes opr. anv. af tyskerne; særlig benyttet af Sovj.s modstandere for at udtrykke, at der i de af Sovj. kontrollerede lande ikke tilloides ytringsfrihed el. kunne skaffes upartisk oplysning om forholdene.

jernurt (*Ver'bena*), slægt af j-fam. Urter el. små buske med blomster i aks, firedelelig spaltefrugt. 80 arter, især Amer.

Peter Jerndorff. Otto Jespersen.

Fl. arter dyrkes i da. haver; en enkelt, tidl. dyrket som lægeplante, er vildtvoksende.

Jernveden, gl. da. *Jarnvith* (jernskoven), grænseskoven på Dänischwohld.

jernvitriol, d. s. s. ferrosulfat.

Jeroboam, jødiske konger. 1) Jeroboam 1., den første konge i Nordriget efter rigsdelingen 931 f. Kr., opstillede guldtyrekalve i Bethel og Dan som modvægt mod templet i Jerusalem; 2) Jeroboam 2., konge i Nordriget (ca. 750 f. Kr.), under hvem riget oplevede en opgangstid. Profeterne Amos og Hoseas forudså dog rigets undergang.

Jerome [dʒə'roum], Jerome Klapka (1859–1927), eng. forfatter. Skrev populære humoristiske bøger, f. eks. *Three Men in a Boat* (1889; da. 1890) o. fl.

Jerring, Sven (f. 1895), sv. journalist, fra 1925 ved radiotjänst, meget populær som speaker og reporter (*Farbror Sven*).

Jerrold [dʒə'rɔld], Douglas William (1803–57), eng. forfatter. Direktør f. Drury-Lane teatret, hvortil han skrev talr. skuespil, f. eks. *Black-eyed Susan* (1829).

Jersey [dʒə:zi], største ø bl. Kanaløerne; 117 km²; 49 700 indb. (1946). Hovedby: Saint Helier. Juni 1940–maj 1945 ty. besættelse.

Jersey [jærsil] (eng. [dʒə:zi]), 1) finmaskede, elastiske, uldne, ensfarvede el. mønstrede tricovarer; 2) ret åbne, vævede stoffer af silke el. kunstsilke (med stærkt snoet garn, crêpe-j); anv. til kjoler m. m.

Jersey City [dʒə:zi 'siti], havneby i New Jersey, USA; 301 000 indb. (1940). I er en del af Stor-New York, beliggende ved Hudson River, ved færger og den store Holland Tunnel forbundet med Manhattan.

jerseykvæg [jærsi-], lille, finbygget kvægrace, hvis mælk er gullig og har meget høj fedtprocent (alm. 5,0–6,5).

Jerseyko.

J er hjemmehørende på øen Jersey i Den Eng. Kanal, men er udbredt i de fleste af de lande, der har betydelig smørproduktion.

Jersild, Olaf (f. 1867), da. dermatolog. Overlæge ved Rudolph Berghs Hosp. 1916–1937.

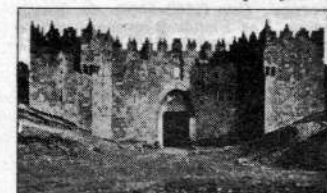
Jer'sin, Jens Dinesen (1588–1634), da. teolog, biskop i Ribe 1629. J var en ypperlig pædagog (lærer for Chr. 4.s uægte sønner), som stræbte efter mere praktiske undervisningsmetoder og ville lade modersmålet træde mere frem. Teol. var han luth.-ortodoks, men med vækkelsespræg; hans opbyggelsesbøger har været folkelæsnings til nutiden.

Je'slev, 1) da. landsby 9 km Ø f. Brønderslev; 770 indb. (1945); 2) da. stationsby (Slagelse-Kalundborg); 300 indb. (1945).

Jerstrup, hovedgård Ø f. Bogense, fra 1804 under Gyldensteen. Bindingsværksbyggn. fra 18. årh., fredet i kl. B.

Je'rusalem, arab. *El Quds*, hebr. *Jeru-*

shalajim, gr. *Hierosóloma*, 1) Palæstinas hovedstad beliggende i Judæas højlend; 164 000 indb. (1947), deraf 99 000 jøder; det store folketal er kun begrundet i byens rel. bet. for jøder, kristne og muhamedanere; omegnen er tør og tyndbefolket. Bane til længdebanen ved kysten og til Jaffa. Den indre by, der er omgivet af mure, falder i 4 kvarterer: mod NV det kristne kvarter med Den Hellige Gravs Kirke (og hoteller); mod SV det armenske kvarter med citadellet; mod NØ det muhamedanske kvarter med Betesda-højen, med dammen og Klagemuren, og tempelhøjen med Omars og El Aqsa moskeer; mod SØ det jødiske kvarter. Ø f. J ligger Oliebjerget. N og V f. den indre by er der moderne beboelseskvarterer for europæere. J har siden 1925 et jødisk univ. *Historie*. J kendes allerede fra Amarnabrevene (ca. 1400 f. Kr.) under navnet Jerusalem. På SØ-højen lå den stærke Jebusiterborg, som modstod den israel. erobring af Kanaan; først David lykkedes det at erobre byen, som derefter blev gjort til rigets hovedstad og blev yderligere befæstet. N f. den gl. Jebusiterborg udførte Salomo sine storslåede byggeforetagender, bl. a. et pragtfuldt palads og templet for Jahves ark. I de flg. årh. udvidedes byen mod V. Kong Ezekias sikrede byens vandforsyning i tilf. af belejring ved at lede vandet fra Mariakilden på byens Ø-

Damaskusporten i Jerusalem.

side gnm. en underjordisk kanal til Silo-dammen inden for murene. J ødelagdes af babylonerne 586 f. Kr., og en stor del af befolkn. deporteredes. 520–515 genopbyggedes og genindviendes templet af de hjemvendte jødere. Murene henlå derimod i ruiner indtil Nehemias (444). År 63 f. Kr. erobrede J af romerne. På Jesu tid omspændte J et areal på ca. 70 ha. Herodes den St. ombyggede templet. NV f. tempelpladsen lå den stærke borg Antonia som en trusel mod jøderne. I den nordvestl. del af byen opførte Herodes sit palads. Efter den jød. opstand 70 e. Kr. ødelagdes J af romerne, og templet gik op i luer. Kejser Hadrian byggede 130 e. Kr. en rom. militærkoloni, *Ælia Capitolina*. Ved kristendommens vækst i romerriget blev byen et søgt valfartssted for pilgrimme, og det gl. navn vandt igen overhånd. Byen blev sæde for en biskop, senere kaldet patriark. 637 erobrede J af kalifen Omars hære. J befriedes af korsfarerne 1099, og kongeriget Jerusalem oprettedes, men 1187 erobrede Saladin J tilbage. Derefter var J i muham. besiddelse (bortset fra 1229–44), indtil englænderne under 1. Verdenskrig erobrede Palæstina fra tyrkerne. Til 1948 var J derpå hovedstad i mandatet Palæstina. Under kampene i tiden fra omkr. og efter mandatets ophør og oprettelsen af staten Israel (1948) blev dele af J ødelagt, særlig under den arab. belejring af den indre by. Under våbenstilstandsforhandlingerne ml. Israel og de arab. lande stilledes, hovedsagelig fra kristen side, forslag om en internationalisering af byen under FN's overhøjhed; 2) kristent kongerige, oprettet 1099 af deltagerne i 1. korstog; hovedstaden J erobrede af Saladin 1187, genvandedes 1229–44 af kejser Fred. 2. Den sidste kristne by, Acre, tabtes 1291.

Jerusalem's Skomager, andet navn for Ahasverus.

Jervis Bay [dʒə:vi:s, dʒə:vi:s 'beil], bugt S f. Sydney, Austr.; 72 km² af J og omegn hører til Austr. Capital Territory og skal være havn for Canberra; 360 indb. (1947).

Jesabel, kongedatter fra Tyrus, g. m. kong Akab i Nordriget. Profeten Elias bekæmpede hendes favorisering af Baalkulten. Hun dræbtes ved Jehus revolution.

Je'saja, jødask profet, d. s. s. Esajas.

Jeseník ['jesenji:k], ty. *Gesenke*, sydøstl. del af Sudeterne i den čech. landsdel Slezsko (Schlesien); højeste punkt: Praděd (1490 m).

Je'senin, *Sergej* (1895-1925), sovjetruss. lyriker, »den sidste bondedigter«, skrev i et stærkt billedrigt og samtidig folkeligt sprog.

Je'sider, europidit folk af ukendt herkomst i Kurdistan, med ejendommelig religion, en blanding af gl.-persiske, kristne og muhammedanske forestillinger.

Jeso, anden stavemåde for Yezzo.

Jespersen, *Hakon* (f. 1891), da. embedsmand; fra 1937 departementschef i handelsmin., næstform. i nationalbankens bestyrelse.

Jespersen, *Henrik* (1853-1936), da. landskabsmaler; bl. a. bjergmotive.

Jespersen, *Johs.* (f. 1881), da. landøkonom; 1923 prof. i husdyrbrug ved Vet.- og Landbohøjskolen. Har i en lang række færdighedsberetninger ydet et stort bidrag til rationel og økon. fodring af vore husdyr.

Jespersen, *Olfert* (1863-1932), da. musiker. 1898-1929 kapelmester i Zool. Have. Komp. bl. a. operetten *Molboerne* (1898) og revmelodier.

Jespersen, *Otto* (1860-1943), da. sprogforsker. Var blandt foregangsmændene inden for moderne fonetik; *Fonetik* 1897-99. Talrige arbejder om eng. sprog: *Modern English Grammar* 1-6 (1909-46); *Growth and Structure of the English Language* (1905). I interesserede sig stærkt for sprogets væsen og hele udviklingsmekanisme: *Sprogets Logik* (1913); *The Philosophy of Grammar* (1924). I sammenhæng hermed stod hans interesse for børnesprog: *Nutidssprog hos Børn og Voksne* (1916). Endv. interesserede J sig levende for sprogundervisning og fik ved sin bog *Sprogundervisning* (1901) og sine meget brugte lærebøger i eng. og fr. stor bet. for sprogundervisn.s reformering i de da. skoler omkr. 1900. (Portr. sp. 2210).

Jespersen, *Svend* (f. 1895), da. billedhugger; bl. a. buste af *Frederik Jensen* (kunstmus.).

Jespersen & Pio, da. forlag, grl. 1865 som E. Jespersens forlag. Dets speciale var i beg. børne- og ungdomsbøger. 1898 blev Halfdan J. (f. 1870) leder og gennemførte 1928 sammenslutningen med Pios forlag. Dyrker moderne skønlitt. med den lettere underholdningsroman som hovedområde.

Jessen, *Axel* (f. 1868), da. geolog; statsgeolog 1897-1938. Undersøgelser over Vendsyssels geologi, marskdannelse. Udg. fl. kortblade.

Jessen, *Børge* (f. 1907), da. matematiker. 1935-42 prof. ved Danmarks Tekn. Højskole, fra 1942 ved Kbh.s Univ. J-s videnskabelige produktion omfatter mange grene af den mat. analyse og geometrien. Udgav 1939-41 *Lærebog i Geometri*.

Jessen, *Carl Wilhelm* (1764-1823), da. søofficer. Kommanderede orlogsskibet »Prins Christian Frederik«, der 22. 3. 1808 indhentedes af engl. ud for Sjæll.s Odde og efter heltemodig kamp blev bragt. Den sårede J fangedes. 1822-23 guvernør på St. Thomas.

Jessen, *Christian von* (1817-84), da. embedsmand. Jurist, 1859-60 indenrigsmin. under Rottwitt, borgmester i Horsens 1859-84. Nægtede 1864 at udskrive krigsforordninger til fjendt. hær, dødsdømt ved krigsret, fængslet i Rendsborg.

Jessen, *Edwin* (1833-1921), da. sprogforsker. Var meget selvstændig i sin opfattelse, yderst kortfattet i sin fremstilling og altid skarpt polemisk. Har skrevet om lyd lære, metrik, da., eng. og oldn. sproghist. Da. *Etymol. Ordbog* (1893).

Jessen, *Franz von* (1870-1949), da. journalist og forfatter; udd. i Frankr. Medarb. v. »Nat. Tid.« 1897-1910 og 1930-44; red. v. »Le Temps« og »Berl. Tid.« korrespondent i Paris 1914-30, siden 1944 knyttet til Berl. Tid. J-s eneste skønlitt.

Jens Jessen.

M. A. Jinnah.

arb., romanen *Katja* (1912), overs. til fl. sprog. J indtog talr. tilidshverv og skabte sig alm. anseelse som journalist og hist. forfatter. Red. af *Håndbog i det Nord-slesvigske Spørgsmåls Hist.* (1901), *Håndbog i det Slesvigske Spørgsmåls Hist.* 1-3 1900-37 (1938); *En Slesvigsk Statsmand* (om Th. B. von Jessen) 1-3 (1930-41); erindringer: *Mit Livs Egne, Hændelser, Mennesker* 1-5 (1943-46).

Jessen, *Jens* (1854-1906), sønderjysk redaktør. Lærersøn fra Vestslesvig, seminarie- og realskolelærer; fra 1875 knyttet til »Flensborg Avis«, som J redigerede fra 1882 og med stor journalistisk dygtighed gjorde til førende da. organ i Sønderjylland. Ustandsøgt forfulgt af ty. myndigheder med bøder og fængselsstraffe. Modstander af H. P. Hanssen, frygtede følgerne af dennes smidgere taktik; 1901-06 ty. rigsdagsmand. (Portr.)

Jessen, *Knud* (f. 1884), da. geolog og botaniker. Afdelingsgeolog v. Danm.s Geologiske Undersøgelse 1917-31. Prof. v. Kbh.s Univ. og direktør f. Bot. Have 1931. I Carlsbergfondets direktion fra 1937. Arbejder bl. a. over klima og vegetationsforandringer i N- og V-Eur. S. m. A. Mentz medudgiver af *Vilde Planter i Norden* (1937-40).

Jessen, *Thomas Balthazar von* (1648-1731), da. diplomat. Sønderjysk præsteson, fra 1677 ansat i ty. kancelli; bidrog til besættelsen af Gottorp 1684-89; fransk-venlig. Gik af efter nederlaget 1700. Diplomat i Polen 1703-06; 1713-31 præsident for slesv. regering og overretten på Gottorp.

Jessner, *Leopold* (1878-1945), ty. sceneinstruktør. Deb. som iscenesætter 1905, i mellemkrigsperioden en af de store eksperimentatorer i den berlinske teaterverden, 1919-30 v. statsteatret. 1933 i landflygtighed som jøde. Død i USA.

Jesu Barndoms Bog, rel. da. folkebog med kilde i apokryfe ev. og med ty. forlæg; trykt 1508.

Jesu brødre, Jakob, Josef (el. Joses), Simon og Judas. Jakob (ikke identisk med apostelen J.) blev leder af menigheden i Jerusalem og led senere martyrdøden; han nævnes som forf. af Jakobsbrevet, Judas som forf. af Judasbrevet.

Jesu hellige hjerte dyrkes i den kat. kirke som udtryk for Kristi kærlighed; kulten opstod i 17. årh. 1800 stiftedes ordenen J-s damer, der opdrager unge piger i sine ordenshuse.

Jesu'itterordenen, lat. *Societas Jesu*, fork: S. J., kat. munkeorden, stiftet 1534 af Loyola, stadfæstet 1540. Oprettet som et led i modreformationen; formålet var kamp mod kætteriet, for pavemagten; midlerne var prædiken, undervisning og påvirkn. gnn. skriftstolen. Organiseret militært med ordensgeneralen i Rom i spidsen. Novicerne optages først efter meget omfattende uddannelse og vanskelige prøver (exercitia spiritualia, lat: åndelige øvelser). J dominerede Tridentinerkonciliet; de missionerede i Kina og bl. indianerne (Paraguay); J-s skoler var berømte for deres pædagogik. Angrebes voldsomt af Pascal for kasuistisk moral. Under rationalismen forbydes J i fl. stater og ophævedes 1773 af paven; genoprettet 1814. Har siden støttet ultramontanismen. - Til Danm. kom J 1872. - J havde 1946 28 000 medl.

Jesu'itterstil, overdrevent svulmende og overlæstet barok, yndet af jesu'itterordenen; som kirkestil især anv. i latinsk Amer.

Jesu'ittisk, vedrørende jesuitter; snu, listig, skinhellig.

Jesus (gr. omdannelse af aramæisk Jeshu = hebr. Josua). Som kilder til J-s liv tjener kun ev. (- det stærkt forfatterprægede Joh.). De apokryfe ev. indeholder ingen pålidelige overleveringer, og i ikke-kristelige kilder findes kun få og knappe antydninger. De tre ev. er nedskrift af mundtlig overlevering, som er blevet til som forkyndelse af, at J var Messias, i hvem Guds rige var kommet nær. Denne bekendelse er overleveringens forudsætning; en nøgtern, rapportagtig overlevering har aldrig eksisteret, og den rel. forudsætning kan ikke udskilles af teksterne; en biogr. i moderne forstand af den hist. J kan derfor ikke skrives. J forkyndte, at Guds rige var kommet nær, og hans underne må opfattes som tegn derpå; livet skal sejre over døden og Satan, derfor helbredte han syge, kaldte døde til live og uddrev onde ånder. Som det kommende Gudsriges fyrste havde han myndighed til at befale mennesker at forlade alt og følge sig og til at tilgive synd, fordi dens magt var brudt i Gudsrigets barmhjertighed. Hans barmhjertighed var så brændende, at den tvang enten til tro og lydigheid el. til oprør. Det sidste beg. hos fariseerne og bredte sig siden i folket. Da han holdt sit indtog i Jerusalem, blev han ganske vist hyldet, men fariseerne og synedriet spandt i fællesskab en intrige imod ham, så at det lykkedes at få ham til at bekende sig som Messias, hvorefter de udleverede ham til Pilatus som oprører; og den påfølgende dom og korsfæstelse havde folket bifald. Ev. opfatter denne begivenhed som tilintetgørelsen af den gl. pagt ml. Gud og hans folk og som et offer, Jesus bragte for at sone synden og bane vej for en ny pagt med et nyt Gudsfolk, den kristne menighed. - Tre dage efter oprejstes J af Gud fra de døde; en tid viste han sig lejlighedsvis for disciplene, indtil han blev optaget i himlen. Han skal komme igen som den store dommer, og da skal Guds rige være til stede i den herlighed, hvori disciplene så J på forklarelsens bjerg. Men på Jorden var han fattig og værgeløs, afviste rigdom og magt, fordi de hindrer i at se næstens nød og øve barmhjertighed, og vendte sig mod fariseernes åndelige rethaveri. I lignelser forkyndte han, at Gud elsker og tilgiver synderen, men udkaster dem af sit rige, der ikke kan finde sig til rette under barmhjertighedens vilkår. Han opfordrede menneskene til at våge og bede, elske deres fjender, være tålmodige over for overlast og ubekymrede om deres ret. - Forud for den egl. evangeliske beretn. går hos Matth. og Luk. nogle indbyrdes divergerende stykker, der fortæller om J-s underfulde fødsel af en jomfru og om hans barndom. If. de få og spredte tidsangivelser i ev. skulle J være født år 4 før vor tidsregning, være fremtrådt i 30-årsalderen, have virket i Galilæa 2 1/2 år, el. 3 1/2 år, måske afbrudt af en rejse til Jerusalem, og være blevet henrettet ca. år 29; men ev.s litt. struktur gør disse beregninger yderst tvivlsomme. - Nye tids forskning over J-s liv falder i flg. hovedstadier: ortodoksens dogm. opfattelse, rationalismens opfattelse af J som en dydig og fremskridtsvenlig ræsonnør, den liberale teols. opfattelse (D. F. Strauss) af J som et alm. menneske, på hvem G.T.s myter og profetier er blevet overført, og som derved er blevet guddommeliggjort. På samme linie ligger moderne rel.hist. forskning, der dog i undersøgelsen inddrager den orientalske mytologi.

Jesuskirken, i Valby, Kbh., opført 1884-91 (det fritstående tårn 1894-95) af arkitekt V. Dahlerup for bygger Jacobson (familiegravsted i krypten). 3-skibet basilika i mod. byzantinsk stil med åben søjleforhal.

Jesus Siraks Søns Visdom el. *Siraks Visdom*, skrift bl. de g. t. apokryfer, som hører til visdomslitt., skrevet på hebr. i Palestina ca. 190 f. Kr. af Jesus, en søn

af Eleazar, en søn af Sirak, og overs. til gr. af forfatterens sønnesøn i Ægypten 132 f. Kr. Den hebr. tekst var gået tabt, men blev i 1896 genfundet i brudstykker.

jet [jæt] (eng.), en art fossile kul el. brunkul (hårdhed 3-4); får blank overflade ved polering og anv. til små kunstgenstande og smykker.

jet- [dsæt] (eng. stråle); ordet benyttes i sammensætningen jet-flyvemaskine, d. v. s. en flyvemaskine, som i st. f. flyvemotorer af sædv. type er udrustet med reaktorer. (Ill. se tavle Luftvåben).

Jetée [ʒə'te] (fr.), opr. stendæmning, nu betegn. for indbyrdes parallelle lederværker for skibene langs løbene ind til tidevandshavnene i Fr. og Engl.

jetons (fr. [ʒə'tɔ̃], da. [ʒe'tɔn] (fr., af *jeter* kaste), spillemerker af forsk. form og farve, som ved kortspil anv. i stedet for rede penge.

Jeto'rup, jap. *Etorofu*, sydligste større ø blandt Kurilerne; Sovj.

Jetro, Moses' svigerfader.

jeu [ʒø] (fr. spil), i orglet d. s. s. register.

Jeumont [ʒø'mɔ̃], fr. by; grænsestation ved belg. grænse.

jeunesse dorée [ʒø'næs dɔ're] (fr. forgyldt ungdom), opr. om de velstående unge, der efter Robespierres fald 1794 angreb jakobinerne; senere alm. om levestynde og rige unge.

jeux floraux [ʒø'flo'ro] (fr. blomsterlege), poetiske vædekampe, oprettet 1323 i Toulouse for at bevare interessen for provençalsk digtning. 1694 blev det en fr. institution, men 1879 igen åbnet for provençalsk, nu rent provençalsk.

Jever [ʒe:vər], ty. by i Oldenburg, omgivet af frugtbar marskland; 7000 indb. (1939); Garnison for da. brigade i Tyskl. 1947.

Jewish Agency [ʒdʒu:ɪʃ 'æɪdʒənsi], jød. organisation, som var rådgivende for den brit. mandatregering i Palæstina, har repræsentanter både for zionister og ikke-zionister. Tager sig nu af de særl. opgaver, som står i forb. med den jød. immigration til Israel og af de ny indvandrede tarv.

Jewish Colonisation Association [ʒdʒu:ɪʃ kɒlənaɪ'zæʃən əsoʊsi'eɪʃən], jød. hjælpeorganisation (stiftet 1891 af baron Moritz Hirsch) til oprettelse af landbrugskolonier, bl. a. i oversøiske lande og Palæstina.

Jevons [ʒæ:vənz], *William Stanley* (1835-82), eng. filosof og nat.økon. Udviklede i forsk. skrifter den af Boole grl. logiske algebra og gav i *The Principles of Science* (1874) en alm. metodeleer. Er en af grundlæggerne af grænsenyttelæren i nationalekonomien.

Jevpa'torija [jæf-] el. *Eupatoria*, havneby og badested på SV-Krim i Sovj.; ca. 30 000 indb.

Jezjov [jæ'ʒɔf], *Nikolaj J.* (f. 1895), sov. politiker; 1936-38 folkekommissær f. indre anliggender (NKVD).

Jhānsi (eng. [ʒha:nsi]), by i United Provinces, Hindustan, V. f. Benares, 103 000 indb. (1941). Jernbaneknudepunkt.

Jhering [ʒe:rin], *Rudolf von* (1818-92), ty. retslærd. Øvede meget stor påvirkning også uden for Tyskl.s grænser. Hovedværker: *Geist des römischen Rechts* (1852-65) og *Der Zweck im Recht* (1877-83).

Jidda, eng. stavemåde for byen Djidda.

Jiddisch [j-ɪ] (ty. *jüdisch* jødisk), det af po. og russ. jøder, der i slutn. af middelalderen udvandrede fra V-Tyskl., talte tysk; sproget har bevaret mange ældre ty. dialektendommeligheder og optaget talrige hebr. og slav. elementer. J skrives med hebr. skrift og er bærer af en efterhånden rig rel. litt. og skønlitt.

jig [dsig], eng. form f. gigue.

Jihlava [ʒihlava], ty. *Jglau*, čech. by i Morava; 31 000 indb. (1930), tekstilindustri, trafikknudepunkt. Berømte solminer.

Jiménez [i'mænæp] *de Cisneros*, *Francisco* (1473-1517), sp. kardinal og storinkvisitor, ivrig kat. reformist, berømt for sine bibelstudier.

Jiménez [i'mænæp], *Juan Ramón* (f. 1881), sp. digter, har tilligemed Rubén

Dario og Machado spillet en stor rolle for den poet. genfødsel i 1898; hans digte er fuldendte i formen og dybt følsomme.

Jimmu Tennō [dsim:u tən:ɔ:], japansk sagnkeiser 660-585 f. Kr., stamfader til den nuv. mikadoslæg.

Jina [ʒsi-] (sanskrit: sejherre), betegn., anv. inden for den ind. rel. jainismen for de guddommelige mennesker, der har nået den fuldkomne erkendelse og overvundet kredsløbet. Der regnes med 24 j., den sidste er Mahāvīra.

Jingo [ʒdsingou] (eng.), chauvinist (af udtrykket »by Jingo« i en krigerisk varietevise 1877); jingopresse, aviser der skriver krigsophidsende.

Jinnah [ʒdsin:ə], *Mu'hamad 'Alī* (1876-1948), ind. politiker. Muhamedaner, en tid knyttet t. kongresp. i 1906 leder for Den Muhamedanske Liga; i skiftende konflikt m. hinduer og engl., afsl. 1942 Cripps' forhandlingstilbud og rejste krav om uafh. muhamedansk stat Pakistan, bekæmpede skarpt kongresp. ønske om samlet Indien, der ville gøre muham. til mindretal. Næste 1946-47 forståelse m. Engl. og kongresp. fra aug. 1947 til sin død generalguvernør i Pakistan. (Portr. sp. 2213).

jinrai (jap. menneske-lyn) el. *baku-bombe*, en jap. 6,04 m l. torpedoformet raketbombe, udstyret med et bærep. med en spændvidde på 5,0 m; fortl. en sprængladning på 1000 kg og bagtil 3 krudtraktaggregater, således at den i en stejl

dykning kan opnå en hastighed på 1000 km/h. Den føres frem i nærh. af målet ophængt under et bombefly, og efter at være udløst styrer j-s fører, der ikke kan forlade bomben (derfor kaldet selvmord-flyver), denne under en glidning mod målet. Anv. af japanerne i 2. Verdenskrig.

jinriksha (eng. [dsin'rikʃə] (jap. mand + kraft + vogn), d. s. s. *rickshaw*, tohjulet vogn, trukket af en mand.

Jinsen [dsinsæn], jap. navn på Chemul'p i V-Korea.

Jirga'lanta [dsir-], mongolsk navn på byen Kobdo i Mongolske Rep.

jitterbug [dsjitarbɔg] (amer. *jitter* spjætte + *bug* bille, jargon for mikrobe), stærkt markeret, ofte akrobatisk foxtrot, opstået i USA midt i 1930'erne, inspireret af swingmusikkens rytme. I Danm. især danset af de såk. swingpjatter.

Jiu-'jitsu (jap. [dsu:dsitsj]) (jap. *jū* smidig + *jitsu* kunst) el. muligvis opr. i Kina opstået jap. selvforsvarssystem, opbygget på grl. af den jap. sport *jū* (nu officielt *jūdō* (jū-do)), som dyrkedes i Jap. allerede for 2000 år siden, i en senere periode kun udøvet af den jap. adel, nu tilgængelig for alle. Selvforsvarssystemet *jū*, som er stærkt udbygget, omfatter ca. 500 greb og parader og går ud på forvridning af modstanderens lemmer, bl. a. ved udnyttelse af benets vægtstangsvirkning; *jū* er meget virksomt, selv over for fysisk overlegne el. bevæbnede angribere. Siden 1941 særligt fag v. den da. stats politiskole.

Jivaro [ʒhiβarɔ], indianerfolk med eget sprog, i skovegnene på grænsen m. Ecuador og Peru; agerbrugere, hovedjægere med ejendommelige hovedtrofæer (tsantsa) frem-

Jivaro-hovedtrofæ.

stillet v. kogning, tørring og røgning af afskårne hoveders hud.

Jizera [ʒizera], ty. *Iser*, 122 km l. biflod til Elben fra Riesengebirge i Böhmen.

Jizreel, by i Issakar stamme, har givet navn til den frugtbare J-slette.

Jizreel-sletten, gr. *Esdraelon-sletten*, vel-dyrket lavslette i N-Palæstina S f. forbjerg Karmel.

Joab, Davids dygtige, men meget blodtørstige hærfører, dræbte bl. a. Absalom under hans oprør. David pålagde inden sin død Salomo at dræbe J.

Joachim, Christian (1870-1943), da. keramikker, fra 1904 kunstnerisk leder for fajancefabrikken »Alumina«, 1922-33 for Den Kgl. Porcelænsfabrik. Skaber af den kendte brogede fajance (Trankebar-stellet).

Joachim [ʒo:atim], *József* (1831-1907), ung. violinist og pædagog. 1868 ved konservatoriet i Berlin. Komp. fire Ouverturner, to violinkoncerter m. v. Grl. 1869 J-kvartetten (oplost ved hans død).

Joachimstaler [t-ɔ:lər], sølvmynt fra 1519 præget i Joachimsthal i Böhmen; forbillede for den internat. udprægning af dalere (ty. Taler).

Joachimsthal [t-ɪ], ty. navn på Jáchymov i Erzgebirge, Cechoslov.

Joad [dsɔd], *Cyril* (f. 1891), eng. filosof. Har i mange skr. forfægtet en vitalistisk verdensans. og demokratisk samfundsfilos.

Joahaz, 1) konge i Israels rige, søn af Jehu (ca. 800 f. Kr.), led nederlag mod aramæerne; 2) konge i Juda rige, søn af Josias, afsattes i 609 f. Kr. efter 3 mdr.s regering af Farao Neko til fordel for Jojakim.

Joakim, anden navneform f. Jojakim; på da. udviklet til Jokum.

Joakim fra Fiore [ʒjore] (d. ca. 1202), ital. mystiker, cistercienserabbed. J ventede et snarligt tusindårsrige, i hvilket Evangelium æternum (lat. det evige ev.) (Åbenb. 14. 6.) skulle blive ret forstået.

Joakin, anden navneform f. Jojakim.

João [ʒu'əu], portug. form for Johan.

João Pessoa [ʒu'əu pe'sowa] (tidl. *Parai-ba*), hovedstad i staten Paraíba, Brasilien; 118 000 indb. (1940). Eksport af sukker.

Joas, 1) konge i Juda rige (ca. 841-802 f. Kr.), søn af Ahazja, undgik som barn det af Atalja anrettede blodbad, drog omsorg for templet som voksen; 2) konge i Israels rige (ca. 798-783 f. Kr.), søn af Joahaz, slog aramæerne.

Job [jɔ'b] el. *Hjób* (hebr. *Ijōb*), hovedpersonen i bog bl. G.T.s hagiografer. J-s Bog behandler lidelsesproblemet. Satan får lov til at stille J på prøve ved at ramme ham med lidelser og sorger; J nægter at have gjort sig fortjent til sin modgang, mens hans venner opfordrer ham til at bekende sin synd, til sidst griber Gud ind og giver J oprejsning. J-s Bog regnes for et af verdenslitt.s betydeligste værker. Forf. ukendt, aflættelsestiden næppe før ca. 300 f. Kr.

job (da. [dɔb] eng. [dsəb]) (eng.), (midlertidigt) arbejde; virksomhed; jobbe, spekulere i børsapirer; jobber, i Engl. en forretningsmand der på fondsbørsen køber og sælger f. egen regning; også, især på da., en hensynsløs, dristig spekulant.

Joch [jɔ] (lat. *Jugum* åg), ældre østr. og ung. flademål = henh. 57,55 og 43,16 ar.

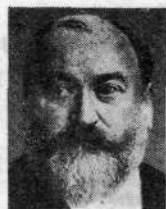
Jochanan ben 'Zakkai, jød. lærd, discipel af Hillel, opnåede tilladelse af Vespasian til at grundlægge et lærhus i Jabne ved Middelhavet. Dette fik vidtrækkende betydning for jødedommens udvikling efter Jerusalems ødelæggelse i år 70 e. Kr.

Jochum [ʒjɔlm], *Eugen* (f. 1902), ty. kapelmester. 1934 generalmusikdirektør i Hamburg.

Jochumsson [ʒjɔgomsán], *Matthias* (1835-1920), isl. digter og præst; skrev utallige digte, bl. a. Isl.s nat.hymne *Ó guð vors lands* (1873), og fl. skuespil bl. a. det meget populære *Skugga-Sveinn* (1864). Som digter var J en inciterende kraftnatur med udpræget evne til at gribe den rigtige stemning og lade tankerne gå på

Matthias Jochumsson. Johan 3. af Sv.

Gustav Johannsen. Wilhelm Johannsen.

flugt, men lidet omhyggelig i den digteriske udformning. (Portræt).

jockey (da. [fo'kai'], eng. ['dʒækil'] (eng.), professionel væddeløbsrytter.

jockeyklub ['dʒækil-], internat. betegn. for den øverste myndighed i et land i alle forhold vedr. væddeløb og fuldblodsavl; i Danmark: Foreningen til den Ædle Hesteavls Fremme.

jod [jo'd] (gr. *iōdēs* violet), grundstof, kem. tegn J, atomnr. 53, atomvægt 126, vr. 4,9, smk. 113,5°, kp. 184,3°. J hører til de såk. halogener. J har mørke, metalglinsende krystaller med stikkende lugt. Dampene violette. J er tungt opløseligt i vand, letopl. i alkohol (jodtinktur). J giver en intensiv blå farve med stivelse. J forekommer ret udbredt, men i små mængder, især i havvand og i saltlejer samt i forsk. planter og dyriske organer. Det udvindes af havplanteaske el. fås fra chilesalpeterlejer af den jodatholdige caliche, som i mængder på 10 000 t ekstraheres med varmt vand; af luden udskilles j ved reduktion med natriumdisulfid. J spiller en stor rolle i mange organismer, f. eks. ved skjoldbruskkirtlens funktioner. Det anv. både frit og som kem. forb. i med. (som antisepticum, i kemoterapien og i røntgenkontrastmidler), til org. syntese, i farvestoffindustrien, til varmefølsom maling (temp.-indikator) og til fot. brug.

jod-, jodforb. af metaller (eks. jodkalium), d. s. s. vedkommende metaller jodid (kaliumjodid).

jodargyrit (jod + gr. *argyros* sølv), AgJ, gult, heksagonalt mineral, sølvbalm fra México, Chile o. a. st.

Jodelle [jo'dæl], Étienne (1532-73), fr. digter, medl. af »Plejadens«; skrev den første fr. tragedie *Cléopâtre* (1552).

Jodhpur (eng. ['dʒodhpur]), 1) ind. fyrstestat tilsluttet Hindustan; i Rājputāna; 91 042 km²; 2 556 000 indb. (1941); 2) hovedstad i 1), NØ f. Karachi; 127 000 indb. (1941); jernbanecentrum med tekstil- o. a. industri.

jodisme, jodforgiftning, opstår ved indtagelse af større mængder jod, medfører irritation af hud og slimhinder, særl. jodsnue, i svære tilf. spredte betændelser af hud og tandkød ledsaget af feber.

Jodl [jo'dl], Alfred (1890-1946), ty. artilleriofficer. Fra 1929 i generalstab; nøje knyttet til Keitel og Hitler, planlagde de ty. overfald på nabolandene fra 1938. Hængt 16. 10. 1946 efter Nürnbergrettens dom for forbrydelser mod freden, menneskeligheden og f. krigsforbrydelser.

Jodl [jo'dl], Friedrich (1849-1914), østr. filosof og psykolog. Forkæmper for antimetafys. kritisk realisme, human etik og evolutionistisk psyk.

jodlen ['jodlən] (ty. *Jodeln*), syngemåde, der anv. i Alperne. Ejendommelig ved sin stadige vekslen ml. bryst- og falsetoner.

'jodmetyl, d. s. s. metyljodid.

jodoform (jod + lat. *formica* myre), CHJ₃, gult krystallinsk stof af ejendommelig lugt. Anv. tidl. meget som antisepticum, dels som pulver, dels til imprægnering af gaze til sår.

jodothyri'n el. *thyrojo'di'n*, jodholdigt præparat af skjoldbruskkirtel.

jodprøven, reagens ved påvisning af stivelsesindhold i planternes blade og andre organer, f. eks. oplagsorganer, idet frit jod farver stivelse blå.

jodspiritus el. *jodtinktur*, 5% jod opløst i alkohol til desinfektion.

jodtal, en ved analyse af fedtstoffer anv. betegn. for den jodmængde, et fedtstof kan optage. J er et mål for fedtstoffets indhold af umættede syrer, f. eks. oliesyre.

jodthyreoglobulin, jodholdigt æggehvdestof i skjoldbruskkirtlen.

Joe [dʒou] (eng.), fork. for Joseph.

Joel, en af de 12 små profeter i G. T. Hans skrift skildrer en frygtelig græshoppeplage og tørke, som har ramt landet, hvorfor profeten opfordrer til bod og faste. Derefter fik Gud medynk og lovede landet regn og frugtbarhed igen, samt forjættede åndsgudsyndelsen over alle i Israel og dommen over hedningefolkene. Skriftet er næppe ældre end 4.-3. årh. f. Kr.

Joensuu ['joensu:], fi. købstad i SØ-Finl.; 6900 fl. talende indb. (1945). Savværker. Grl. 1848.

Joffe, Adolf (1883-1927), sov. diplomat. 1918 ambassadør i Berlin, udvist p. gr. af kommunist. propaganda. Ledede forhandl. m. Estl., Litauen, Letl., Polen og Japan. Delegeret på Genova-konf. 1922, gesandt i Kina 1925. Trotskijtilhænger. Begik selvmord.

Joffre ['ʒofr], Joseph (1852-1931), fr. general. Deltog i krigen 1870-71, kolonikampe; 1914 øverstkommand. for de fr. tropper. Standsede tyskerne ved Marne sept. 1914, afgik efter mislykkede offensivforsøg dec. 1916. Marskal.

jogning ['dʒɔŋ] (eng. = trasken afsted), sport, langsomt opvarmingsløb med små skridt og høj knæloftning.

'jogi, anden stavemåde for yogi.

Jogja-karta [dʒo-] el. *Djakjakarta*, by på Midt-Java; ca. 150 000 indb. Hovedstad i Den Indonesiske Republik til dens opløsning i 1948.

jo'gurt, anden stavemåde for yoghurt.

Jo'han, mandsnavn, lånt fra ty., opstået af Johannes.

Johan den Uforfærdede (fr. *Jean sans Peur*) (1371-1419), hertug af Burgund 1404-19, søn af Filip den Dristige, deltog i slaget ved Nikopol 1396. Ledede bourguignons' med Engl. forbundne parti mod armagnacs og dauphinen Karl (7.), til han blev dræbt ved et fredsmøde ved Montreuil.

Johan af Luxemburg (1296-1346), *konge af Böhmen* 1310-46, søn af kejser Henrik 7., første luxemburger på den böhemske trone. Erhvervede Ober-Lausitz, Cheb og Schlesien. Blind fra omkr. 1340. Faldt i slaget ved Crécy på fr. side.

Johan uden Land (eng. *John Lackland*) (ca. 1167-1216), *konge af Engl.* 1199-1216, søn af Henrik 2.; vicekonge i Irland 1185, gjorde oprør mod faderen og broderen Rikard 1., dræbte sin brodersøn Arthur af Bretagne 1203, tabte de fr. besiddelser til Filip August, kom i strid med Innocens 3. om besættelsen af Canterbury ærkebispesetol, men måtte 1213 kapitulere og anerkende paven som lensherre. Hans skattepolitik og nederlaget mod Frankr. førte til baronopstand og Magna Cartas udstedelse 1215.

Johan den Gode (fr. *Jean le Bon*) (1319-64), fr. *konge* 1350-64, søn af Filip 6.; fanget af englænderne i slaget ved Poitiers 1356, afstod ved freden i Brétigny 1360 Aquitanien. Forlæmte 1363 Burgund til Filip den Dristige.

Johan 3. den Milde (d. 1359), greve af Holsten 1312-59, søn af Gerhard 2. og Agnes af Brandenburg, støttede sine halvbrødre Erik Menved og Christoffer 2., men gik 1326 over til Valdemar 3.,

der gav ham Femern som arvelen og Lolland som pantelen. Genindsatte 1329 Christoffer 2. og fik Sjælland og Skåne i pant, mistede 1332 Skåne til Magnus Smek og efter 1340 resten til Valdemar Atterdag.

Johan, po. *konger*. Johan Kasimir (po. *Jan Kazimierz*) (1609-72), reg. 1648-68. Søn af Sigismund 3. Led nederlag mod Sv., afstod 1667 Smolensk og Kijev til Rusl., abdicerede året efter. Død i Frankr. som sidste mand af huset Vasa. - Johan (Jan) Sobi'eski (1624-96), reg. 1674-96. Adelig overfælt herre, valgt til konge efter sejr over tyrkerne. Undsatte 1683 det af tyrkerne belejrede Wien; evnede ikke at hindre indre splittelse i Polen.

Johan 6. (1769-1826), *konge af Portugal* 1816-26; regent fra 1799. Fordrevet fra Portugal af fr. tropper 1807; opholdt sig derefter til 1821 i Brasilien. 1822 blev Brasilien uafh. under J's søn Pedro.

'Johan, sv. *konger*. Johan 1. (1201-22), reg. 1216-22, søn af Sverker 2. - Johan 2., reg. 1497-1501, d. s. s. kong Hans af Danmark. - Johan 3. (1537-92), reg. 1569-92. Næstældste søn af Gustav Vasa, hertug af Finl., g. m. po. prinsesse Katarina (Jagellonica). Efter konflikt med Erik 14. fængslet 1563-67; styrtede broderen 1568, jan. 1569 hyldet som konge. Sogte tilnærmelse til kat. kirke, trods sv. kirkes modstand; i vekslede konflikt m. adel og sin broder Karl (9.); fik sønnen Sigismund valgt t. po. konge 1587. (Portr.).

Johan Adolf (1575-1616), hertug af Holsten-Gottorp 1590-1616, søn af Adolf af H. Indførte førstefødselsret 1608.

Johan Frederik (1503-43), hertug af Sachsen 1532-47 (ernestinske linie). Luther meget hengiven; fanget af Karl 5. ved Mühlberg, måtte afstå kurværdighed og sit halve rige til Moritz af Sachsen s. å., frigivet 1552.

Johanne den Vanvittige (sp. *Juana la Loca*) (1479-1555), datter af Ferdinand den Katolske og Isabella, 1495 g. m. Filip den Smukke af Habsburg, *dronning af Castilien* 1504, sindssyg fra 1506.

Johanne (ital. *Giovanna* [dʒo-]), *dronning af Neapel*. Johanne 1. (reg. 1343-82), datter af Karl 2.; lod sin mand dræbe; afstod Avignon til paven. Afsat og dræbt af tronarvingen, Karl 3. af Durazzo. - Johanne 2. (reg. 1414-35), datter af Karl 3. af Durazzo.

Johanne Pavinden, if. sagnet en kvinde, som blev valgt til pave 855 (Johannes 8.).

Johannes, mandsnavn, er i nyere tid lånt fra Biblen. Apostel- og bibelnavnet J gik i middelalderen over i de nord. sprog som Jon, Jens, Hans, Johan osv.

Johannes, en af Jesu Apostle, søn af Zebedæus, broder til Jakob. J identificeres gerne med den i Joh. Ev. omtalte »discipel, som Jesus elskede«. If. gl. kirkelig tradition skal han have opholdt sig i meget høj alder i Efesos og her skrevet Joh. ev., de tre breve og Joh. åb., hvorimod nogle mener, at Efesostraditionen drejer sig om en fra apostelen forsk. presbyter Johannes.

Johannes, 21 paver og 1 modpave (J 15. og 20. eksisterer ikke). - Johannes 12. (pave 955-64), berygtet for sine udskjelser, gjorde epoke ved at kalde Otto 1. til Rom og krone ham. - Johannes 22. (pave 1316-34), systematiserede den pavelige udsugning af Eur. - Johannes 23. (pave 1409-15) blev afsat af Konstantz-konciliet.

Johannes (gr. *Ioānnēs*), otte byzantinske *kejserer*: Johannes 1. Tzimiskēs, reg. 969-76, genobrede landet til Donau. - Johannes 2. Kom'nēnos, reg. 1118-43, slog slaver og magyarere på Balkan og seldsjukker i Lilleasien.

Johannes af Da'maskus (d. ca. 750), den ortodokse kirkes off. dogmatiker.

Johannes af Salisbury [sə:lzbəri] (d. 1180), eng. teolog, sekretær hos Th. Becket, fra 1176 biskop i Chartres. I sit hovedværk *Policraticus* gør han forholdet ml. fyrste, stat og kirke op ud fra gregorianske motiver.

Johannesbrevene, tre skr. i N. T., hvorfra det første snarere er traktat end

brev; det bekæmper en vranglære, der tager det let både med syndsopfattelsen og med broderkærligheden. - 2. og 3. Joh. er virkelige breve. - Forf. er utvivlsomt identisk med Ev.forf.

Johannesbrødtræ (Johannes Døber skal have levet af frugterne) (*Cera'onia si-'liqua*), et træ nær ærteblomstfam. Den sammentrykte, ikke opspringende, læderagtige og tykke bælg er indtil 25 cm l.; det inderste lag af bælg indeholder ca. 50% sukker. Bælgene spises; indføres i ikke ringe mængder til Danm. fra Middelhavslandene.

Gren og gennemskåret bælg af johannesbrødtræ.

Johannesburg [dso-'hånisbø:g, jo-], S-Afr.s største by, centrum i guldminedistriktet Witwatersrand, Transvaal; 593 000 indb. (1940), i 1946: 324 000 hvide. Jern-, tekstil- og landbrugsindustri. Univ. (grl. 1921). J grl. 1886.

Johannes Døber, jød. profet i 20'erne af 1. årh., prædikede Messias' snarlige komme til dom og krævede bod; de bodfærdige blev døbt i Jordan. Af ev. opfattet som forløber for Jesus. J blev af Herodes Antipas sat i fængsel i Machæus ved Det Døde Hav. J havde revst ham for et forargeligt samliv med broderens hustru, som hævnede sig ved at lade sin datter Salome, der ved et selskab havde bedåret deltagerne ved sin dans, som løn kræve J's hoved på et fad.

Johannesevangeliet, 4. ev. i N.T.; J har samme sigte som de øvrige ev: at forkynde Kristus, men er afvigende i stil og indhold. Stilen synes monoton og uden klar ledning og tankegang, men ejer en glødende intensitet og en mærkværdig blanding af enfold og dybsindighed. Indholdet er mest lange taler, i hvilke Jesus fremstiller sin enestående sendelse og sit forhold til Faderen. Den kritiske forskning har påpeget, at skildringen ikke synes at hidrøre fra et øjenvidne og har formodet, at en presbyter Johs. i Efesos er forf., medens oldkirke. tradition og ev.s eget udsagn udpeger apostelen Johs. som forf. J er skrevet ca. år 90 i Efesos el. omegn.

Johannes Magnus ['mannüs] (1488-1544), ærkebisp i Uppsala 1523-27, derefter som katolik i udlandet. Skrev Uppsalastiftets hist. og *Historia de omnibus Gothorum Sueonumque regibus* (Alle Gøters og Sveers Kongers Hist.) (trykt 1533), som han førte tilbage til Noah. - Broder til Olaus Magnus.

Johannes Presbyter, 1) efter oldkirkelig overlevering en af Jesu disciple, som skal have spillet en bet. rolle i Efesos omkr. 100 e. Kr.; anses af nogle for identisk med apostelen Johannes; 2) sagnagtig kristen konge i Asien i middelalderen. På da. behandlet i folkebogen »Jon Præst« (trykt 1510).

Johannes' Åbenbaring, det sidste af skr. i N. T., apokalyptisk bog, som i dunkle syner og symboler vil meddele de sidste begivenheder i Jordens hist., Jesu genkomst og Gudsrigets oprettelse. Skr.s eskatologiske hovedtendens ligger på linie med det øvrige N. T., men stil og opbygning er afvigende; meget af stoffet må forstås som dulgte hentydninger til datidens polit. forhold el. som vandrestof, der gik i arv fra den ene apokalypse til den anden. J er skrevet på øen Pátmos ved Efesos antagelig ca. år 95. Forf. kalder sig Johannes, men er næppe identisk med ev.forf.

johan'nitterordenen, åndelig ridderorden, stiftet 1113; udviklet af en kreds af munke, knyttet til et til Johannes Døber indviet hospital i Jerusalem ca. 600. J bestod af riddere, præster og lægbrødre; kun ridderne havde egl. kors-togsopgaver. Oprettede klostre og sygehuse i hele Eur. (i Danm. især Antvor-

skov). Efter tempelherrenes fald blev J den eneste bet. kors-togsorden. Ejede Malta 1530-1798. J genoplivedes 1834 af paven og kejseren af Østrig, der gav den suverænitæt, godser og indtægter. J-s formål er nu sygepleje og andet soc. arbejde. J betragtes som en meget fornem orden; den har medl. over hele verden, men kun i de lande, hvor J er anerkendt af stats-overhovedet, betragtes dens ordenstegn som en orden i alm. forstand (f. eks. i Engl.).

Johannsen, Fritz (1855-1934), da. telefontekniker. J var opr. entreprenør, men blev 1903 adm. direktør for KTAS.

Johannsen, Gustav (1840-1901), sønderjysk politiker. Af da.sindet, tytalende angelslægt, afskediget som lærer 1864; udg. 1869-83 »Flensborg Avis« (fra 1882 med Jessen som redaktør). 1881-84 medl. af ty. rigsdag (Flensborg), atter 1886-1901 (1. kreds); ved jovialitet og stemningsbevæget talekunst, varsom taktik og levende nationalfølelse danskhedens mest fremragende repr. i Sønderjyll. ml. 1880 og 1900; rettede virkningsfulde angreb på Köller-politikken. (Portræt sp. 2219).

Johannsen, Wilhelm (1857-1927), da. plantefysiolog og arvelighedsforsker. Prof. i plantefysiologi ved Kbh.s Univ. fra 1905. Arb. bl. a. med planter modning og hvile og forhold ved drivning, senere med variationsproblemer. Med et bønne-materiale bestående af en række rene linier kunne J (1903) bevise, at den fundne variation måtte være af dobbelt natur, dels genotypisk, dels fænotypisk, den sidste tilfældig og ikke arvelig, og at et udvalg kun i et genotypisk, arvelig forsk. materiale kan betyde noget for afkomets værdi. Hermed bragte J en forklaring på den af Galton fundne regressions- og tilbageslagslov, hvilket fik stor bet. for vor forståelse af arvelighedsfænomenerne. Sine forelæsninger over arveligheds-lære samlede han i *Elemente der exakten-Erblichkeitslehre* (1913), hvori J har formet talr. nu internat. beteg. Arvelighed i *Historisk og Experimental Belysning* (1917) og *Biologi, Træk af de Biol. Vidensk.s Udvikl.* i »Det 19. Årh.« (1922). (Portræt sp. 2219).

Johansen, Anders Cornelius (1867-1931), da. zoolog. Fiskeribiolog. Dir. f. Biol. Station fra 1926. Arbejdet m. Randers- og Ringkøbingfjords fauna.

Johansen, Edvard Sextus (f. 1879), da. fysiker. Prof. ved Polyteknisk Læreanstalt 1921-48. Medl. af Comité international des poids et mesures. Gav teorien for vakuumtermoelementet.

Johansen, Fridolin (1868-1908), da. maler; elev af Kyhn og Zahrtmann; arbejdede delvis i impressionistisk ånd; bl. a. motiver fra Dyrehavsbakken.

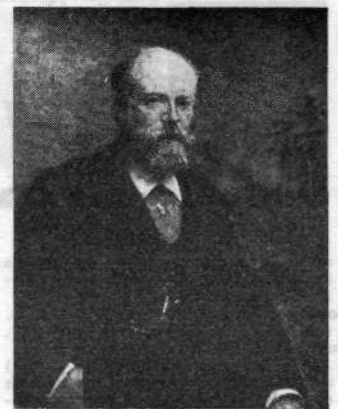
Johansen, Niels Peder (f. 1865), da. officer og geodæt. Chef for generalstabens topogr. afd. 1921-28. Har skrevet lærebøger i geod., astron. stedsbestemmelse og fejlteori.

Johansen, Peter (1858-1939), da. kunsthistoriker, docent ved kunstkad. 1901-28; omfangsrigt forf. skab, bl. a. *Gothikens Billedkunst* (1929) og *Renaissanceen* (1931).

Johansen, Sigfred (f. 1908), da. skuespiller. Deb. 1929 i provinsen, 1930-31 og 1935-40 v. Betty Nansen-teatret, 1932-35 v. Folketeatret, siden ved forsk. privatscener. Har ydet intelligent spil og besidder elegant mod. fremtoning (*Jean i »Frøken Julie«*, »Rejsende uden Bagage« o. a.). Filmdeb. 1933, bedste rolle »Monsieur Petit« (1948).

Johansen, Svend (f. 1890), da. maler; medl. af »De 4«, af »Grønningen« fra 1933; har virket bl. a. som bladtegner, illustratør og især som teatermaler i fantasifuld, ekspressionistisk ånd. (Ill. sp. 2223).

Johansen, Viggo (1851-1935), da. maler; prof. v. akad. 1906-20. Udførte opstillinger, landskaber, genrebill., portrætter og interiører m. figurer, der skaffede ham berømmelse hjemme og i udlandet som »hjemmets maler«; bl. a. *Aftenpassiar* (kunstmus.). Opr. tilknytning til gl. holl.

Viggo Johansen: Selvportræt. 1902. (Kunstmus.).

kunst, senere til fr. impressionisme, der hos J opløstes i et kulørt, perlemorskindende maleri.

Johansen, General, dæknavn for den da. frihedskæmper Sv. Wagner.

Johansson, Carl Edvard (1864-1943), sv. opfinder. J udarbejdede 1897-1906 et normalmålesæt af indtil da ukendte præcision.

Johansson, Gunnar (1903-42), sv.-fi. forfatter. Vandt med romanen *Vi ville inte dö* (1940, da. 1941) første præmie i sv. konkurrence om en virkelighedskildr. fra Finl.s vinterkrig.

Johansson, Gustaf (1844-1935), fi. teolog, 1877 prof. i systematisk teol., ærkebiskop 1899-1930; kirk. og konfessionel konservativ.

Johansson, Lars (1638-74) (kaldet *Lucidor*), sv. lejlighedsdiger. Særprægede er hans drikke- og elskovsviser ved deres mørke stemningsbaggrund. Samlingen *Helicons blomster* (udg. 1688).

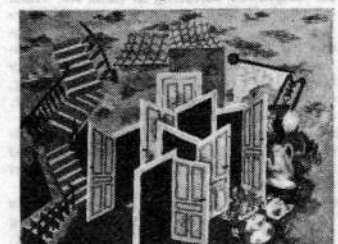
Johan-Svendsen, Eyvind (1896-1946), da. skuespiller; søn af komponisten Johan S. Deb. 1917, 1917-26 v. Dagmar-teatret, 1926-31 og 1932-39 på Det Kgl. Teater, siden free lance og ved radioen. J besad et brændende temperament, der både fik naturligt udtryk i store klass. roller, som hans skønne stemme gav yderligere glans, og i det mod. repertoire (f. eks. soldaten i »Graven under Triumfbuen«, Olaf Trygvason i »Hakon Jarl«, i Verneills salondrama »Monsieur Lamberthier«, »Brand« o. m. a.). Også i fl. filmroller (fra 1925) virkede han, ypperst i »Otte Akkorder« (1945). (Portræt sp. 2224).

John, 1) [džån], eng. mandssavn; 2) [jo'n], nord. mandssavn, i alm. stavet Jon (af Johannes).

John[džon], dæknavn for da. frihedskæmper Svend Otto Nielsen (1908-44). Matematiklærer i Skovshoved; medlem af Holger Danske-gruppen, dec. 1943 fanget af Gestapo efter kamp (angivet af Hedvig Delbo). Bragt hårdt såret til Vestre Fængsel, nægtedes lægebehandling, underkastet tortur. Henrettet (meddelt 26. 4. 1944). (Portræt sp. 2224).

John [džån], Augustus Edwin (f. 1879), eng. maler. Har malet figurbilleder og portrætter, bl. a. af Lloyd George.

John Bull [džån 'bul], betegn. for den typiske englænder, taget fra Arbuthnot's satire »The History of J« (1712). Frem-

Svend Johansen: Det Tomme Hjem.

Eyv. Joh.-Svendsen.

John.

Eyvind Johnson.

Samuel Johnson.

Frédéric Joliot.

I. Curie-Joliot.

stilles af vittighedstegnere som en lille korpulent mand med cylinderhat, livkøle og skaftestøvler.

Johnsen ['jo'n], *Erik William* (f. 1886), da. maler; figurbill., portrætter og landskaber. **Johnsen-Rahbek-effekten**, opdaget 1917 af de da. ing. Knud Rahbek (f. 1891) og A. F. Johnsen (f. 1887), består i en elektrostatiske tiltrækning ml. en metalplade og en plade af en halvleder, der berører hinanden.

Johnson [dsəns], *Amy* (1902-41), eng. flyverske; 1932-36 g. m. James Mollison. J foretog 1930 soloflyvning Engl.-Austr., 1931 London-Tokyo og retur, 1933 s. m. James Mollison over N-Atlanten.

Johnson [dsəns], *Andrew* (1808-75), USA-politiker. Fattigmandssøn; opr. Demokrat, ledende politiker i Tennessee, gik 1861 mod Sydstaternes udskillelse, arb. f. forlig; 1864 valgt til vicepræsident, præsident efter Lincolns død 1865-69, i konflikt m. republ. flertal, da J ønskede hensynsfuld behandl. af Sydstaterne.

Johnson ['jo:n-], *Eyvind* (f. 1900), sv. forfatter. Arbejderson. Deb. 1924; har efter fl. eksperimenter, bl. a. den satiriske samfundsskildr. *Stad i mørker* (1927) og den psykoanalytiske roman *Kommentar till ett stjärnfall* (1929), fundet sin form i den litt. spejling af bevidsthedsforløbet, anv. med stor kunst i den selvbiogr. *Olof-serie* 1-4 (1934-37, da. 1942-43). Et maskeret indlæg i den aktuelle polit. strid, et forsvar for den liberale humanisme, er *Krilon-romanerne* 1-3 (1941-43, da. 1-2, 1945-46), et eks. på J-s æstetiske begreb »fanatisk realisme«. (Portræt.)

Johnson ['jo:n-], *Gisle* (1822-94), no. teolog, streng ortodoks dogmatiker, særlig kendt for sin gendrivelse af Grundtvigs syn på trosbekendelsen.

Johnson [dsəns], *Hugh Samuel* (1882-1942), USA-politiker. Jurist; Demokrat; officer under 1. Verdenskrig, ledede transportorganisation. Derpå industrimand, fra 1927 knyttet til B. M. Baruch; ledende i arbejdet for New Deal efter 1933, administrerede NIRA, men brød okt. 1934 m. Roosevelt og angreb ham siden skarpt (radio).

Johnson [dsəns], *Louis Arthur* (f. 1891), USA-politiker. Demokrat (Virginia). Jurist, bankdirektør, i statsadmind. fra 1933. Vicekrigsmin. 1937-40, ledede 1942 USA-delegation til Indien. Bl. ledende i Trumans valgkampagne 1948; fra marts 1949 forsvarsminister.

Johnson ['dsəns], *Samuel* (1709-84), eng. forfatter, kendt som *Dr. J.* Levede som litterat i London, hvor han samlede en kreds af fremragende mænd om sig i en klub og øvede en slags litt. diktatur. J-s ven, Boswell, har i »Life of Dr. J.« givet en indgående skildring af hans liv. Hans menneskelighed, sunde fornuft, konservatisme og sikkerhed som debattør regnes for typiske eng. egenskaber. J-s hovedindsats var hans berømte *Dictionary* (1747-55), en ordbog over det eng. sprog, som i over 100 år var standardværket. (Portræt.)

Johnson ['jo:n-], *Ivar* (f. 1885), sv. billedhugger; hovedværker bl. a. *David* (1921, Hålsingborg) og *Kvinde ved Havet* (1934, Göteborg).

Johnston ['dsənstən], *sir Harry Hamilton* (1858-1927), brit. opdagelsesrejsende og forfatter. Udforskede Portugisisk V-Afr. og Congo-floden (1882-83), Kilimanjaro (1884). Grl. 1889 protektoratet Brit.

Central-Afr. og var kommissær for Uganda-protektoratet (1899-1901).

Johnstown ['dsənztaun], jernindustriby i Pennsylvania, USA; 67 000 indb. (1940).

Johnstrup ['jo'n], *Joh. Frederik* (1818-94), da. geolog, første chef for Danm.s Geol. Unders.; oprettede »Gronl.s Geol. og Geogr. Unders.«, Undersøg. over Danm.s istidsdannelse, færøskullene og kryolitten.

Johore (eng. [dʒo'hɑ:]), stat i Malaja på S-enden af Malacca; 18 985 km²; 738 000 indb. (1940), deraf halvdelen kinesere. Hovedstad; Johore Bahru.

Johore Bahru (eng. [dʒo'hɑ: 'ba:ru:]), hovedstad i staten Johore, Malaja; ca. 30 000 indb.

Johst [jo:st], *Hanns* (f. 1890), ty. forfatter. Skønt opr. ekspressionist lykkedes det J, især ved dramaet *Schlageter* (1933), at blive præsident for det nazistiske Reichsschrifttumskammer.

Joinville [ʒwɑ'vil], *Jean* (1224-1317), fr. historieskriver, gav i *Histoire de Saint-Louis* en levende skildring af sin ven, Ludvig 9. den Hellige, og af samtiden.

Jojakim, konge i Juda rige (609-598 f. Kr.), søn af Josias, indsattes af Neko, underkastede sig senere Nebukadnezar, men gjorde oprør 3 år efter, døde under Jerusalems belejring. Var modstander af profeterne, bl. a. Jeremias.

Jojakin el. *Jekonja*, konge i Juda rige (598 f. Kr.), søn af Jojakim, deporteredes efter Jerusalems fald til Babylonien, hvor han fik sin frihed 561 f. Kr.

Jókai ['jo:koi], *Mór* (1825-1904), ungarsk forfatter, var Ungarns mest frugtbare og populære romanforf. i 19. årh.; hans værker udmærker sig ved en under tiden for rig fantasi, spænding og humor.

Joker (eng. ['dʒoukə]) (eng. nar), i f. eks. poker og rommy et ekstra kort med billedet af en nar, kan anv. i st. f. et hvilket som helst andet kort efter spillerens ønske.

Jokum, mandnavn, opstået af det bibelske navn Joakim.

Jo'lin, *Einar* (f. 1890), sv. maler; elev af Matisse; landskaber, figurbill., m. m. i naivistisk stil.

Joliot [ʒo'jol], *Frédéric* (f. 1900), fr. fysiker. Opdagede s. m. sin hustru Irène Curie-Joliot den kunstige radioaktivitet i 1934, hvorfor de fik Nobelprisen i kemi i 1935. (Portrætter.)

jolle (holl.), 1) mindre rofartøj; 2) tov gnm. en blok til at hejse lettere gods med.

jollebom el. *bådebom*, *sov.*, bom med puder, der fastholder bådene, når de hænger udsvinget i daviderne.

Jolly ['joli], *Philipp von* (1809-84), ty. fysiker. Konstruerede lufttermometeret og bestemte tyngdens afhængighed af højden over Jorden.

Jolson [dsɔ:lsn], *Al* (egl. *Asa Yoelson*) (f. 1888), amer. filmskuespiller. Født i St. Petersburg, som barn til USA. Beg. som artist, siden 1906 optrådte han i sin berømte negermaskering. Brød sensationelt igennem med filmen »The Jazz Singer« (1927), senere bl. a. »The Singing Fool« (1928) og »Hallelujah« (1933).

Jomfru (mnty. *junkvrouwe* ung kvinde), 1) til ind i 17. årh. titulat for ugifte adelsdamer, fra 17. til midt i 18. årh. for ugifte kvinder af borgerstand; 2) nu især: uberørt kvinde; 3) redskab, der anv. til faststamping af brosten. Nu anv. mest mæk. stampere.

Jomfru, Den Hellige, Maria, Jesu moder.

Jomfrubjærget, 122 m h. klippeparti i Almindingen.

jomfrubur, det middelalderlige navn på de ugifte kvinders særlige opholdsrum.

Jomfruen ('*Virgo*), stjernebillede omkr. himlens ækvator.

Jomfruen fra Orléans [ɔrle'ɑ] kaldes Jeanne d'Arc som Orléans' befrier.

jomfruen i det grønne, *bot.*, d. s. s. Nigella.

Jomfruens Egede, hovedgård NV f. Fakse; tilhørte 1542-87 to jomfruer Bille (deraf navnet); fra 1857 under Lystrup. Hovedbyggn. er to parallelle huse, det ene delvis fra ca. 1550, det andet fra 1636;

ombygget 1797 (arkitekt Harsdorff); fredet i kl. B.

jomfruens spind, d. s. s. flyvende sommer.

jomfrufødsel, d. s. s. parthenogenese.

jomfruhinden (*hymen*), den i regel halvmåneformede hinde el. membran, der hos den jomfruelige kvinde aflukker skedens mund.

jomfruhummer ('*Nephrops norvegicus*), mindre, slank hummerart; tynde kloakse, gullig, grålige bogstavlin. furer. Fiskes i stigende grad i de dybere dele af Kattegat og Skagerrak. Går især til konservesindustrien.

jomfruhår ('*Polytrichum*), slægt af bladmosser, med trindt el. kantet sporehus, forsynet med en hætte med lange, gulbrune hår (heraf det da. navn). I Danm. 9 arter i skove, moser og på sandbund.

jomfrukam ('*Scandix*), slægt af skærmblomstfam. Eenårige urter, hvis frugter har et langt næb. I art forekommer ret alm. ml. sæden på Lolland, Falster og Møn.

jomfrukloster el. *frøkenkloster*, stiftelser for ugifte damer af adelen el. de højere rangklasser, sål. Vallo (grl. 1737), Vemmetofte (grl. 1735), Gisselsfeld (grl. 1755) og Roskilde (grl. 1699).

jomfrusild, sild, der endnu ikke har ynglet og derfor er særlig fede; kaldes ofte matjessild.

jomfruskørt, *bot.*, d. s. s. *Convolvulus tricolor*.

jomfrutale, en persons første større tale i offentl. forsaml.; særlig førsteoptræden i parlament.

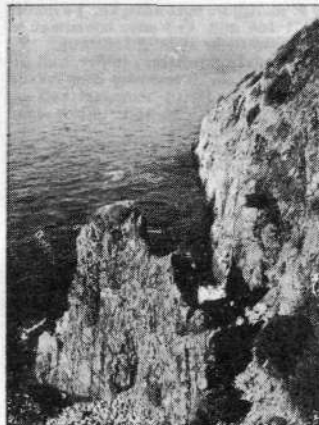
jomfrutrane (*Anthropoides 'virgo*), s-eur. trane. Sort hovede, hvid dusk bag øjet. Nu og da i Danm.

Jomfru Øerne, da. navn på Virgin Islands.

jomfrusøsters ('*Pecten 'varius*), bl. a. i Limfjorden forekommende kammsving.

Jom'sbor'g, nord. navn for vendisk by ved Odersens munding, fra Harald Blåtand til Knud den Store i da. vikingers besiddelse. Ødelagt af Valdemar 1. i 1170erne.

jomsvikinger, den da. besætning i Jomsborg på Harald Blåtands og Svend Tveskægs tid. Om j beretter en isl. saga fra omkr. 1200, »Jomsvikingasaga«, og den no.-orknøiske biskop og skjaldr Bjarne Kolbeinssons (d. 1222) digt »Jomsvikingadråpa«.

Jons Kapel.

Jo'n (af Johannes), nord. mandsnavn, især anv. i Isl. (Jón).

Jonas, profet fra ca. 750 f. Kr. Hans bog, der er en af de »små« profeter i G. T., vil vise at Guds kærlighed også gælder ikke-jøder.

Jónasson ['jou-], Hermann (f. 1896), isl. politiker. Politimand; tilh. Fremskridts-partiet. Statsmin. 1934-42. Bankmand.

'Jonatan, 1) Sauls søn, som sluttede venskab med David, faldt s. m. faderen i flisterkampen på Gilboas Bjerg; 2) søn af Mattatias, overtog ledelsen efter Judas Makkabæer (161-142 f. Kr.), udnævntes til ypperstepræst.

Jón Einarsson ['jou'n 'einarssn] (d. 1306), isl. lovsigemand og lovmand; hovedforf. af Isl.s på no. love hvilende lovbog: Jónsbók (1280).

Jones [dsounz], Arthur Creech (f. 1891), brit. politiker. I Underhuset (Labour) siden 1935. 1940 sekr. f. Bevin (arbejdsmin.), 1945 understatssekr. f. kolonierne, okt. 1946 kolonimin. Høje embeder inden for den eng. arbejderbevægelse.

Jones [dsounz], Daniel (f. 1881), eng. fonetiker. Outline of English Phonetics (1914-17). An English Pronouncing Dictionary (1917, mange senere udg.).

Jones [dsounz], Henry Arthur (1851-1929), eng. dramatiker. Bedst: The Liars (1897). Øvrige produktion ubetydelig, men folkeligt yndet.

Jones [dsounz], Inigo (1573-1651), eng. arkitekt, indførte efter rejse i Ital. »palladianismen« (Palladio) i Engl., hvis Renaissance indtil da var nederl.-ty. præget. Af J.s få bevarede arb. nævnes: bankersalen i Whitehall (1622), det lille slot Queen's House i Greenwich, kirken i Covent Garden, alt i London. Arbejdede dog lejlighedsvis i gotisk stil, Lincoln's Inn Chapel.

Jones [dsounz], Sidney (1869-1946), eng. operettekomponist. Blev verdenskendt med operetten The Geisha (London 1896, Kbh. 1899).

Jongkind ['jɔŋkint], Jean-Berthold (1819-91), holl. maler. Fra 1845 bosat i Paris. Har malet landskaber, bl. a. havnepartier. Hans kunstsyn fik bet. for de fr. impressionister. Skibe i Le Havres Havn (akvarel; 1862, Glyptoteket).

jonglør [jɔŋ'lø'r, jɔŋ-] (fr. af lat. *joculārī* skæmte), omvandrende middelalderlig sanger og spillemand; (nu) artist, gøgl, taskenspiler, behændighedskunstner; jong'le're, udf. behændighedskunstner.

jo'no'n, navn på de vellugtende stoffer, α-, β- og ψ-j, der kan fremstilles af citral. Anv. meget i parfumeriet; lugter i konc. form af cedertræ i stærk fortyndet af violer.

Jonquières [jɔŋ'kjæ:r], Henrik de (f. 1890), da. embedsmand; 1933 dept.chef i Socialmin., fra 1942 amtmand i Holbæk.

Jon Raude ['jo:n 'ræudə], ærkebisp i Nidaros 1267-82, kæmpede for kirkens frihed (Sættargerden 1277) og måtte 1282 forlade Norge.

Jónsbók ['jo:nsbo:k], isl. lovbog, der dan-

ner grundlaget for den gældende isl. lovgivning; udstedt af Magnus Lagabøter med d. no. landslov som forbillede. Den isl. lovmand Jón Einarsson var hovedmand ved dens affattelse. Vedtaget på Altinget 1280.

Jonsen, Rane, se Rane Jonsen.

Jons Kapel, klippeparti S f. Vang, NV-Bornholm. (Ill.).

Jonson ['dsánsn], Benjamin (1573-1637), eng. dramatiker. J.s velkonstruerede skuespil *Volpone, or the Fox* (1605), *The Alchemist* (1610) o. m. a. skildrer med kraftigt vid typer, som karikerer menneskelige laster og særheder. Desuden lyrik med forbillede i Horats, Catul og Martial. Gnm. daglig omgang med tidens betydelige ånder, bl. a. Shakespeare, havde J stor indflydelse på den litt. smag.

Jónsson ['jounsán], Arngímur lærði (1568-1648), isl. historiker og teolog. Gav som den første islænder udlandet pålidelige oplysning om Isl. bl. a. i *Brevs Commentarius de Islandia* (1593), *Crymogæa* (1609), *Specimen Islandiæ* (1643); endv. *Gronlandia* (1688) samt oversigter på lat. over Nordens ældste hist.

Jónsson ['jounsán], Ásgrímur (f. 1876), isl. maler; naturalistiske og impressionistiske isl. landskabsmalerier og akvareller.

Jónsson ['jounsán], Einar (f. 1874), isl. billedhugger; hovedværk *Ingólf i Reykjavík*; J-Museum smst.

Jónsson ['jounsán], Finnur (1704-89), isl. biskop og lærd. Forfattede *Historia ecclesiastica Islandiæ* (udg. 1772-78), if. titlen blot en kirkehist., men i virkeligheden Isl.s hele hist. fra landnamstiden t. samtid.

Jónsson ['jounsán], Finnur (1858-1934), isl. filolog, prof. v. Kbh.s Univ. 1898. Har beskæftiget sig med alle områder inden for isl. (no.) sprog-, litt.- og kulturhist. *Den Oldno. og Oldisl. Litt.s Hist.* (2. udg. 1920-24), *Den No.-Isl. Skjalde-digt.* (1912-15), *No.-Isl. Kultur- og Sprogforhold i 9. og 10. årh.* (1921). Talrige udg. af isl. tekster.

Jónsson ['jounsán], Kristján (1842-69), isl. lyriker, opnåede stor folkeyndest med sine tungsindige digte.

Jonsson ['jo:n-], Thorsten (f. 1910), sv. forfatter. Har udg. saml. af eksklusive, modernistiske digte: *Som ett träd* (1938) og amer. prægede noveller *Som det brukar vara* (1939), *Fly till vatten och morgon* (1941, da. *Flugten*, 1943).

'Jonstrup, da. landsby, 17 km NV f. Kbh. Seminarium (grl. efter 1807, da semin. på Blågård flyttedes hertil).

Jón Ógmundarson (d. 1121), I. biskop (1106-21) af Hólar i Isl.

Joos [jo:s], Kurt (f. 1901), ty. koreograf og mimisk-dram. danser, opr. musiker. Sejrede i stor dansekonkurrence i Paris 1931 med *Det Grønne Bord*. Bosatte sig tidligt i 30erne i Engl. Bl. hans Balletter: *Big City, Ball in Old Vienna* og *Prodigal Son*. Gæsteoptræden i Danm., sidst 1947.

Joplin ['dsaplín], mineby (bly og zink) i V-Missouri, USA; 37 000 indb. (1940).

'Joppe, gr.-lat., i Ny Testamente navn på Jaffa i Palæstina.

Joram, 1) konge i Israels rige (ca. 852-41 f. Kr.), førte krig mod Moab s. m. Josafat fra Juda, såredes i kampen mod aramæerne om byen Ramot, dræbtes af Jehu; 2) konge i Juda rige (ca. 849-42 f. Kr.), g. m. Atalja. Edomitterne løsrøv sig i hans tid.

Jordaens ['jorda:ns], Jacob (1593-1678), flamsk maler; elev og sviger søn af Adam

Jacob Jordaens: Susanne og de To Gamle.

van Noort (1562-1641). Virksom i Antwerpen. Var i visse henseender Rubens og van Dycks jævnbyrdige, dog er den noget grove flamske sensualisme mere fremtrædende hos J. Hans emnekreds er fortrinsvis flamsk folkeliv, ofte i bibelsk el. mytol. ikklædning. Næsten alle sider af hans kunst lærer man at kende gnm. kunstmuseets billeder: *Førgældeden til Antwerpen* (1649), *Overflodighedshornets Dannelse* ((1653), *Susanne og de to Gamle* (1653), samt *Kristus Velsigner af Små Born*.

jordagtige kaldes pulverformede mineraler og bjergarter.

jordakse, den akse hvormod Jorden roterer. **jordalkalimetaller**, metallerne beryllium, magnesium, calcium, strontium, barium og radium (2. hovedgruppe i grundstoffernes periodiske system).

'Jordan, arab. *Nahr el Urdunn* el. *Nahr esh Sheri'a*, hebr. *Yardén*, gr. *Iordanēs*, 300 km l. flod i Syrien og Palæstina, fra Antilibanon gnm. Tiberias Sø til Det Døde Hav. J-s dal hedder El Ghôr.

'Jordan, fra juni 1949 off. navn på Transjordanien.

'Jordan, Sverre (f. 1889), no. komponist og pianist, kapelmester i Bergen. Har skrevet musik til »Halte-Hulda« af Bjørnson, »Feberdigte« af Knut Hamsun, violinsonate, sange m. v.

Jor'danone (6. årh.), byzantinsk historiker. Skrev goternes historie og en verdenshistorie til 552.

Jordan River ['dsárdn 'rivør], 64 km l. flod i Utah, USA, fra Wasatch Mountains gnm. Utah Søen til Great Salt Lake. Stor bet. for vanding af sukkerroemark.

jordarter kaldes i geol. løse, usammenhængende og finkornede bjergarter (eks: sand, ler, tørv).

jordbakterier, bakterier, der er medvirkende til at fremme stofomsætningen i jorden.

jordbearbejdning foretages for at løsne jorden og derved skaffe adgang for luften, der har stor bet. for omsætningen i jorden. Ved pløjning dækkes godningen. J anv. for at bekæmpe ukrudtet, ved såtid for at tilberede et godt såbed og evt. hemme vandfordampningen.

jordbeg, da. navn på asfalt.

jordblanding, blanding af bladjord, græstørvjord, kompostjord, sand, lyngjord, trækul, godning el. a. til brug ved dyrkning af havebrugets og gartneriets planter i potter el. bede; j affapses efter planternes krav.

jordbrug, d. s. s. landbrug.

jordbrugsalk, nu alm. betegn. for kalk (kridt), der anv. i landbruget til at hæve jordens reaktion. Det virksomme indhold er calciumkarbonat.

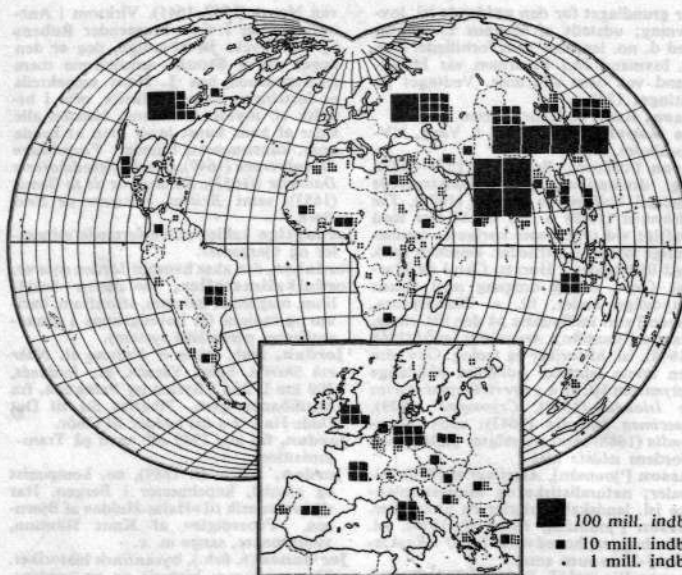
jordbrugs kemi el. *agrikulturmiki* omhandler kem. undersøgelser af agerjorden og tjener til at udforske metoderne til dennes vedligeholdelse og forbedring. Spec. jordbrugs kem. arbejder udføres ved Statens Planteavls-Laboratorium.

jordbue, en ml. 2 mure el. murpiller anbragt murbue (med issepunktet nedefter), der tjener til at overføre et tryk til jorden.

jordbund, den øverste for vegetationen vigtige forvitrede del af jordskorpen.

jordbundsanalyse, laboratoriemæssig undersøgelse af jordprøver, der i reglen har til formål at give vejledning m. h. t. jordens kalkning, gødsning el. mangel på mikronæringsstoffer. Der udføres for tiden følg. bestemmelser: reaktionstallet, der er udtryk for jordens kalktrang (kalktilstand), kalkbehov, der angiver, hvilke kalkmængder der må benyttes, fosforsyretal, kaliumtal, mangantal og kobbertal, der er et mål for jordens indhold af tilgængelig plantemæring af de anførte stoffer.

jordbundsarter. Jordbundens beskaffenhed afhænger af forvitringsprocesserne og af indholdet af organ., væs. kolloide substanser. I humide egne udvaskes opløselige salte og kolloider, og der dannes podsol, brunjord, rødjord og laterit. I semi-aride egne med ligevægt ml. nedbør og fordampning bliver de opløselige stoffer i jorden; den vigtigste jordbund er sortjord og den meget lignende sorte

Kort over Jordens befolkningsmængde 1947.

bumuldsjord fra Indien. I aride egne sker især mekanisk forvitring, opløselige salte koncentrerer i jordbunden, der bliver gips-, salt- el. sodaholdig.

jordbundslære, læren om de øvre jordlag og deres egnethed til dyrkning.

jordbærte, d. s. s. zone.

jordbær, vigtig have- og gartneriplante, dyrket for de vitaminrige, saftige blomsterbundes (frugters) skyld; de i Danm. dyrkede j stammer fra fl. *Fragaria*-arter (rosenfam.). Formeringen sker ved udløbere, der plantes i juli el. apr.-maj i velgødet jord; planteafstand ca. 30×70 cm. j tåler ikke klorholdige kunstgødninger, kræver i tørre år rigelig vanding for at udvikle frugterne til fuldkommenhed. j kan drives i varmebed el. som potteplante i drivhus.

jordbærbladhvæps (*Blenno'campa geniculata*), bladhvæps, larverne lever af jordbærknopper og bladstilke; skadelig.

jordbær-bladpletsyge (*Mycosphaerella fragariae*), svampesygdom, der viser sig på jordbærblade ved purpurrøde pletter med hvidlig midte el. brunvisning af blade.

jordbærtræ (*Arbutus*), slægt af lyngfam., små stedsegrønne træer el. buske. Frugten er rødt, mølet bær. Findes i S-Eur.s makikrat og mod N til Irland.

jordbærvikler (*A'calla comarivana*), lille sommerfugl, hvis larver sammenspinder blade og blomster af jordbær; skadelig.

jorddesinfektion, behandling af jord ved opvarmning el. ved kem. midler med det formål at dræbe visse skadelige bakterier, snyltesvampe og skadedyr i jorden. j, der er kostbar, anv. mest i gartnerier.

jordebog, fortegnelse over de til et gods hørende ejendomme.

jordemoder (fødsler foregik tidl. på jorden), faglig udd. kvindelig fødselshjælper. Uddannelsen, der varer 3 år, finder sted i Kbh. på Rigshosp. 1948 fandtes ca. 900 j i Danm.

Jorden, 1) *astron.* j har meget nær form som en fladtrykt omdrejningsellipsoide. Ækvatorradien udgør 6378 km. polarradien 6357 km. j-s masse udgør 6000 trillioner t, ca. 1/330 000 af Solens masse. j-s gnsst. v. er ca. 5,5 gange vands v. j roterer omkr. en akse gnm. polerne, een gang rundt i løbet af et døgn, hvilket frembringer stjernehimlens tilsyneladende

rotation fra Ø mod V. Rotationsaksernes retning forandres langsomt (præcession). Omdrejningshastigheden er meget nær konstant; små, tilsyneladende tilfældige ændringer af rotationstiden på nogle tusindele af et sek. er dog konstateret v. hj. af fintmærkende ure og astron. tidsbestemmelser. j bevæger sig omkr. Solen meget nær i en plan ellipse med Solen i det ene brændpunkt. Omløbstiden er et år. Gennemsnitsafstanden fra Solen til Jorden er ca. 150 millioner km, gennemsnitshastigheden i banen er ca. 30 km pr. sek. Rotationsaksen danner en vinkel på ca. 23½° med normalen til jordbanens plan og bibeholder sin retning omtrent uforandret under omløbet om Solen. j-s alder er ved undersøgelser af omdannelse af radioaktive grundstoffer i grundfjeldet bestemt til 2-3 milliarder år, sandsynligvis ikke meget forsk. fra Solens alder. 2) *geogr.* j er omgivet af atmosfæren. Af overfladen, 510 mill. km², er 70,8% land og 29,2% hav. Geogr. kan j deles på forsk. måde i halvkugler. Landjordens gennemsnitshøjde er 840 m, havets middeldybde 3795 m. Højeste bjergtop (Mount Everest) 8882 m, største havdybde 10 793 m i Filipinergraven. *Befolkningen* (1947) ca. 2300 mill., er meget ujævnt fordelt med 3 store tætbefolkede områder, Kina-Japan, Forindien og Vest-Mellem-Europa; ca. 60% tilhører den europide, 33% den mongolide og 7% den negride race. De befolkningsrigeste stater var 1947 (mill. indb.): Kina 460, Indien 415, Sovj. 195, USA 144, Japan 78, Holl. 70, Tyskl. 67, Storbritanien 50, Brasilien 46,5, Italien 46, Frankr. 41. 3) *rel.*, inden for de antikke kulturer anskues j som et besjælet kraftområde. I bondekulturer, hvor j-s afgrøde er livets store praktiske og rel. tema, kommer j til at spille en afgørende rolle i kult og myte, udgørende den ene halvdel af verden, hvor både de afdøde og frugtbarhedens magter bor.

jordfaldshuller dannes ved nedstyrtning af taget på underjordiske hulheder, som er opstået ved opløsning af kalkundergrund. I Danm. på Møn og i Ty.

jordfarver, farvestoffer fremstillede af jordagtige mineraler (okker, grafit, kridt osv). Fremstillingen sker ved formaling, slemning, tørring, evt. brænding.

jordflydning, nedglidning af vanddruken jord over frosset bund på skråninger i arktiske egne.

Jordfonden, oprettet 1919, skabtes ved indbetaling og jordafståelser fra afløsn. af len, stamhuse og fideikomisser,

for at muliggøre øget udstykn. j-s midler (1947: 164 mill. kr.) anv. hovedsagl. t. lån t. oprettelse af husmandsbrug.

jordforbedringsmidler, stoffer, som tilføres jorden for at forbedre dens fys. og kem. tilstand. Hertil henregnes kalk og mangel, ligesom man tidl. tilførte sand el. ler på mosejord.

jordfræser, traktorarbejdsredskab med roterende arbejdsorganer, tænder, der pulveriserer og blander jorden. j anv. til opdyrkning af moser og enge samt til den alm. jordbearbejdning i gartnerier.

jordfællesskab, en slægts, stammes el. landsbys fælles ejendomsret til jord; findes hos de fleste folk på et tidligt udviklingstrin og har ofte holdt sig længe. Sovjets j (kolhoser og sovhofer) er ikke en rest af dette primitive j, men en socialistisk nydannelse.

jordgas (naturgas) findes mange steder, ofte s. m. olieforekomster, udnyttedes allerede i oldtiden i Kina, hvor den fordeltes gnm. bambusledninger. Anv. især i USA i stor udstækning til industri, husholdninger osv. I Danm. udnyttes den såk. Vendsyssel-gas bl.a. til opvarmning og elektricitetsproduktion. j-s sammensætning er varierende, men hovedindholdet er metan, i Vendsyssel-gas ca. 80%.

jordgøge (*Geococcyx*), langhalede, langbenede gøge. Lever af slanger, firben o. l. Reden i buske, Amer., S-Asien.

jordhumle (*Bombus terrestris*), alm. humlebiart, kortsnabelt, uden bet. for rødkløveravl, idet den bider hul på blomsterret og suger honning derigennem.

jordinduktor, apparat til måling af Jordens magnetiske felt v. hj. af induktion i en spole, der drejes rundt i jordfeltet.

jordkrebs (*Gryllo'talpa vulgaris*), med færekylingerne beslægtet insekt, forbe-

nene omdannet til graveben. Graver sig gange i løs, især dyrket jord. Delvis rovdyr, den kan også overgane rødder og derved gøre skade. Indtil 3-4 cm stor.

jordledning, ledning, der forbinder elektr. installationer og app. med jorden. Som beskyttelse mod livsfare p. gr. af isolationsfejl i højspændingsanlæg forb. ikke-spændingsførende dele med jord.

jordleguaner, forsk. plumpe, kortbenede amer. øgler af iguanernes fam.

jordløpper (*Halticidae*), bladbiller m. kraftige springben. Adsk. arter skadelige for land- og havebrug.

Jordlovsudvalg, Statens, nedsat af Landbrugsmin. 1919 til admin. af den da gennemførte udstykningslovgivn. Omdannet 1934.

jordmagnetisme, den magnetisme, som er knyttet til Jordkloden, idet Jorden er en stor magnet med sydpol i nærheden af den geogr. nordpol (ved Boothia i Canada). Det er den jordmagnetiske kraft, der indstiller kompasnålen. Kompasnålen viser kraftens afvigelse fra N (misvisningen el. deklinationen). En inklinationsnål viser, hvilken vinkel kraften danner med den vandrette plan. j på et bestemt sted er ikke konstant hverken i størrelse el. retning, men er underkastet dels hurtige variationer (magnetisk uvej), dels periodiske variationer i døgnets løb og endelig langsomme sekulære variationer. De to første kan tydes ved Solens indvirkning (solpletter og nordlys), medens de sekulære variationer samt selve oprindelsen til j endnu er uforklaret. Jordmagn. undersøgelser foretages på magn. observatorier (60 i alt) spredt over hele Jorden. Gnm. opmåling fremskaffes magnet. kort over land- og havområder. Disse kort anv. bl. a. ved efterøgning efter stoffer i undergrunden. Kort over misvisningen anv. i skibs- og luftfart.

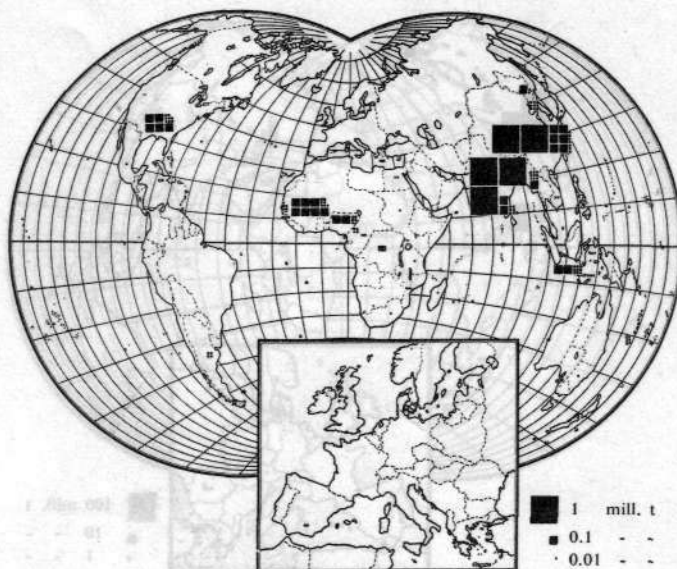
jordmider (*Trombididae*), ret store, oftest røde mider. Ret alm. i jord; larverne snylter på forsk. insekter.

Jordnød (*Arachis hypogaea*), art af ærteblomstfam., en éenårig, lav urt m. ligefinnede blade og gule blomster. Frugten er ledbælg, der vokser ned i jorden ved modningen. Dyrkes i S- og Ø-Asien, V-Afrika og USA. Frøene ristes og spises; de indeholder indtil 55 % olie, der udvindes ved ekstraktion el. ved presning. Den første kolde presning giver en lys, fin olie, der anv. som spiseolie, i margarinefabr. og i med. Den ved anden og tredje (varme) presning udvundne olie anv. i sæbeind.

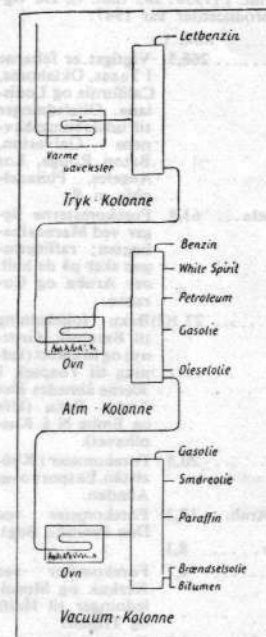
Presseresten finder anv. som proteinrigt kvægfoder i form af jordnødkager. - Verdensproduktionen androg i 1947 ca. 8,5 mill. t. Over tredjedelen avles i Indien, hovedsagelig i det sydøstl. Deccan, og over fjerdedelen i Kina, især mod NØ. I anden række følger Fr. V-Afr., Nigeria, USA (Sydstaterne) og Java. 2 mill. t kom for 2. Verdenskrig i internat. handel. Vigtigste eksportlande er Indien (udførsel over Madras), Fr. Vestafr. (Dakar) og Nigeria. (De enkelte landes prod. 1938-39 fremgår af hosstående kort).

Jordolie er en vandklar til mørk, brun, grønlig el. næsten sort vædske, alt efter findested med vf. ca. 0,7-1 og med meget varierende viskositet og kem. sammensætning. Hovedbestanddelen er kulbrinter af paraffinrækken el. cykliske (nafterner), sjældnere aromatiske; den indeholder ofte svovl og kvælstof. Der findes fl. teorier for j-s oprindelse. Man tænker sig, at den muligvis er dannet af fedtstoffer, opstået ved forrådnelse af fedtstofholdige havdyr; fedtstofferne er derefter bl. a. under indvirkning af trykket fra de overlejlrede jordlag efterh. blevet omdannet til kulbrinter. Tekn. sondres ml. j på paraffin (Pennsylvania), naften- (Kaukasus) og asfaltbasis (México) el. blandet basis (Rumænien, Galicien). Et vist kendskab til j og asfalt (bitumen) kan påvises årtus. f. Kr. (belysning, bindemiddel for sten til bygningsformål), men udvinding af j i nutidig forstand daterer fra 27. 8. 1859, da den amer. oberst E. L. Drake (1819-80) ved boring ved Titusville, Pa. (USA), i en dybde af 59 1/2 fod (18,14 m) åbnede den første j-kilde i kommercielt øjemed; allerede i 1860 var prod. mere end 500 000 barrels (à ca. 159 l), men i 1939 var alene den amer. prod. 1264 mill. barrels (de øvr. landes 818 mill. barrels). Den tilfældige boring efter j er afløst af boringer baseret på omhyggelig geol. og fys. bestemmelse af forekomsterne, og boringsteknikken har nået en overordentlig tekn. fuldkommenhed; der sondres især ml. boring med en faldende mejsl (perkussionsboring) og med roterende bor (rotationsboring); i begge tilf. er der for

Kort over verdensproduktionen af jordnødder 1938-39, som er det sidste år, for hvilket der ved leksikkens udgivelse kunne skaffes pålidelig og fuldstændig statistik. Udarbejdelse: J. Humlum.

boringens påbeg. rejst et højt stillads (boretårn) til betjening af boret, nedføring af foringsrør osv. Boremelet fjernes f. eks. ved nedpumpning af en stabiliseret leremulsion (»drilling mud«), der bedre end vand er i stand til at fjerne boremelet og samtidig beklæder hullets væg; der er udført boringer indtil en dybde af ca. 4500 m, og mange steder foretages boringer uden for kystlinjerne under havbunden. Da j i de olieførende lag samler sig oven på (salt) vand, og da der over olien ofte findes jordgas under tryk, vil j ofte trænge op gnm. borehullet blandet med vand og under bet. tryk. Ved oparbejdningen af j fraskilles mineralbestanddele og emulgeret vand, hvorefter der foretages en destillation i forsk. fraktioner, hvis temp.-intervaller varierer efter anv.; petroleumæter, let benzin (gasoline), ligroin, svær benzin (white spirit, miner. terpentin), petroleum (kerosene), gasolier og brændselsolier (solarolie, dieselolie), smøreolier; endv. fås efter råoliens og destillationsprocessens art: paraffin, j-asfalt el. koks. Destillationen foretages opr. diskontinuerligt i retorter el. kedler, idet de successivt overgående fraktioner kondensereres ved afkøling. Senere arbejdes der kontinuerligt i store kedelbatterier, hvor de enkelte destillationskedler var anbragt på trappetrinformede afsatser, så olien, hvorfra de lettest flygtige bestanddele var fjernet, kunne flyde ned i den næste kedel til afdestillation af den næstflygtigste fraktion osv. Til afdestillation af de tungest flygtige dele (smøreolier) anv. vakuum for at undgå termisk sonderdeling (spaltning, cracking). Nu anv. især rørdestillationsapparater (pipe-stills), hvor råoliens opvarmes ved hurtigt at ledes gnm. rørovn og adskilles i kolonner (se fig.). Den af destillaterne forvarmede råolie ledes gnm. en trykkolonne til afdestillation (topping) af olien for letbenzin, derefter gnm. en rørovn, hvor fuldstændig fordampning finder sted og ind i en atmosfæretryk-kolonne til fraktionering af svær benzin, petroleum og gasolie, og endelig, efter på ny at have passeret en rørovn, i en vakuumkolonne, hvor en omhyggelig fraktionering af smøreolierne (med meget snævre viskositetsgrænser) finder sted; desuden foretages evt. en cracking (se nedenfor) til forøgelse af benzinmængden. Mens man opr. kun interesserede sig for belysningsoliefraktionen med kp. ca. 150-300° C, som underkastedes en omhyggelig raffinering (water white, stand-

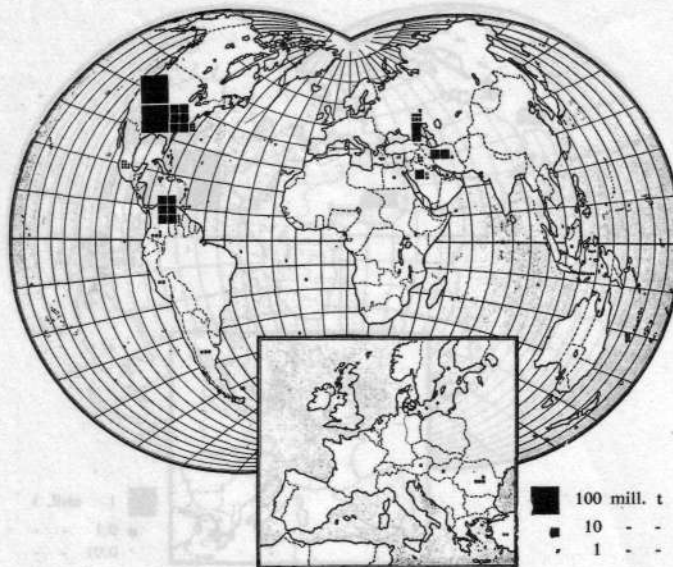

Skematisk fremstilling af moderne kontinuerligt destillationsanlæg (pipe-still) for jordolie. (Laboratoriet for Almen Teknisk Kemi, Polyteknisk Læreanstalt).

ard white), blev der med den stigende anv. af benzin, dieselolie, brændselsolie og smøreolier også brug for de andre fraktioner; især forslog den direkte afdestillerede (straight run) benzin ikke til dækning af det stærkt voksende forbrug til automobil- og flyvemaskinemotorer. Det betød derfor et stort fremskridt, da man fra omkr. 1. Verdenskrig beg. at fremstille benzin ved cracking, d. v. s. termisk el. katalytisk spaltning af sværere oliever. Denne crack-benzin, hvis mængde nu overstiger »straight-run« benzin, har desuden bedre anti-banke-egenskaber (højt oktantal), hvad der er nødv. ved de høje kompressionsforhold i motorerne (biler, flyvemaskiner).

Olieboring i USA, California.

Kort over verdensproduktionen af jordolie 1947.

Verdensproduktionen af j var 1947: 430,5 mill. t (1938: 285 mill. t). De vigtigste producenter var 1947:

	mill. t	
USA	266,5	Vigtigst er felterne i Texas, Oklahoma, California og Louisiana. Olieledninger til udskebningshavene Galveston, Baton Rouge, Los Angeles, Philadelphia m. fl.
Venezuela ...	63,4	Forekomsterne ligger ved Maracaibo-bugten; raffineringen sker på de holl. øer Aruba og Curaçao.
Sovj.	27,1(?)	Baku (olieledning til Batumi), Groznyj og Majkop (ledning til Tuapse). I 30erne åbnedes Det Andet Baku (Ufa og Emba N f. Kaspihavet).
Iran	20,5	Forekomster i Khūzistān. Eksport over Abadan.
Saudi-Arab.	12,2	Forekomster ved Den Persiske Bugt.
México	8,1	
Iraq	4,7	Forekomster ved Kerkuk og Mosul; ledninger til Haifa og Tripoli.
Rumænien ..	3,9	Forekomster ved Ploesti.
Colombia ...	3,5	
Argentina ...	3,1	
Trinidad	3,0	

Jordomflyvninger. Første j gennemførtes april-septbr. 1924. Fra Seattle, USA, startede 4 amer. mil.maskiner (Douglas-biplaner) i vestl. retning. To førere, Nelson og Lowell Smith, gennemførte j på 175 dage (flyvetid: 351 timer, distance: 49 561 km). Juni 1931 fløj Post og Gatty fra New York over Nordatlanten og videre Jorden rundt i østl. retning; efter 8 døgn 15 tim. 51 min. var de tilbage i New York. I 1933 gentog Post bedriften alene på 7 døgn 18 tim. 50 min. (flyvetid ca. 108 timer, distance 25 061 km). Amer. Howard Hughes gennemførte juli 1938 på knap 4 døgn en j fra New York og østover (flyvetid: ca. 71 tim.). 27. 2.-2. 3. 1949 gennemførte US Airforce fra Forth Worth, Texas, med en

superfæstning B-50, Lucky Lady II (ført af capt. James Gallagher, 13 mands besætning) en non-stop j på 94 timer og 1 minut (i alt 22 472,5 miles). Der påfyldtes benzin i luften 4 gange.

Jordomsejlinger foretoges opr. som opdagelsesrejser el. i kolonisationsejemed, senere især med videnskabeligt formål. Den første j var Magalhães 1519-22. Senere bl. a. Francis Drake 1577-80, James Cook 1768-71 og 1772-75, Charles Darwin 1831-36, Challenger-ekspeditionen 1872-76, af da. j: Galathea-ekspeditionen 1845-47 og Dana-ekspeditionen 1928-30.

Jordpyramider, slanke pyramider, dannede som erosionsrester, ved store sten beskyttede mod regnens erosion.

Jordpåkastelse kendes som rel. begravelseskik i mange rel. Under anv. af formularen: »af jord er du kommet, til jord skal du blive, af jorden skal du igen opstå« efterfulgt af Fadervor, er j den da. kirkes off. begravelsesritual.

Jordreform, polit. foranstalt. til ændring af landbrugsjordens besiddelsesform el. fordeling i brug. I kapitalismens første tid tilsigtedes med j ofte afskaffelse af feudale rester, f. eks. ophævelse af jordfællesskabet og overgang fra fæste til selveje. Senere er oprettelse af småbrug blevet hovedspørgsmålet (i Danm. især jordlovene af 1899 og 1919). I Rusl. blev efter revolutionen 1917 jorden nationaliseret og stærkt udstykket; fra omkr. 1930 baseredes landbruget overvejende på kollektiv stordrift (kolhoser). Efter 1. og især 2. Verdenskrig er gennemført omfattende j i østeur. lande med ekspropriation og udstykning af storgodser.

Jordrente el. **grundrente**, indkomst erhvervet alene i kraft af ejendomsret til jord (altså ekskl. evt. arbejdsloen og kapitalrente); optræder klarest i form af forpagtningsafg. t. godsejere, som har bortforpagtet jord til brugere. Den klassiske j-teori (Ricardo, v. Thünen) hævder, at j opstår som overskud ved opdyrkn. af de økon. bedste jorder, når befolkn. i et land er vokset så meget, at der tillige opdyrkes dårligere el. fjernere beliggende jorder med højere driftsomkostn., fordi efterspørgslen vækst har presset landbrugsvarernes priser opad. j har gnmgående været i jævn stign., idet dog tekn. fremskridt i landbrug og transport til tider har medført pludselige omvæltninger (j-faldet i Eur. efter 1870). For j på byggrunde er beligheden afgørende. Ved salg af et jordstykke vil dettes j blive betalt med sin kapitaliserede værdi (jordværdien), d. v. s. med den sum, der

sat på alm. rente giver en indtægt af netop j-s størrelse. Denne kapitalisering samt anv. af kapital til forbedringer af jorden gør det vanskeligt i konkrete tilf. at adskille j og alm. kapitalrente. Den klassiske nationaløkon. og senere Henry George stillede sig afvisende over for grundejernes j-indtægt, og H. G. ønskede den som samfundsskabt inddraget til samfundet gnm. beskatn. I da. lovgivn. finder en delvis inddragn. af j sted gnm. jernbaneskyld og grundværdistign.skyld.

Jordrotte, d. s. s. vandrotte.

Jordrøg (plantens skarpe saft antoges at kunne fremkalde tårer ligesom røg) (*Fumaria*), slægt af jordrøgfam., mest eenårige urter. 50 arter. I Danm. er læge-j (*F. officinalis*) et alm. ukrudt i haver og på marker.

Jordsand, ubeboet da. ø (0,15 km²) i Vadehavet S f. Rømø. Fuglereservat.

Jordsangere, fællesbetegn. for forsk., på el. tæt ved jorden rugende mindre drosselfugle som nattergal, rødstjert og rødhals.

Jordskin, en svag belysning af den del af Månen, der vender bort fra Solen og mod Jorden og som skyldes fra Jorden tilbagekastet sollys.

Jordskok (*Hellianthus tuberosus*), flerårig køkkenurt, hvis ujævne, underjordiske knolde er rige på inulin. j er indført til Eur. fra Amer. i 17. årh. og dyrkes i Danm. på samme måde som kartoffel, men i ringe udstrækning.

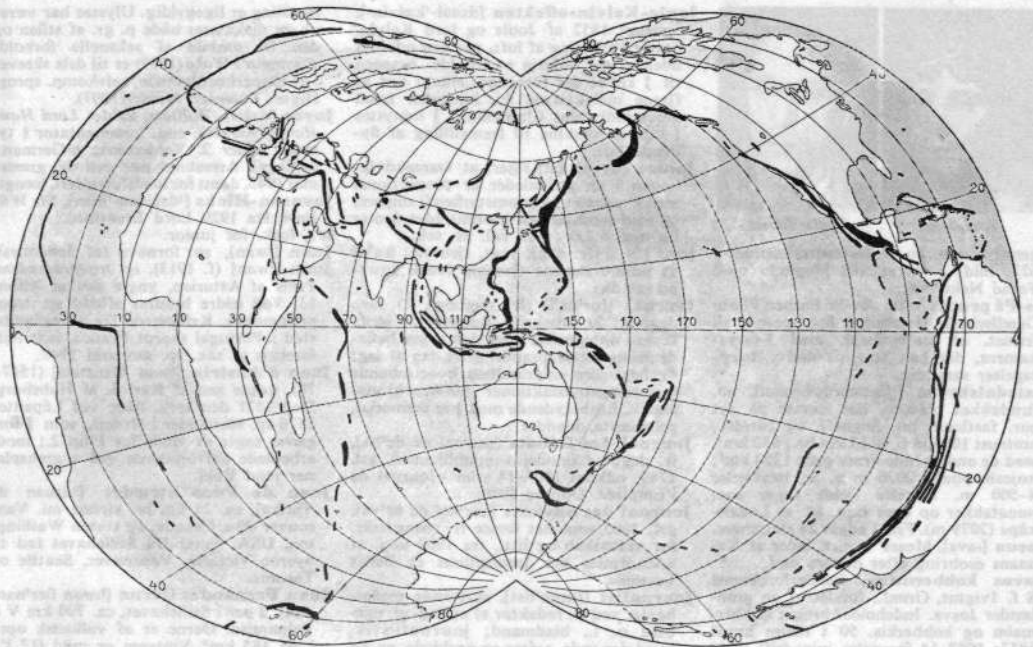

Jordskorpen, den ydre del af Jorden til ca. 60 km dybde, kendetegnet ved tilstedeværelsen af meget forsk. bjergarter og spalter og brud. Under tiden medregnes lagene til 120 km dybde, hvor den isostatiske ligevægt er opnået.

Jordskred, udskridning af større jordmasser, foregår når nedre lerede lag ved vandoptagelse mister bæreevnen og virker som »smørsele«. j har voldt store ulykker, f. eks. i Norge.

Jordskyld, fast årl. afgift, der tidl. hvilede på mange ejendomme og tilkom enten private el. det offentl.

Jordskælv, naturfenomen, der får Jorden til at skælve. Omformende kræfter er i virksomhed, og hvor materialet ikke er eftergivende nok, fremkaldes spændinger, som udløses i brud el. forskydninger langs tidl. brudflader; muligvis sker der også eksplosionsagtige ændringer af tilstandsform. Fra udløsningsstedet (focus el. hypocentrum) breder bevægelsen sig i alle retninger. Undertiden når brud og forskydninger helt op til jordoverfladen; men de fleste af de virkninger, der iagttages, er af sekundær natur, fremkaldt af stød og rystelser i Jorden. De kan i store jordskælv være kraftige nok til at virke ødelæggende i epicentrum (lige over hypocentrum) og i det epicentrale område, men med voksende afstand derfra aftager bevægelsen i styrke og går samtidig over i en langsommere, mindre farlig gyngen. For at kunne angive et j-s styrke opstiller man skalaer, hvis enkelte grader karakteriseres ved iagttagne virkninger. En nyere skala, alm. benyttet i USA, har 12 grader, der betegner stigende styrke fra 1, hvor j er så svagt, at det kun undtagelsesvis mærkes, til 12, hvor ødelæggelsen er fuldstændig. Et j af styrke 4, der kun sjældent overstiges i Danm., mærkes om dagen af mange, der opholder sig inden døre, men af få, der færdes ude; om natten vækkes nogle enkelte. Porcelæn rasler, vinduer og døre giver sig, mure knager; man tror, at en tung vogn rammer bygningen. På grundlag af iagttagne virkninger kan man bedømme et j-s styrke forsk. steder og indkredse områder med ens j-styrke med såk. isoseister. Epicentrum ligger i reglen i det område, hvor styrken er størst. Hypocentrum ligger hyppigst i en dybde af 10-20 km under jordoverfladen, i mange tilf. dog

Jordskælvs seismologisk verdenskort.

dybere. Den største dybde, man har fundet, er ca. 700 km. Små lokale j forekommer de fleste steder, om end de i mange egne, således som i Danm., er sjældne. Middelstore og store j af normal dybde, samt dybe j er derimod knyttet til begrænsede zoner, således som kortet viser. Bl. de mest ødelæggende j kan nævnes: Lisboa 1. 11. 1755, San Francisco 1. 4. 1906, Messina og egnene ved Messina-strædet 2. 12. 1908, Tōkyō og Yokohama 1. 9. 1923.

jordskælvsbølger, elastiske bølger, der udgår fra et jordskælvs hypocentrum. To slags bølger, longitudinale og transversale, forplanter sig igennem jorden med forsk. hastighed. Deres hastighed vokser med dybden ned til en dybde af ca. 2900 km, hvor der sker et brat fald i de longitudinale bølgers hastighed, og de transversale bølger standses. Forsk. overfladebølger breder sig over Jordens overflade.

jordslag, pletter frembragt på fugtigt tøj af mikroorganismer. Tøj med j kaldes jordslået.

jordstængel, underjordisk voksende stængel, som i reglen er bleg og forsynet med små blade (el. rester efter sådanne) og birødder; eks. anemone.

jordsvin (*Orycteropus*), ejendommelig afr. pattedyrslægt, henregnes nu til en særlig orden, Tubulidentata. Klodsede, svagt behårede, hovedet forlænget i en tryne, graver huler, natdyr. Lever af termitter o. a. insekter; nogle få arter i Afr. S f. Sahara.

jordtryk, det tryk, der af en jordmasse udøves mod den begrænsende væg, og som denne skal modstå.

jordtræthed, det forhold, at planterne trods rigelig gødsning med de alm. tilførte næringsstoffer ikke vil trives. Årsagen er i alm. plantesygdomme, skadedyr, f. eks. kløverål, el. mangel på et el. fl. mikronæringsstoffer.

jordugler (*A'grotis*), sommerfugle af uglernes fam. Larverne, knoporme, gør bet. skade.

jordulv (*Proteles cristatus*), lille, med hyænerne beslægtet syd- og østafri., mankeklædt rovdyr. Reducerede stiftagtige kindtænder, insektæder.

jordvalse, mil., jord, der ved skridtvis gravning af en sape kastes op til dækning forved sapepidsen og stadig flyttes fremad. Tidl. også om jord, der i stor bredde fra sidste parallel væltedes frem

mod og til sidst fyldte en våd fæstningsgrav på stormstedet.

jordvoks, d. s. s. ozokerit.

jornada [tør'nada] (sp: dagsrejse), i det ældre sp. drama om akterne i et teaterstykke.

Jorsal, glda. *Jorsel*, i middelalderen nord. navn på Jerusalem (opfattet som »hestesal« (oldn. *jör* hest + *salr* sal)).

Jorullo [hå'rujo], 1220 m h., uivirksom vulkan i México, 300 km V f. México City. J opstod 1759. Den består af en række af 6 kratere omgivet af 220 km² lavamark.

Josafat, konge i Juda rige (ca. 873–849 f. Kr.), ivrig Jahve-dyrker, var indblandet i Nordrigets konger Akabs og Jorams krige.

Josef, patriarken Jakobs søn, som solgtes af brødrene til Ægypten, men her blev den øverste mand næst efter Farao. Fortællingen i Mos. 48 om Jakobs adoption af J-s sønner Efraim og Manasse afspejler synet på disse stammers ligestilling med de øvrige israelitiske.

Josef, Marias mand, bygningshåndværker i Nazareth, inden for den kat. kirke en bet. helgen.

Josef af Arima'atha, jød. rådsherre; lod Jesus begrave.

Josef (ty. *Joseph* [-zæf]), ty.-rom. kejser. Josef 1. (1678–1711), reg. 1705–11. Son af Leopold 1., kæmpede mod Frankr. under Sp. Arvefølgekrig. – Josef 2. (1741–90), reg. 1765–90, fulgte 1780 sin moder Maria Theresia som hersker over Østr. Løsnede kirken fra paven magt, forsøgte undervisningsreform, tolerance, bondereformer, ty. centralisation uden hensyn t. andre nationaliteter i riget. Mødte skarp modstand og oprør. Bidrog til Polens deling 1772.

Jo'sefos (37–ca. 100 e. Kr.), jød. historiker, deltog i opstanden mod romerne, men benådedes og slog sig ned i Rom. Han har skildret jødernes krig mod Rom og jødernes egen historie, har desuden i et skrift »Mod Apion« forsvaret jødernes mod antisemitisme. J er en god fortæller, men hans hist. værker må læses med kritik.

Joseph, Père [pæ:r 30'zæf] (1577–1638), fr. diplomat, Kapuciner munk (opr. navn François le Clerc du Tremblay), arbejdede for korstog mod tyrkerne. Richelieus medarbejder i udenrigspolitik, kendt og frygtet som »den grå eminence«.

Joséphine [30ze'fin] (1763–1814), fr. kej-

serinde, F. på Martinique, 1779 g. m. A. Beauharnais (henrettet 1794), moder til Eugène og Hortense B. Gnm. Barras knyttet til Napoléon Bonaparte, som J ægtede 1795. Kejserinde 1804; skilt fra N. 1809, da ægteskabet var barnløst. (Portræt sp. 2242).

Josephson [-sæf-], Ernst (1851–1906), sv. maler; en af de berømteste i 19. årh.; har med blændende malerisk dygtighed givet udtryk både for realisme, Spanske

Ernst Josephson: Gottfrid Renholm.

Smede (1881, Nat.mus., Sthlm.) og portrætter af C. Skånberg og red. Gottfrid Renholm og for romantik f. eks. i Ström-karlen (1884). Sindssyg 1888 og helt forandret i sin kunst; navnlig J-s arb. fra denne periode har haft stor betydn. for en senere generation af sv. malere. Har udg. to digtsaml.

Josephson [-sæf-], Ragnar (f. 1891), sv. forfatter. Prof. i kunsthist. 1929 (Lund). Egenartet begavelse og kunstnerisk disciplin præger J-s mangeartede produktion, der omfatter kunst- og arkithist. afh., Tessin d. y. 1–2 (1930–31), roman, Imperfektum (1920), lyrik, Judiska dikter (1916), drama, Kanske en diktare (1934) og essay, Nationalism och humanism (1935).

Jo'sias, jødisk konge (639–609 f. Kr.),

Joséphine.

Louis Jouvet.

gennemførte en kultuscentralisation i 622, faldt i slaget ved Megiddo mod Farao Neko 609.

Jos-Pé proces (efter *Jos-Pé* Farben Photo Gesellschaft, Hamburg), fot. metode til fremst. af trefarvetryk med 3-farvekamera, der kan tage de nød. deloptagelser samtidig.

Jostedalsbreen ['jåstøda:ls'bre:ən], no. firnækket plateau, det største på det eur. fastland, ml. Sognefj. og Nordfj., omtrent 100 km l., 6-13 km br.; 855 km², med de omliggende firner godt 1250 km²; højeste punkt 2036 m o. h., istykkelse 4-500 m. Enkelte fjelde rager som nunatakker op over isen, bl. a. Lodalskåpa (2079 m). Fra Judgår 24 gletschere.

Josua [-sua], Moses' tjener, leder af Kanaans erobring efter dennes død.

Josvas kobbermine, kobberforekomst S f. Ivigtut, Grønland, fundet af en grønlandsk Josva. Indeholder broget kobbermalm og kobberkis. 50 t malm brudt 1853; 1907-14 forsøgt minedrift uden held, da malmen viste sig fattigere i dybet.

Jota (gr., bogstavet i), ubetydelig ting, bagatel, tordel.

jota ['jota], sp. dans i hurtig 2/4 takt.

Jotam, 1) søn af Gideon, som foretog J-s fabel (Dom. 9); 2) jødisk konge (ca. 749-734 f. Kr.), overtog regeringen, da faderen Uzzia blev spælsk.

jotun, d. s. s. jätte.

Jotunheim, i nord. rel. jætternes bolig, jættested.

Jotunheimen ['jå:tühæimøn], no. fjeldparti, nordl. del af Langfjellene; begrænset af Ottadalen (N), Gudbrandsdalens randfjælde (Ø), Valdres og Sogn (S), fjeldene mod Lysterfjorden (V); ca. 60-80 km l. og br. J består af gabbromassiver, der i istiden ragede op over isen og derved undgik dennes afslattende virksomhed. De højeste partier er Galdhøplåtet med Galdhøpiggen (2468 m), Glittertind (2453 m), Sognefjell og Horungane. Fl. dale: Bøver-, Sjøa- og Utladalen, mange store søer: Tyin, Bygdin, Vinsteren, Gjende. Mange turisthytter og hoteller.

Joubert [su'bæ:r], Joseph (1754-1824), fr. forfatter. Fra 1778 tilknyttet encyklopædisternes kreds. Posthumt udgaves hans åndfulde litt. og moralske *Pensées* (1838 og senere); da. udvalgt *Tanker om Bøger og Forf.* (1930).

Joubert ['joubørt] el. [su'bæ:r], Petrus (1831-1900), boergeneral. Ledede Transvaals kamp mod Engl. 1880-81, derpå øverstkommanderende for Transvaals hær; personl. modsætn. til Kruger. Fratrådte p. gr. af rideulykke efter Boerkrigens første måneder 1899.

Jouffroy [su'frwa], François (1806-82), fr. billedhugger. Hovedværk: *En Ung Pige Betror Venus sin Første Hemmelighed* (1839, Luxembourg-museet), bronze-replik i Glyptoteket.

Jouhaux [su'o], Léon (f. 1879), fr. fagforeningsleder. 1919-40 leder for C.G.T., støttede socialisterne; 1941 fængslet af Vichy-reg., 1942-45 i ty. koncentrationslejr, derpå medleder f. forenede fr. fagbevægelse. 1947 leder f. socialistiske fløj v. sprængning af CGT.

Joule [dsaul] (efter J. P. Joule (fork. J)), enhed for elektr. energi. 1 J = 1 wattsekund = 10⁷ erg.

Joule [dsaul], James Prescott (1818-89), eng. brygger og fysiker. Fandt loven for den elektr. strøms varmeudvikling (J-s lov) og målte 1843 varmens mek. ækvivalent.

Joule-Kelvin-effekten [dsaul-'kælvin-], opdaget 1852 af Joule og lord Kelvin, består i afkøling af luft, når den udvides uden at der udføres et arbejde. Årsagen til J er, at der forbruges energi ved at fjerne molekylerne fra hinanden imod deres indbyrdes tiltrækning. J udnyttes i Lindes maskine til fremstilling af flydende luft.

Joules lov [dsaul] siger, at varmeudviklingen i en strømleder er proportional med kvadratet på strømstyrken (i ampere) og med modstanden (r ohm), idet den er lig med 0,239 . i² . r cal. pr. sek.

jour [ju:r] (fr.: dag), vagt, tjeneste; have j: udføre dagens tjeneste (være jourhavende).

journal [ju'r'nal] (fr.: dagbog), 1) søv., dagbog; 2) tidsskrift, tidende; 3) med., lægens optegnelser over den syges befindende og dets forandring fra dag til dag; 4) i bogholderi en grundbog, hvori løbende forretningstransaktioner indføres kronologisk. Ensbetydet med j er memorial, primanota, klæde.

Journal des Débats [sur'nal de de'ba], fr. dagblad (moderat-republikansk), grl. 1789, udkom 1805-14 som »Journal de l'Empire», Ophørt 1940.

Journal des Savants [sur'nal de sa'vā], grl. 1665 som det første fr. månedsskr. for videnskab og litt., fra 1909 udg. af »Académie des Inscriptions et Belles Lettres».

journalist [ju'r'nal'ist], skrivende medarbejder ved el. redaktør af et dag-el. ugeblad o. l., bladmand; journalistik, hvad der vedr. aviser og ugeblade, en j-s fag, kunst, udtryksform.

journalistforeninger, sammenslutninger af journalister til varetagelse af medlemmernes faglige og økon. interesser. I Danm.: Journalistforeningen (grl. 1880), omfattende red. og journalister (med dertil knyttet pensionskasse) og de to foreninger for menige journalister: Dansk Journalistforening (indtil 1946 Provins-Journalistforeningen) (grl. 1900) for provinsens journ. og Kbh.s Journalistforbund (grl. 1904) for Kbh.ske journ.

Journal officiel [sur'nal ofi'sjæl], den fr. regerings off. organ, afløste 1868 »Moniteur Universel». Indeholder bekendtgørelser af love, anordninger m. m. og fuldstændigt referat af debatten i de to kamre.

Jouve [su:v], Pierre-Jean (f. 1887), fr. digter, hørte opr. til unanimitæren. Alsidig produktion, lyrik og psykoanalytiske romaner, hvor han kraftigt vender sig mod materialismen. Under besættelsen opholdt han sig i Schweiz.

Jouvenel [su'væn], Henri de (1876-1935), fr. politiker og journalist. 1922 og 24 fr. folkeforbundsdelegat, 1925-27 højkommissær i Syrien, 1934 kolonimin. i Dala-diers regering. 1910 g. m. Gabrielle J (se Colette).

Jouvet [su'væ], Louis (f. 1887), fr. skuespiller og teaterleder. 1924-34 dir. for Comédie des Champs Élysées; ledede 1934-40 Athénée. Har gjort en betydningsfuld indsats for mod. fr. dramatik. Tourneur i Eur., Amer. og Afr. Siden 1932 talr. filmroller, f. eks. »Hertugen søger Natkvarter» (1936), »Aftenrøde» (1938), »Køresvendene» (1939) og »Quai des Orfèvres» (1948). (Portræt).

Jovi'a'l (lat. Jovialis) tilhørende planeten Jupiter, gemytlig, munter, godludende.

Jovi'an(us), rom. kejser 363-64, opgav perserkrigen og ophævede Julians bestemmelse mod de kristne.

Jovkić ['jovkitj], Proka (d. 1917), moderne serbokroat. digter, revolutionær-anarkistisk, påvirket af Walt Whitman.

Joyce [dsáis], James (1882-1941), irsk forfatter. Novellerne *Dubliners* (1914) og en skildring af hans kat. barndomsmilieu *A Portrait of the Artist as a Young Man* (1916, da. *Portræt af Kunstneren som Ungt Menneske* 1941). Hovedværket *Ulysses* (1922), der skildrer 3 menneskers oplevelser på en dag, snart dialogisk, snart journalistisk og til sidst ud i eet uden skilletegn for at gengive »bevidsthedens ubrudte strøm». J vil nøje gengive alt, hvad der sker i sjælen, den ydre

handling er ligegyldig. Ulysses har været uhyre diskuteret både p. gr. af stilen og den fri omtale af seksuelle forhold. *Finnegan's Wake* (1939) er til dels skrevet i et eksperimenterende, selvkomp. sprog. Digte: *Chamber Music* (1907).

Joyce [dsáis], William, kaldet *Lord Haw-Haw* (1906-46), eng. kommentator i ty. radio under 2. Verdenskrig (»German calling»). Arresteret nær den da. grænse maj 1945, dømt for landsforræderi, hængt.

Joynton-Hicks ['dsáins-'hiks], Sir William, fra 1929 Lord Brentford.

jr., fork. for junior.

Juan [tʃwan], sp. fornavn (af Johannes).

Juan [tʃwan] (f. 1913), sp. tronpretendent. Prins af Asturien, yngre søn af Alfons 13. Ved ældre brøders afkald sp. tronpretendent. Kritiserede fra sit opholdssted i Portugal skarpt Franco, især indførelsen af såk. sp. monarki 1947.

Juan d'Austria [tʃwan 'daustria] (1547-78), uægte søn af Karl 5. af Habsburg. Slog 1571 den tyrk. flåde ved Lepanto; 1576 sp. statholder i Nederl., som J forgæves søgte at vinde for Filip 2.; modarbejdede halvbroderen ved angrebsplaner mod Engl.

Juan de Fuca Strædet ['dʒuan də 'fu:ka], ca. 25 km br. stræde ml. Vancouver Øen, Canada, og staten Washington, USA. Fører fra Stillehavet ind til byerne Victoria, Vancouver, Seattle og Tacoma.

Juan Fernández Øerne [hwan fæ'r'nan-dæz], 3 øer i Stillehavet, ca. 700 km v. Valparaíso. Øerne er af vulkansk opr., i alt 185 km². Vinteren er mild (12,3°), sommeren kølig (19,5°), højlandet er skovklædt. Kun hovedøen, Mas a Tierra, er beboet (300 indb.). Øerne er kendt fra matrosen Alexander Selkirks ophold her 1704-09 (Robinson Crusoe).

Juan-les-Pins [ʒyā-le-'pɛ̃], fr. badested ved Rivieraen; del af Antibes.

Juan Manuel [tʃwan] (1282-1348), brodersøn til Alfons 10. af Castilien, udmærkede sig mod maurerne. Forf. af fortællinger, hist. og polit. skrifter.

Juan Shi-kai, anden stavemåde for Yüan Shi-k'ai.

Juárez ['hwaræs], Benito (1806-72), mexikansk politiker. Af indiansk slægt; præsident 1858-72, indtog kirkegodserne, standsede statsgældsbetalingerne til udl., hvilket gav Napoleon 3. påskud for forsøg på at indsætte Maximilian af Østr. som kejser, 1864-67. J sejrede og holdt efter Maximilians henrettelse magten til sin død.

Juba ['dʒu:bə], ital. *Giuba* ['dʒu-], flod gnm. tidl. Ital. Somaliland. Området omkr. J afstodes 1924 af Engl. til Ital. i henh. t. koloniløfter fra 1. Verdenskrig. Erobrt af Engl. 1941.

Juba, to numidiske konger: Juba 1., reg. 50-46 f. Kr., gik mod Cæsar i borgerkrigen, slog Curio 49, men blev slået af Cæsar ved Thapsus 46. - Juba 2., reg. 25 f.-23 e. Kr., skrev fl. hist. skrifter.

Jubbulpore (eng. [dsābəl'pā:]; ind. *Jabalpur*, by i Central Provinces, Hindustan, SV f. Benares; 178 000 indb. (1941). Jernbanecentrum med våben-, tekstil- o. a. industri.

jubilær (hebr. *jōbēl* basun), 1) if. 3. Mos. 25 hvert 50. år, i hvilket joderne ikke måtte dyrke jorden, skulle frigive trælene og tilbagegive jorden til de tidl. ejere; 2) i den kat. kirke et år, i hvilket Romafarerne, der besøgte visse kirker, får afad; indført 1300, siden 1470 mest hvert 25. år.

jubi'late (lat.: jubler!), 3. søndag efter påske, opkaldt efter dens introitus (Ps. 66, 1).

Jubi'læ'ernes Bog, en af G. T.-s pseud-epigrafer, som deler verdensløbet i jubelperioder på 49 år (se 3. Mos. 25), er skrevet i sidste halvdel af 2. årh. f. Kr., opr. på hebr., nu bevaret på etiopisk.

jubi'læum (mlat. (annus) *jubilæus*, jubelår, hebr. *jōbēl* basun), fest i anledning af et vist antal års forløb.

Jubilæumsekspeditionen Nord om Grønland 1920-23, (navngivet til minde om 200-året for den da. kolonisations begyndelse), gennemført af Lauge

Koch med polareskimoer i slæde fra Thule-distriktet langs Grønlands N-kyst, rundt om Pearyland, gnm. Independence Fjord og tilbage over indlandsisen.

Júcar ['tʰukar], 505 km l. flod i Ø-Spanien; udmunder i Middelhavet S f. Valencia og vander kystletten.

Jucker (ty.), let og hurtig kørehest.

Juda, hovedstammen i Sydriget; opføres i 1. Mos. 29 og 35, 73 som Jakobs og Leas fjerde søn. Sin betydning fik J gnm. David, der var af J stamme. Indtil da havde J levet ret isoleret i forhold til de øvrige israelit. stammer.

Juda ha-na'si (hebr. *ha-nasi* fyrsten) (d. 210 e. Kr.), jød. lærer, som samlede og redigerede Mischna.

Judaisme, betegn. for jød. ånd og rel., som de udviklede sig i eksilet uden afhængighed af hjemlandet, blev yderligere udviklet efter Jerusalems ødelæggelse 70 e. Kr. - I urkristendommen er J den vranglære, at de kristne skulle lade sig omskære og holde Moseloven. J forfulgte Paulus overalt, mens han anklagede den for at anvise anden vej til frelse end Kristus.

Juda rige, også kaldet *Sydriget*, i modsætning til Nordriget, Israels rige.

Judas, broder til Jesus, antagelig forf. af Judas' Brev.

Judas' Brev, skr. i N. T., som bekæmper en libertinistisk vranglære. Skrevet sent i 1. årh., efter egen opgivelse af en Judas, der må være identisk med Jesu broder.

Judas Iskari'ot, en af Jesu apostle. Forrådte Jesus til den jødiske øvrighed ved at angive hans natlige opholdssted og med et kys udpege ham for politisoldaterne. For forræderiet modtog han 30 sølvpenge, som han senere smed ind i templet, hvorefter han hængte sig.

Judas Makka'bæ'er, søn af Mattatias, fortsatte efter faderens død 167 f. Kr. kampen mod den syr. undertrykkelse af jøderne, fik kulten i Jerusalem genoprettet 165 f. Kr.

Judaspenge (*Lu'naria annua*), en i haver alm. dyrket plante af korsblomstfam., med rødviolette kroner og brede, næsten cirkelrunde, sølvglinsende skillevægge i skulperne; disse har givet planten navn.

Judas Thad'dæus, Jakobs søn, en af Jesu apostle.

Judastræ (*Cercis sili'quastrum*), en art nær ærteblomstfam. Nyreformede blade og røde blomster. Har meget hårdt ved og er udmærket til snedker- og drejerarbejder. Vokser i S-Eur., kan trives i Danm. på meget beskyttede lokaliteter.

Judasore, 1) *bot.*, (*Hir'neola auriculata*), art af øresvampe med et uregelm., nærmest øreformet, 5-10 cm stort, brunligt frugtlegeme. Vokser på gl. stammer af hylde. Sjældent i Danm.; 2) *søv.*, svært tommer på hver side af træskibets stævn; de når op over denne for at støtte boprydet.

Judenitj [-nitj], *Nikolaj* (1862-1933), russ. general. Øverstbef. i Kaukasus under 1. Verdenskrig. Som chef for den nordvestruss. hvide hær truede han 1919 Petrograd, men besejredes af Trotskij og flygtede fra landet.

Judica (lat: dom!), 5. søndag i fasten; opkaldt efter dagens introitus (Ps. 43, 1).

judiciel [-'sjæl'] (lat: retslig); hvad der sker ad rettens vej, navnlig mods. administrativ.

judicium [-'disi-] (lat.), domstol, domstolsbehandling; dommekraft.

judika'tu'r (fr. *judicature*), dommerembede, dommerstand; retspraksis.

Judit, heltinden i den apokryfe »J-s Bog», dræbte Nebukadnezars felterne Holofernes efter ved list at være trængt ind i fjendens lejr. Bogen er skrevet ca. 150 f. Kr.

Ju'dæa, gr.-rom. betegn. for det af jøder beboede land, på Jesu tid den sydligste af de 3 provinser i Palæstina, d. v. s. det gamle Juda rige og kystlandet V f. dette.

Juel, *Axel* (1883-1948), da. forfatter. Det bedste af hans meget yndede lyrik giver klassisk koncentreret udtryk for almenmenneskelige erfaringer. Af hans talr. nat. digte samler de kendteste sig om flaget. Jubilæumsudvalg *Glæden, Sorgen*

og *Lykken* (1934). Sikker og smagfuld overs. af oldrom. lyrik.

Juel, Christian Sophus (1855-1935), da. matematiker, er kendt gnm. sine undersøgelse over kurver og flader.

Juel, *Jens* (1631-1700), da. statsmand, diplomat, broder til Niels J. Arbejdede som udsending t. Sthlm. f. forståelse ml. Danm. og Sv.; ledende i kommercekollegiets merkantilistiske politik. Storgodsejer (byggede nuv. Christianssæde, Juelinge); aristokratisk indstillet i landbospørgsmål. (Portræt).

Juel, *Jens* (1745-1802), da. maler; har malet enkelte landskaber, dyre- og blomsterbill., men er især berømt f. sine portrætter; fra 1780 hofportrætmaler og prof. v. akad. efter en 7-årig studierejse til Ital., Frankr. og Schweiz, hvor han

Jens Juel: Selvportræt, Ca. 1764. (Kunstmus.).

bl. a. malede naturforskeren Bonnet; J-s enkeltportrætter og familiegupper udmærker sig ved naturlighed i opfattelsen, harmonisk komposition og åndfuld kolorit.

Juel, *Just* (1664-1715), da. søofficer, 1709-12 udsending hos Peter d. St. af Rusl., dagbog herfra udg. 1893. Viceadmiral; faldt i søslag v. Rügen 8. 8. 1715.

Juel, *Niels* (1629-97), da. admiral. Uddannet i holl. tjeneste under Maarten Tromp og Ruijter; deltog i Karl Gustav-krigen, admiral 1657. Bidrog til flådens udvikling efter 1660, stillede efter Cort Adeler død under Cornelis Tromp som da. flådechef; slog svenskerne ved Öland 1. 6. 1676, samarbejdede dårligt med Tromp. Indtog Gotland apr.-maj 1677; slog svenskerne ved Møn 31. 5.-1. 6. 1677 og afgørende i Køge Bugt 1. 7. 1677. Chef for admiralitetet 1683, ledende i udbygningen af Holmen. (Portræt).

Juel-Hansen, Erin Andreas Georg Valdemar (f. 1878), da. civilingeniør. 1926-48 direktør for Kbh.s Sporveje.

Juel-Hansen, *Erna* (1845-1922), da. forfatterinde, søster til Holger Drachmann, børnehave- og gymnastikpædagog. Kvindepsyk. romaner: *Terese Karulf* (1894) og *Henriks Mor* (1917).

Juellinge ['ju:l-], 1) hovedgård V f. St.-Heddinge; hed opr. Valbygård, navngivet 1672 af Jens Juel J; fra 1750 under Bregentved. Hovedbyggn. fra 1675, ombygget kort for 1800, fredet i kl. A; 2) 1721-1920erne navn for Halsted Kloster der hogsiftedes med').

Juellinge-fundet ['ju:l-], skeletgravfund fra rom. jernalder indeholdende rige gravgaver som rom. bronze- og glaskar, guld-fingerringe og smykker, sølvnåle o. a. Den rigeste grav, en kvindes, fremkom ved vejanlæg ved J. nær Nakskov i 1909 og overførtes urørt til nationalmus.

Juel'lund, hovedgård SV f. Køge, grl. 1694 af Jens Juel, fra 1752 under Giese-gård. Hovedbyggn. nedrevet 1918.

Juelsberg, hovedgård NV f. Nyborg; grl. 1672, hed opr. Raschenberg; fra 1771 i slægten Juels eje under navnet J. Hovedbyggn. fra 1773-81, fredet i kl. A.

Juels'minde, da. stationsby (Horsens-J) 20 km SØ f. Horsens; 1036 indb. (1945).

Jens Juel.

Niels Juel.

Havn, kuranstalt, kysthospital og bade-sted.

Juel Sø, tidl. stavemåde for Julsø.

judgement [ʃy(ə)'mæn] (fr.), dom, bedømmelse, skøn; dømmekraft; jugere [ʃy-'je-rə], domme, skønne.

Jugendstil ['ju:gənt-] (ty: ungdom-), stil-retn. inden for alle arter af kunstindustri og indendørsarkit., opstod i Tyskl. under eng.-jap. indflydelse som reaktion mod de hist. stiltyper, herskede ca. 1896-1910. Foregangsmand var den ty. maler og kunsthåndværker Otto Eckmann (1865-1902), der i 1. årg. af tidsskr. »Jugend« (grl. 1896, gav retn. navn) udformede J-s ornamentik (stilisering af former fra dyre- og planteverdenen i svungen, ekspressiv linieføring) og den belg. arkitekt Henry van de Velde (f. 1863), hvis saglige møbelkunst (principielt udformet på grundlag af funktionsforhold, men uden heldige resultater) fik dyberegående virkning.

Jugerum, rom. markmål = 1/4 ha.

Juggernaut ['dʒəɡə'nɑ:t], defekt eng. stavemåde for Jagannāth, ind. gud.

Ju'gorskij Sjar, strædet ml. Eur. og øen Vajgatj; forb. Barents-havet og Karahavet.

Jugo'sla'vien, serbokroatisk 'Jugosla-vija'; off. 'Federativna 'Narodna 'Republika 'Jugoslavija (den foderative folke-republik J), nordvestligste stat på Balkanhalvøen ved Adriaterhavet; 256 588 km²; 15 752 000 indb. (1948).

J består af forbundsrepublikkerne Serbien, Kroatien, Slovenien, Montenegro, Makedonien og Bosnien-Hercegovina samt de autonome prov. Vojvodina og Kosovo. Største byer: Beograd (hovedstad), Zagreb og Subotica. - *Terræn*. Størstedelen af J er et bjergkædeland, hvis kæder følger landets længderetning og besværliggør trafikken fra kysten til det tætbefolkede lavland mod NØ omkr. Donau og dens bifoder Sava, Drava og Tisza. Bjergene omfatter den østl. del af sydl. Kalkalper (Karavankerne og De Juliske Alper; henh. 2559 og 2863 m) og deres mod SØ gænde fortsættelse, De Dinariske Alper (2528 m). Bjergene består især af kalk og har drypstenshuler, jordskælvshuller (poljer og doliner), underjordiske flodløb o. a. karstfenomener. Mange bjergpartier er næsten blottet for plantevækst. Parallelt med det vintermilde kystland Dalmatien ligger et bælte af lange øer dannet ved sænkning af De Dinariske Alpers SV-zone; kysten er havnerig. Bjerglandet (landskaberne Kroatien, Bosnien, Hercegovina, S-Serbien og Montenegro) står ved sin manglende frugtbarhed og sine dårlige trafikforhold langt tilbage for det tætbefolkede nordvestl. lavland (Slavonien, Vojvodina, Banatet, N-Serbien). - *Klimaet* er i Dalmatien subtropisk med vinterregn. Ø for Dalmatien er der temp. fastlandsklima, og vintertemp. når selv i lavlandet ved Donau under 0°. Medens sommeren når lidt over 20°. Her er helårsregn og løvskove med bøg og eg, og højere oppe nåleskov, medens lavlandet de fleste steder kun har regn nok til græssteppe. - *Af befolkningen* var for 2. Verdenskrig ca. 7 1/2 mill. serber, 3 1/2 mill. kroater, 1 1/2 mill. slovenere (alle slaver), 1/2 mill. ungare, 1/2 mill. tyskere, 1/4 mill. rumænere. - *Sprog*. I J tales to selvst. sprog: serbokroatisk og slovenisk. - *Mont*: 1 dinar = 100 para. - *Mål og vægt*: Metersystemet. - *Erhverv*. Landbrug er hovederhverv, og 4/5 af be-

folkeningen er bønder. Af 25 mill. ha er 14,6 mill. landbrugsjord, men kun 7,5 mill. ha er agerjord. Det nordstl. lavland er et vigtigt kornland; af J-s areal bruges 2,6 mill. ha til majs og 2,1 mill. ha til hvede. Endv. dyrkes byg, havre, rug, kartofler, tobak, hør, vin, bomuld, hamp og frugt. Ca. 1/3 af J er skovdækket, og træeksporten er stor fra N-J. Kvæget henter en stor del af sin føde i skovene (enge, lysninger; olden) og i 1939 fandtes bl. a. 4,2 mill. stk. hornkvæg, 10,2 mill. får, 3,5 mill. svin og 22,5 mill. stk. fjækræ. — *Minedriften* leverer kul og brunkul (tils. 6 mill. t 1939), jernmalm (670 000 t), kobbermalm, blymalm (780 000 t), krommalm (45 000 t), antimonmalm (19 000 t), salt, bauxit (320 000 t) m. m. — *Industrien* er kun af større bet. mod NV og NO, hvor der ud over den alm. udbredte fødevarerindustri (sukker, mel, ol., smør, ost osv.) og skovvejenes savværkier findes en del jern- og tekstilindustri, der ligesom landets øvrige erhverv har lidt hårdt under 2. Verdenskrig. J havde i 1939 en *handelsflåde* på 480 000 BRT fordelt på 169 skibe samt 2154 flodskebe. Jernbanernes længde var 1939 kun 10 650 km. Eksporten omfatter ordnet efter værdi: tømmer, korn (majs, hvede), frisk og tørret frugt, hamp, tobak, kvægvælsprodukter og malm. (Kort se Balkan.)

Forfaring. Efter forfatn. vedtaget 31. 1. 1946 er J en føderativ republik. Parlamentet har 2 kamre, Forbundsforsamlingen (for de enkelte republikker) og Folkekaamet (175 medl.), begge valgt for 4 år; alm. valgetret også for kvinder; stat og kirke er adskilt. Forfatn. fastslår, at storgodserne skal udstykkes, udenrigshandel under statskontrol. Parlamentet vælger statsoverhovedet, der ligesom parlamentet sidder i 4 år. — *Hær og flåde.* Alm. værnepligt efter lov af 30. 3. 1946. Første tjenestetid under fanerne ca. 2 år, pansertropper og flyvevåben 3 år, flåden 4 år. Senere kortere genindkaldelser. Forsvarets genopbygning er ikke endt. (1948). — *Kirken.* Ingen statskirke. 1931 tilhørte ca. 49% den serbisk-ortodokse (autokefale) kirke, 37% den kat. (især i Kroatien), 11% er muhamedanere, knap 2% protestanter.

Historie. Den serbisk-kroatisk-slovenske stat, fra 1929 of. kaldt J., oprettedes dec. 1918. Serbiske kongeslægt Karadordjević blev J.s kongehus (Peter 1. 1918-21, Alexander 1. -34, Peter 2. -45). Efter konflikt m. Ital. fastlagdes 1920 (Rapallo) en for Ital. gunstig grænse; 1924 måtte J. lade Mussolini tage Fiume, mod Ungarns grænsekrav søgte J. at sikre sig ved at slutte sig til Lille Entente; søgte fra 1924 nøje samarb. m. Frankr. Efter konflikt med kroaterne, der ønskede selvstyre i federativstat, gennemførte Pašić 1921 en centraliseret forfatn., hvor serberne blev ledende. Efter brydningen ml. kroater (under Radić, myrdet 1928) og serber tog Alexander jan. 1929 diktatorisk magt. Efter Alexanders mord (Marseille 9. 10. 1934, kroatisk-makedonsk terrorbande) blev fatteren Paul formyndet d. umyndige Peter 2.; Stojadinović, førstemin. 1935-39, hævdede serb.

ledelse over for kroatlederen Maček, men ved Tyskls voksende magt søgte J 1937 forståelse m. Ital.; Cvetkovski søgte fra 1939 tilnærmelse til kroaterne, bojede sig for Hitler, tiltrådte 25. 3. 1941 i Wien tremagtspagten. 27. 3. tog den 17-årige Peter 2. magten ved statskup og overdrog magten til general Simović. Ty. angreb 6. 4. knækkede på 2 uger hæren; J opdelttes i et kongerige Kroatien (Bosnien), Montenegro og et lille serbisk område, mens Ital. tog nordl. Dalmatien, Tyskl. dele af Slovenien, Ungarn Drava-Tisza-trekanten. – I store dele af J fortsattes modstanden, først med general Mihailović som ledende; fra 1943 blev kommunisten Tito ledende i partisanekampen. Peter 2.s eksilregering i Cairo måtte anerkende Tito som ledende 1944 og fratrådte Mihailović hans kommando. Trods hensynsløse terror var tyskerne ude af stand til at slå partisanbevægelsen ned. Subašić, fra 1944 leder for Peter 2.s eksilregering, søgte nov. 1944–jan. 1945 samarb. m. Tito; marts 1945 udnævnte Peter 2. regentskabsråd, hvorefter Tito dannede jug. samlingsregering. J omdannedes til føderativstat; valg nov. 1945 gav Titos »Nationale Front« 90% af stemmerne, hvorefter grundlovgivende forsaml. 29. 11. erklærede J for føderativ republik. Pressen og en stor del af industrien socialiseredes 1946. Udadtil søgte Tito nøje samarb. m. Sovj., Albanien og Bulgarien, opnåede ved fred 1947 revision af ital. grænse, idet dog det omstridte Trieste blev fristad; modsætn. til eng. og amer. politik viste sig i grænseepisoder over for Grækenl. Fra sommer 1948 skarp modsætn. ml. Tito og Komm.-inform.

jugoslavisk litteratur og sprog, se
serbokroatisk litt. og sprog.

Jugulum (lat: lille åg), fordybning lige over brystbenet.

Ju'gurtha [-ta], konge af Numidien 118-105 f.Kr., lod sine medkonger Hiempsal I. og Adherbal dræbe, hvorfor Rom 110-105 bekrigede ham, til han kom i rom. fangenskab.

Juin [jy'æ], Alphonse (f. 1888), fr. general. Gik som øverstkommanderende i Marokko m. de Allierede nov. 1942, kommanderede fr. styrker i Ital. 1943–44, fra aug. 1944 chef for saml. fr. forsvarsstab, 1947 generalresident i Marokko.

Juist [jy:st], en af De Østfrisiske Øer,
Tyskl.

Juiz de Fora [ʒuˈiz di ˈfoɾa], by i Brasilien, staten Minas Gerais, 150 km N f. Rio de Janeiro; 85 000 indb. (1940). Tekstilindustri.

ju-ju ['dʒu: 'dʒu:] (vestafr. afledt af fr. *joujou* legetøj); opr. genstande, som de af. negere formodedes at tilbede og dyrke; senere overført på de ånder og guder, som boede i disse genstande.

juka'gi'r'er, palæasiatisk, nu uddøende folk af rensdyrjægere med egen sprogæt i NØ-Sibirien.

jukket (besl. m. eng. *yoke* og da. *åg*), det bræt, der sidder på tværs oven på roret i en kaproningsbåd.

jul, opr. en solhvervsfest, der i 4. årh. overtoges af kirken og gjordes til en fest for Kristi Fødsel. Da j er vinterhalvårets

største fest, har den til sig knyttet en
mængde folkeforestillinger af forsk. art.
Bet. af ordet i er usikker.

Jul, Christen (f. 1887), da. film- og teaterinstruktør. 1922-37 i London som sanglærer og instruktør v. forsk. teatre, siden i Kbh., fra 1942 knyttet til Palladium, f. eks. »Vi Kunne Ha' det så Rart« (1942). 1947 censor v. Det Kgl. Theater.

julebuk, udklædt person ved julelegene.
julegalt, julebrød i form af en galt.

julekaktus (*Zygo¹cactus trun¹catus*), art af kaktusfam. Epifyt, hvis stængler er delt i bladlign. led, uden torne. Blomsterne

Bladene lyse, uden torne. Blomsterne røde. Hjemmehørende i Brasilien. Yndet stueplante, blomstrer ved juletid.

julekrybbe, krybbe m. den hellige familie, der i de kat. lande om julen opstilles i kirker og privathjem.

julemærke, et velgørenhedsmærke til indtægt for rekonvalescenthjem for børn. Påklæbes ved juletid postforsendelser.

Indstiftet af postmester Holbøll i 1904.
Ideen har vundet udbredelse verden over.
I 1948 solgtes 51 689 000 stk. i Danmark.

julemærker, mærker på stuebjælken, der angav vejret i de tolv juledage; af j tog man varsel om vejret i årets tolv måneder.

julerose (*Hel'leborus 'niger*), art af ranun-

kelfam., haveplante fra S-Eur., der i
Danm. blomstrer i febr.-marts: giftig

julesalat, blegede, velsmagende skud af en form af cikorie *Cichorium intybus*.

julestjerne (*Eu¹phorbia pul¹cherrima*), art af vortemælkfam. høi plante med et

af vortemærkram., høj plante med et stort, lysende rødt svøb under de ubetydelige, gullige blomster. México, Alm. forhandlet stueplante især ved juletid. Kaldes også kongestjerne.

Julestjernen, mærke, der, siden 1917, årl. sælges i beg. af dec. til fordel for Børnesagens Fællesråd.

julestue, opr. stuen, hvor man holdt julegilde med lege, senere betegn. j selve gildet.

juletræ, pyntet grantræ, der i nutiden er julefestens midtpunkt. j, der omkr. 1600 er kendt i Elsass, kom omkr. 1800 til

er kendt i Elsass, kom omkr. 1800 til Norden, hvorfra det fra byerne spredte sig til landet, hvor det først blev alm. i slutn. af 19. årh. Rødgran er i Danm. det almindeligst brugte i

Juleøen, da. navn på Christmas Island.
juli (efter Julius Cæsar). 31 dage i vor

jun (efter Julius Cæsar, 31 dage, 1 vol-
kalender årets 7. måned. Da. navn *orme-
måned*; - *meteor*, den 2. sommermåned,
årets varmeste. den gnsrl. middeltemp.
er $14\frac{1}{2}^{\circ}$ - 17° ; de højeste målte temp. er
 33° - 34° og de laveste $\frac{1}{2}^{\circ}$ - 7° . Fugtig-
heden er temmelig stor, 75-80%, og den
gnsrl. nedbør 50-80 mm. Antal dage med
nedbør er gnsrl. ca. 10-13.

Julia 1) (d. 54 f. Kr.), Cæsars datter, 59 g. m. Pompejus. - **2)** (39 f.-14 e. Kr.), Augustus' datter, g. m. Marcellus 25. Agrippa 21 og Tiberius 11, forvist p. gr. af usædelighed.

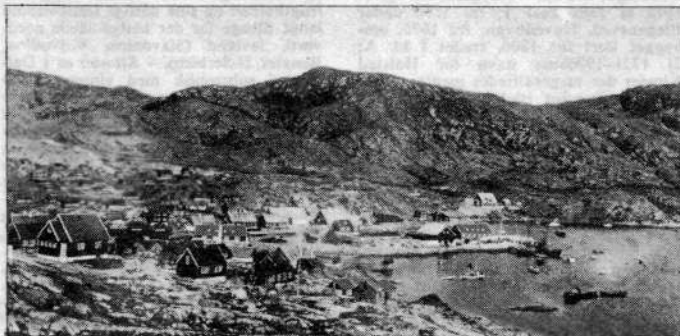
Julia Domna (d. 217), syrerinde, g. m. Septimius Severus.

Juli'ana (holl. [jyl-i]) (f. 1909), holl. reg. dronning fra 1948, datter af dronning Vilhelmina. Ægtede 1937 Bernhard af Lippe-Biesterfeld; moder til 4 døtre. (Portr. sp. 2252).

Juli'a'n A'p'ostata (gr: den frafaldne, nl: fra kristendommen) (331–63), rom. kejser 361–63, underkejser i Vesten 355, udmærkede sig mod alemannerne. Oprør

mod Constantius 2. 361. Søgte at oprette en hedensk statskirke og modarbejdede de kristne. Faldt på et tog mod perserne.

Julianehåb (efter d. da. dronning *Juliane Marie*), vestgrønl. koloni ved munden

Udsigt over Julianehåb.

af Igalikofjord, S-Grønlands vigtigste handelsplads; radiostation; centrum for grønlandsk fiskeavl; stort torskefiskeri. 945 indb. (1946). Anlagt 1775. I distrikt (4203 indb. (1946)) omfatter S-Grønland fra Kobbeminebugten til Lindensøfjord, alpin landskab med skærgård og dybe fjorde med frodige egne. Talr. nordboer ruiner fra Østerbygden. Distriktet omfatter J og Nanortalik sysler. (Ill.).

Juliane Marie (1729-96), da. dronning. Datter af Ferdinand Albert af Braunschweig-Wolfenbüttel; 1752 g. m. Fred. 5. efter dronning Louises død, moder til arveprins Frederik. Tilslidest af Struensee, bidrog til hans fald og støttede som kongehusets ledende person Høegh-Guldberg til regeringsskiftet 1784. (Portræt).

juli' *a'ske kalender*, den under Julius Cæsar indførte kalender.

juli' *anus*, rom. jurist, der under kejser Hadrian gav prætors edikt en endelig fast form (edictum perpetuum).

julienne [jyl'iæn] (fr.), fintstrimlede grøn-sager.

julirevolutionen 1830, udbrød i Paris, fordi Karl 10. udstedte grundlovsstridige forordninger («juliordonnansen»). Heftige kampe 27.-29. 7. Endte med kongens flugt, hvorefter Ludvig Filip blev konge.

'Juliske Alper, kalkbjergkæde i de sydl. Østalper ved grænsen ml. Ital. og Jugoslavien.

Julius, rom. patricierslægt, hvortil Cæsar hørte.

Julius, 3 paver. Julius 2., pave 1503-13, udvidede Kirkestaten, søgte at opnå Italiens enhed og selv at være tungen på Eurs vægtskål. Stor kunstmæcen (Raffaello, Michelangelo). (Portræt).

jullundur (eng. ['dsælundə:]), ind. *Jalandhar*, by i Ø-Punjab, Hindustan, NV f. Delhi; 135 000 indb. (1941).

julso, den største af Himmelsbjergsøerne; 5,6 km².

jumbe, lille åben tohjulet enspænderkarre, hvori kusken sidder sidelæns.

Jumna (eng. ['dsæmnə]), ind. *Yamuna*, Ganges' største biflod (1400 km), fra Himalaya til Ganges ved Allahabad.

jumper ['djømbør] (eng. *jump* springe), strikket damebluse, især anv. til spadseredragt. Navnet hentyder til, at man let kan springe i en j.

jun., fork. f. junior.

Juncker, *Flemming* (f. 1904), da. frihedskæmper; godsejer (Overgård). Forstmand; 1930-38 dir. f. A/S Junckers savværk, Køge. Bl. modstandsbevægelsens ledere i Jylland, fandt 1943-44 pladser til nedkastninger af våben m. m.; maj 1944 til Sv., derfra til Engl., hvor J indtrådte i ledelsen af faldskærmsfolkens arb. vedr. Danmark.

Juncker, *Thorvald* (f. 1897), da. industrimand. Fra 1927 direktør for A/S Aarhus Oliefabrik. Ty. venlig under besættelsen, forb. m. Sehested, Hartel, ty. spion v. Loew. Udarb. plan for da. deltagelse i økon. udnyttelse af kommende ty. kolonier. 1947 idømt 2 års fængsel.

Junckers Savværk, a/s, Køge, grl. 1932. Eneste savværk i Danm., der tilvirker bøgemarketstave, træaffaldet udnyttes til fremst. af træmel, trækul, eddikesyre m. m.

Juneau ['dsu:nu(:)], hovedstad i territoriet Alaska; 5729 indb. (1940).

Jung, *Carl Gustaf* (f. 1875), schw. læge og psykolog. Udgået fra Freud grl. han en særlig retning: analytisk psyk., hvori libidoen deseksualiseres og generaliseres til livsenergi (*Wandlungen und Symbole der Libido*, 1913). Udformede i *Psychologische Typen* (1920) en teori om personlighedstyper. Hævder, at der findes både et overindividuel og et indiv. ubevidst område.

Jung [jün], *Helge* (f. 1886), sv. officer. Hærens generalstabschef 1937-40, fra 1944 chef for samlede sv. krigsmagt.

Jung'bunzlau [-nts-], ty. navn på Mladá Boleslav, Tjecoslovak.

junge (ty.), tidl. benyttet betegn. for en mejerispand.

Jungersen, *Hector Frederik Estrup* (1854-1917), da. zoolog. Prof. v. Kbh.s Univ.

Dronning Juliana.

Juliane Marie.

Julius 2.

J. P. Junggreen.

fra 1899. Arb. over fiskenes konsorganer, 8-armede koralstyr m. m.

Junges Deutschland (ty.), se *Unge Tyskland*.

Junget'gård, tidl. hovedgård N f. Skive, ejt bl. a. af Albert Skeel ca. 1500, senere slægten Bille. Udstykket efter 1909. To-flojet hovedbyggn. fra ca. 1548 og 18. årh. Fredet i kl. A.

Jungfrau, 4158 m h. bjergtop i Berner Alperne, Schw. På S-siden Aletsch-gletscheren. Fra Kleine Scheidegg (2064 m) fører en jernbane op til Jungfraujoch (3457 m) og herfra fører elevator videre op til toppen, der er stærkt besøgt af turister.

Jungfrau-banen, schw. elektr. tandhjulsbane, som fra stationen Kleine Scheidegg på Wengernalp-banen fører op til Jungfraujoch i Berner Oberland.

Jungfrau-banen. Stationen Jungfraujoch.

Højdeforskel 1393 m. Sporvidde 1,0 m, største stign. 250 ‰ (1:4), lgd. 9,3 km. Fra stationen Eigergletscher og opefter ligger J i en 7,1 km l. tunnel. Anlagt 1897-1912.

'junggram'matikerne (ty. *jung* ung), en kreds af ty. sprogforskere som Leskien, Osthoff, Paul og Brugmann, der som led i deres bestræbelser for at give den sammenlign. sprogforsk. faste former satte læren om lydlovenes principielle undtagelsesløshed i højsædet.

Junggreen, *Jens Peter* (1827-86), sønderjysk politiker. Tobaksfabrikant i Åbenrå; fremtrædende da. leder efter 1864, styrkede ved artikler i »Freja« og »Dannevirke« da. sindelag i Sønderjyll. 1880 formand for Sprogforeningen; krævede smidigere taktik efter ophævelse af § 5, rigsdagsmand i Berlin 1884-86, søgte at dæmpe modsætningerne ang. edsaf-læggelse. (Portræt).

jungle (da. ['jɔŋlə, 'dʒɔŋlə], eng. [dsæŋgl]), ind. *Jangal* [dsæŋgāl], fællesnavn for uopdyrket land i Indien (såvel regnskove som savanner og stepper).

Junglebogen (eng. *The Junglebook*), roman af Rudyard Kipling (1894).

junglekrage ('*Corvus macro'rhyrchus*), Ø-asiat., stor sort krageart.

jungleokser, d. s. s. pukkalkvæg.

jungmand (ty. *jung* ung), d. s. s. ungmand.

Jungmann, *Josef* (1773-1847), tjch. filolog og digter, bidrog til at genopvække tjch. litt.sprog. skrev en tjch. litt.hist. (1825) og en tjch. ordbog i 5 bind (1834-39).

Jungner ['jünør], E. W. (1869-1924), sv. ingeniør, opfinder af bl. a. den alkaliske akkumulator, omtr. samtidig med Edison, men uafhængig af denne.

Jungs'hoved, halvø ml. Fakse Bugt og Bogestrom, SØ-Sjælland; 23 km²; 1068 indb. (1945). Voldsted (Slotsbakken); tidl. kgl. slot, lensmandsbolig, nedbrudt i slutn. af 17. årh.

Jung-Stilling [-'stīl-], egl. *Heinrich Jung* (1740-1817), ty. forfatter. Som udpræget pietist skrev J en omfangsrig selvbiogr. med minutiose psyk. iagttagelser. Bedst 1. del *Heinrich Stilling's Jugend* (1777).

juni (efter d. rom. gudinde Juno), 30 dage, i vor kalender årets 6. måned. Da. navn skærsommer. Sommersolhverv omkr. d. 21. j.; - *meteor.*, den 1. sommermåned. Middeltemp. 13°-15°; de højeste og laveste målte enkeltværdier er ca. 33° og ca. -1°. J er årets tørreste måned; den gnsrl. fugtighed er 70-75%, og nedbøren gnsrl. 40-60 mm. Nedbørsdagens antal er 8-12.

Junigrundloven, Danm.s første frie grundlov, underskrevet 5. 6. 1849 af Fred. 7. Opr. udarbejdet af Monrad, vedtaget med nogen ændring af grundlovgivende rigsforsaml. Begrænset kongemagten, indførte lovgivende rigsdag med Folke-ting og Landsting, begge valgt ved alm. valgret for selvhjulpne mænd over 30 år, men med valgbarhedsbegrænsning for Landstinget. Fastslog alm. borgerlige rettigheder og alm. værnepligt. Opr. beregnet til at gælde for Danm. og Sønderjylland, men måtte begrænses til Danm.; kom efter 1855 kun til at gælde for Danm.s sær-anliggender, da fællesanliggender for Danm. og Hertugdømmet hørte under fællesforfatn. Efter 1864 søgte Bondevennerne forgæves at bevare J-s demokrati. 1866 afløstes J af grundloven af 28. 7. 1866 med godsejerpræget Lands-ting.

Junin [hu'nin], by i Argentinas pampas, 200 km V f. Buenos Aires; ca. 70 000 indb. Handel med korn og kvæg.

juniopstanden 1848 blev rejst af Paris' arbejdere som protest mod nationalværk-stedernes lukning. Efter blodige kampe 22.-26. 6. slået ned af general Cavaignac.

'junior (lat. *yngr*), søn i forh. til fader; idrætsmand ml. 14 og 16 år.

'juniperus (lat.), bot., ene.

junker (ty. *jung* ung), ung adelsmand; hofjænestemand (kammerjunker); preussisk herremænd el. godsejer.

junkerne, betegn. for godsejerklassen i Preussen. Knyttet til Hohenzollern som embedsmænd og officerer; privilegerede herremænd over for småbonde- og landarbejderklasse; bærende element i preussisk-ty. konservatisme fra enevældens tid over Bismarck til Hindenburg. Ødelagt v. storgodsernes opløsning i Sovjetzonen efter 1945.

'junktors, ty. flyvemaskinetyper (mil. og civile), konstrueret af den ty. ing. Hugo J (1859-1935), bygget af letmetall. Under 2. Verdenskrig byggede J-fabrikkerne udelukkende tomotorede jagere (nat-jagere), bombere (deriblandt dykbombere) og transportflytøjer, f. eks. Ju 290.

junk'tu'r (lat. *functus* forbundet, forenet), læsen el. krydsningsstedet på saks- el. tangformede instrumenter.

'Juno, 1) i rom. rel. en gudinde af etruskisk opr., med etruskerne herredømme indført i Rom og forenet med Jupiter og Minerva i en trehed, der havde tempel på Capitolium. I hist. tid var J i Rom kvindernes guddom. Senere blev J identificeret med den gr. Hera og overtog dennes træk; 2) *astron.*, en af de største og lysstærkeste af asteroiderne, i opposition omkr. 7. størrelsesklasse, diameter ca. 200 km.

ju'no'nisk (af *Juno*), fuldvoksen; frodig, fyldig, med fyldige former.

junta ['lunta] (sp.), sammenslutning, råd; hypp. om oprørsregeringer, således j i

spidsen for comuneros 1520-21 og lokale J i kampen mod Frankrig efter 1808.

Jupiter (sanskrit *Dyaus pitā* himmelfader), 1) i rom. rel. en gud, der blev den rom. oldtidsstats højeste off. guddom. I gl. tid var der over hele Ital. kulte for J, men da betød J blot »guden«, der ellers overalt var lokale folkeguder, på hvem kvægvæls og agerdyrkningens udfald berod. Det lokale særpræg kommer frem i de talrige tilnavne, der knyttes til J. Ved Roms udvikling blev J den højeste fælles-rom. guddom, senere identificeret med den gr. Zeus, og i hellenistisk tid identificeret med fl. forsk. orient. guddomme. J fremstilles oftest som en moden mand med fuldsæg i lighed med de gr. Zeus-billeder. J-s attri-

butter er tordenkile og scepter, ofte tillige en ørn. Hovedtemplet for J-dyrkelsen lå på Capitolium; 2) astron., den største af solsystemets planeter. J har form som en fladtrykt omdrejningsellipsoide. Ækvatorradien er 11,2, polradien 10,4 gange Jordens ækvatorradius. J's masse er 318 gange Jordens, el. 1/1047 af solmassen. Den gns. v. er 1,4 gange vandets v., kun 1/3 af Jordens. J's synlige overflade er luftformet. Atmosfærens temp. er ca. $\pm 120^\circ\text{C}$. Spektret viser, at hovedbestanddelene er ammoniak og metan. J roterer med en rotationstid, der udgør ca. $9^h 50^m$ i ækvatoregnene, ca. $9^h 55^m$ i polaregnene. J bevæger sig omkr. Solen med en omløbstid på 11,9 år i en gennemsnitsafstand af ca. 800 mill. km, 5,2 gange gennemsnitsafstanden Sol-Jord. Ved betragtning af J i kikkert er det mest iøjnefaldende fænomen en række striber parallelle med J's ækvator. J er omgivet af 11 måner. De fire lystestærkeste J-måner blev opdaget af Galilei. **Jupiter-symfonien**, symfoni nr. 41 i C (K. V. 551) af W. A. Mozart. Komp. juni-aug. 1788.

jura (lat., flertalsform af *ius* ret), betegn. f. retsstudiet, der tidl. omfattede fl. systemer (verdslig og kanonisk ret).

Jura [sy'ra], fr. dept. i Jura-bjergene; 5055 km²; 216 000 indb. (1946). Stort landbrug; metalindustri. Hovedby: Lons-le-Saunier.

jura (efter Jura-bjergene), mellemste mesozoiske formation. Floraen bregner, cycadeer, nåletræer; faunaen rig: koral-ler, crinoider, echinider, brachiopoder, muslinger, snegle, talr. ammonitter. Fisk, dinosaurer og talr. andre krybdyr, endv. ældste fugl (*Archæopteryx*). Åbenhavs-dannelser fra tethys (S-Eur., Himalaya) og Stillehavsegne. I Ml.-Eur. 3 afdelinger: nederst lias (mergel og bituminøse skifre) derover dogger (kalk, ler, jernoolit), øverst malm (kalksten, kalkoolit). På Bornholm brunkulførende lias.

Jura [dsuərə], ø bl. indre Hebrider, Skotl. (360 km²).

Jura-bjergene (fr. [sy'ra]), ca. 300 km l. bjergkæde på grænsen ml. Fr. og Schw., fra Rhône-dalen til Aares udløb i Rhinen. J består af fl. parallelle kæder adskilt af brede længdedale (combes) og gennemskåret af snævre tværdale (cluses). J er opbygget af delvis stærkt foldede lag af kalk, mergel og sandsten m. v. fra jura, kridt og tertiær. Det højeste punkt er kun 1723 m; bjergene er skovdækkede. Befolkn. bor næsten kun i de brede dale.

jura'mentum (lat.), ed.

'jura 'noscit 'curia (lat.), domstolen kender retsreglerne, d. v. s. det er ikke nød. under en retssag at føre bevis for, hvilke retsregler der skal anv. ved dens pådømmelse.

'jura quæ'sita (lat.), velerhvervede rettigheder.

jurassisk, hørende til jura.

ju'ri'disk (lat. *ius*, genitiv *juris* ret), retsvidenskabelig; lovførmelig; retslig; vedr. jura.

juridisk embedseksamen, oprettet 1736, senest omordnet 1944 (3 dele). If. lovgivningen udkræves J til en række stillinger inden for retsvæsenet og admin., i adsk. tilf., således at jur. kandidater m. 1. karakter er ene-el. fortrinsberettigede. Studietid: $5\frac{1}{2}$ -6 år.

juridisk person, kollektiv enhed el. praktisk enhed, et af retsordenen dannet kunstigt retssubjekt, der i større el. mindre omfang behandles efter de om fys. personer gæld. regler. En J kan fremkomme ved en sammenslutn. af personer, hvor rettigheder og forpligtelser tilkommer og påhviler sammenslutningen som sådan el. ved at en vis formue (stiftelse, legat) henlægges til et bestemt formål, således at det kun er formuen, som berettiges el. forpligtes i forhold til trediemænd.

juris'dictio litigi'osa el. *j. contentiosa* (lat.: retspleje vedrørende retstvister), den del af retsplejen som angår pådømmelsen af retssager, mods. *j. voluntaria*, f. eks. tinglysningsvæsenet.

jurisdiktion (lat.), domsmyndighed; retskreds.

jurispru'den's (lat.), retsvidenskab, jura.

juristeri, nedsættende betegn. for jur. fortolkning el. tankegang, hvor denne forekommer at være i strid med alm. retsfølelse.

Juristforbundet, da. forening af jurister, grl. 1918; 1. 8. 1948: 3039 medl. Udgiver tidsskriftet »Juristens«.

Jurjev [jurjəf], ældre russ. navn på Tartu i Estland.

Jurte, firkantet kuppeltelt hos N- og Centralasiens nomadefolk.

Mongolske jurter.

Juruá, Rio [suru'a], sydlig biflod (2300 km l.) til Amazonas; sejlbar for både til sit udspring i Acre Territoriet.

jury [dsuəri] (eng.), nævningedomstol, især i Engl. og USA; special J [spæjəl] anv. i sager af større bet.

jus [sy] (fr.), sky, kodsagt.

jus (lat.), ret; J ca'no'nicum: kirkeretten; J ci'vile: den for de romerske borgere gæld. ret, mods. den ret, som gjaldt for alle frie personer inden for Romerriget (J gentium); J natu'rale el. J na'tu'rae: den ret, som antoges at være givet med selve den menneskelige natur (naturretten), mods. den ret, som hvilede på de af menneskene udstedte love; J publicum: offentlig ret; J scriptum: skreven ret (mods. sædvaneret); J strictum: den strenge ret (mods. æquitas: billighed); J com'mune: alm. ret (mods. J speci'ale el. singu'lare).

jus an'garie (lat.: ret til hoverijeneste), en krigsførende stats ret til mod erstatning at beslaglægge og benytte privat gods i krigsøjemed.

jus belli (lat.: krigens ret), de særlige folkeretlige regler, der gælder ml. krigsførende stater.

jus do'cendi (lat.), ret til at undervise ved et univ. J tilkommer i de nord. lande indehaveren af en doktorgrad.

jus non scriptum (lat.), uskreven ret, især sædvaneret mods. loven.

jus practi'candi (lat.), ret til at udeve virksomhed.

jus 'primæ 'noctis (lat.: retten til den første nat). I ældre eur. litt. omtales en sådan ret for godssejeren m. h. t. de på hans gods værende kvinder, når de indgik ægteskab. I de bevarede retskilder forekommer dog ingen bestemmelser herom. Hos primitive folkeslag findes derimod skikke, svarende til J, men det er vistnok forh. regler, der skal beskytte brudefolkene mod de magiske kræfter, som truer dem i brudenatten.

jus respon'dendi (lat.), ret til at afgive responsa i retssager. Blev af Augustus indrømmet ansete retslærde i Rom, hvis responsa skulle have samme gyldighed, som om de var meddelt af kejseren selv. Just, egl. et helgenavn, Skt. Jost (fransk helgen, 7. årh.).

jus tali'onis (lat.), talionsprincip.

justaucorps [systo'kɔ:r] (fr.: lige ved kroppen), en stramtsiddende trøje, der fra ca. 1670 brugtes af mænd og kvinder, mest til ridning.

juste'men't (fr.), lige netop, just.

juste milieu [syst mi'lje] (fr.: den rette middevej), slagord for Ludvig Filips balancepolitik efter 1830, der hverken tillod klart demokrati el. aristokratisk reaktion.

ju'ste're (lat. *justus* rigtig), rette, afpasse; afrette, prøve og stemple måle- og vægtredskaber.

ju'ste'rvæ'sen, da. statsmyndighed, som varetager justering m. m. af måle- og vejeredskaber.

Justi, Carl (1832-1912), ty. kunsthistoriker. Prof. bl. a. i Bonn. Værker: *Winckelmann* (1866-72), *Velázquez* (1888) og *Michelangelo* (1900).

Justi, Ludwig (f. 1876), ty. kunsthistoriker. Fra 1909 dir. for Nationalgall. i Berlin. Bøger om *Dürer* (1902) og *Giorgione* (1908).

justificere [-i'se-] (lat.), stadfæste (ad retslig vej).

justifikationssag, sag under hvilken et nedlagt forbud el. en foretaget arrest forfølges.

Justini'an(us), to byzantinske kejsere: Justinian 1. (482-565), reg. 527-65; g. m. Theodora. Hans felterher Belisar og Narses erobrede N-Afr., Italien og S-Spanien tilbage fra vandalerne, øst- og vestgoterne 532-54. Lukkede filosofskolen i Athen 529, lod juristen Tribonian redigere romerretten i *Corpus juris*, byggede Sofiakirken.

Justinus, Marcus Junianus (2. årh.e. Kr.), rom. historiker. Udgav et bevaret resumé af Pompeius Trogus' tabte verdenshist. (i 44 bøger), der sluttede med Augustus.

Justinus Martyr (d. ca. 165), gr. apologet; skildrede den kristne tro i den platoniske filos. terminologi.

Justitia (lat.: retfærdighed), i rom. rel. retfærdighedens gudinde.

justiti'a'rius, for retsplejeloven af 1916 betegn. for prææsidenten i højestetret el. en anden kollegial ret.

justitiekansler, sv. embedsmand, der fører overtilsyn med retsvæsenet. Stillingen oprettedes i 1634, fra 1719 betegnes indehaveren som J. Udnævnes af kongen. Lign. stilling i Finl. siden 1919.

justiti'el' (fr.), retslig; strafferetlig.

justitieombudsman, sv. embedsmand, som udnævnes af rigsdagen for et år ad gangen. Stillingen oprettedes 1809. Hans opgave er at påse, at dommerne og forvaltningen overholder lovgivningen. Afgiver hvert år en beretning til rigsdagen. Tilsv. stilling i Finl. siden 1919.

ju'stiti'eråd, medl. af den sv. højestetret.

ju'stits (lat.), retspleje; den myndighed, der håndhæver retsplejen.

Justitsministeriet, oprettet 1848. Over- og stort set det tidl. Danske Kancellis forretningsområde. Under J hører bl. a. anklagemyndigheden, politiet, domstolens organisation og personel, biografbevilinger og sager vedr. person-, familie- og arveret. Under justitsministeren sorterer tillige Direktoratet for Fængselsvæsenet.

justitsmord, fuldbyrdelse af dødsdom

på en med urette dømt person; i videre bet. en mod bedre vidende gennemført strafferetlig forfølgelse mod en uskyldig.

justitsråd, efter enevældens indførelse i Danm. betegn. for medl. af Højesteret (i Sv. benævnes stadig medl. af Högsta domstolen justitieråder), senere blot en titel, der meddeltes embedsmænd o. a. Nu kun sjæld. anv.

justitsager, ældre betegn. for mere bet. straffesager.

justitssekretær, chefen for det til en domstol knyttede sekretariat.

Just'nelsen, *Adda*, da. forfatterinde, humorist. *Når Man Ikke Kan Blive Andet* (1939), satirisk-folsom sanatorieroman *Sådan Bruger Vi Det Her* (1944).

'justum 'pretium (lat.: den retfærdige pris). Begrebet stammer fra romerretten, men har navnlig i middelalderen spillet en bet. rolle som norm for, hvad de handlende måtte forlange for deres varer.

'Jūsuf, arab. form for Josef.

Ju'supov [-pɔf], *Felix* (1887-1938), russ. fyrste. Hovedmand i mordet på Rasputin dec. 1916.

'jus 'vitæ et 'necis (lat.: ret over liv og død), den ret, som en familiefader i det gl. Rom havde over sin hustru og sine børn o. a. descendenter. Først under Konstantin d. St. i 4. årh. blev faderens drab af en af de nævnte personer straffbart.

'Jutas, finsk landsby, 5 km S f. Uusikaarlepyy, sv. sejr (Döbeln) over Russ. 13. 9. 1808.

jute (sanskrit *jūta* filret hår), bastfibre af juteplanten; tæpperne er længere end hamp- el. hortaver (indtil 4,5 m). j-planten vandredes og de stærkt ligninholdige hårde tæver blodgøres med olie-emulsioner, der giver j en karakteristisk lugt. j anv. især til sække, men jutegarn forarbejdes også til tæpper, møbelstoffer, bagklædning til linoleum m. m., ofte med islet af bomuld, uld el. hørsgarn. j kan farves både med bomulds- og uld-farvestoffer og benyttes oftest ubleget. j-sække kan imprægneres med bakerit og opnå stor kem. og mek. modstandsdygtighed.

Verdensproduktionen androg i 1939 1750 tus. t, hvoraf 99% kom fra Bengalen i Indien, især Gangeslandet. Omkr. halvdelen udføres, hovedsagelig over Calcutta. De vigtigste importlande var Engl. (Dundee), Tyskl. og Fr.

juteplanten ('*Cochorus*), slægt af lindefam., urter el. halvbuske med gule blomster, de savtakkede blade med stjernehar. 30 arter i troperne. Jutetæver fås af *C. oli'torius* og *C. capsu'laris*, der dyrkes i Indien. Indhøstningen, der alm. sker ved afskæring, foregår kort før frugtomdningen, inden tæverne bliver for træagtige. Efter at planten er visnet, underkastes den en rødning, hvorefter basten rives fra stængelen. (Forarbejdning se jute).

Jutta, da. dronning, hertugdatter fra Sachsen, 1239 g. m. Erik Plovpenning.

Jutta (ca. 1245-84), datter af Erik Plovpenning, forlod 1272 St. Agnes Kloster i Roskilde, og indlod sig i et kærlighedsforhold til søsteren Sofies mand kong Valdemar af Sv.

Juul, *Asger* (1874-1919), da. komponist, 1918 domkantor i Roskilde. Udgav *Andeligt Sangværk* (1915-17) i 3 bd.

Juul, *Esger* (d. 1325), ærkebiskop af Lund 1310-25; en af Erik Menveds sagførere under processen mod Jens Grand. I strid med kongen 1317, måtte forlade landet og vendte først 1321 tilbage ved paven mellemkomst.

Juul, *Ole* (f. 1918), da. forfatter. Udg. 1935 digtsamlingen *Marionetter*; 1943 udkom modstandsromanen *De Røde Enge* (da. 1945; filmat. 1945) i Sverige, hvor han opholdt sig som polit. flygtning; senere romanen *Det Næstheiligste* (1945) og novellesamlingen *Efter Regn* (1947).

Juul (*Juul*), *Stig* (f. 1907), da. retslærd. Fra 1944 prof. v. Kbh.s Univ. Retshist. forfatterskab.

Juul Christensen, *Kristen* (f. 1898), da. politiker. Gårdejer (Randers-egnen); fra 1943 medl. af Dansk Samlings hovedbestyrelse; kommunalpolit. Som repræ-

sentant for modstandsbevægelsen min. u. p. maj-nov. 1945.

Juul-Jensen, *Harald* (1882-1949), cand. mag., ledende red. af *Ordbog over det Da. Sprog*.

Juulso, tidl. stavemåde for Julso.

ju'vantia (lat.), hjælpende, gavnlige lægemidler.

ju've'l (oldfr. *juel*), sleben indfattet ædelsten; smykke; kostbar, prægtig ting.

juve'le'rkunst beskæftiger sig med forarbejdning, især slibning og indfatning, af ædle stene og perler til smykker. I oldtiden kendte man kun polerede sten og indfattede gemmer; fra middelalderen findes ædelstene i guld bl. a. til udsmykning af bogbind. Fra Renæssancen er Benvenuto Cellini (d. 1571) særlig kendt for kunstfærdige emailerede indfatninger. Facetslibning opfandt i 1456 og fra omkr. 1650 kunne man fremst. brillanter, facetslebne på over- og undersiden.

juvelvægt, vægt til ædelstene. Nu anv. meter-karat.

Juve'nal(is), '*Decimus 'Junius* (ca. 60-140), rom. satiriker. Overleveret er 16 satirer, der i skarp form revser samtidens usædelighed. Da. overs. 1866.

Ju'vencus, lat. hymnedigter fra Spanien (4. årh.).

juve'ni'l (lat.), ungdommelig; i *geol.* om vand, der stammer fra Jordens indre (størnkende magma), mods. vados.

Juvenile Courts ['dsu:vinail 'kɑ:ts] (eng: ungdomsretter), domstole i Engl. og USA, der dommer i straffesager mod børn.

Ju'ventus (lat.: ungdom), i rom. rel. ungdommen personificeret som gudinde.

Juvre Dyb, farvand ml. Mandø-Koresand og Røme ud for Sv-Jylland.

juxtaposition (lat.), *gramm.*, sideordning.

'Juzovka [-zɔf-], til 1925 navn på Stalino, Sovj.

jydepotter, uglaserede lerkar, der siden oldtiden har været fremstillet i Jyll.,

uden drejeskive. j poleredes med glatte sten og udsattes under brændingen aldrig for lueld.

jyder, indbyggerne i Jyll., synes i oldtiden at falde i en række stammer som cimbrer (Himmerland), haruder (Hardsyssel), angler i Lstedssyssel osv. Nu tales spøgende om kron-j (de gl. krongodser ved Århus og Randers), uld-j (Hamrum herred), kvab-j (ved Limfjorden).

Jyderup, da. stationsby (Holbæk-Kalundborg); 1560 indb. (1945); ansl. industri.

jydetunge, i N-Sjælland brugt som fellesbetegn. for haising og ising.

jydske, ældre skrivemåde for jysk.

Jydske Musikkonservatorium, Århus, grl. 1927, selvejende institution med støtte fra stat og kommune.

Jydske Tidende, da. dagblad (kons.), udg. af »Berl. Tid.«; især udbredt i det østl. Sønderjyll. Red. i Kolding; grl. 1929. Oplag 1948: 26 000, søndage 30 000.

Jydske Telefon-Aktieselskab, koncessioneret selskab, grl. 1895, omfatter lokaltelefonanlæggene i Jylland med undt. af Skagen og Sønderjyll. (der har statstelefon), fra 1949 også Samso. I 1948 havde j 136 000 abonnenter (257 mill. samtaler i 1947). Aktiekapital 24,5 mill. kr. Staten har aktiemajoriteten siden 1939.

Jülich ['jy:lix], 1) ty. by ved Ruhr; 12 000 indb. (1931). Jernbaneknudepunkt, maskinindustri m. v.; 2) tidl. ty. fyrstendømme. 1511 forenet med Cleve til Jülich-Cleve.

Jülich-Cleve [jy:lix-'kle:vø], tidl. ty. hertugdømme ved Rhinen, opstået 1511, vigtigt ved toldindtægter og naboskab til Nederl. 1614 delt efter skarp arvestrid med fr. og sp. indblanding. Den kat. hertug af Pfalz-Neuburg fik Jülich-

Berg, Brandenburg Mark-Cleve. 1815 samlet under Preussen.

Jylland, halvø, der fra Ml.-Eur. skyder sig mod N ml. Vesterhavet, Skagerrak, Kattegat, Lille-Bælt og Østersøen, deles fra ældgl. tid i Sønderjylland (ml. Ejder og Kongeå) og Nørrejylland (N f. Kongeå). Den del af Sønderj., der 1920 gennemfærdedes med Danm., hedder off. De Sønderjyske Landsdele, og den del, der ligger N f. Limfjorden, hedder Nørrejyske Ø. Følgende angivelser gælder for den da. del af J:

	1945
Den Jyske Halvø...	23 792 km² indb. 1 491 850
Den Nørrejyske Ø...	4 667 261 339
Øvrige øer	1 095 72 867
I alt...	29 554 1 826 056

Jylland mellem Tvende Have, H. C. Andersens berømte Jyllandssang, digtet i aug. 1859 på dagvognen fra Randers til Hjerminde ved Viborg; melodi af Heise.

Jyllandsposten, da. dagblad (uafhængigt kons.), grl. 1871, Danm.s trediestørste morgenblad, red. i Århus. Oplag 1948: 69 000, søndage 101 000.

Jyllandsslaget el. *Skagerrakslaget*, 1. Verdenskrigs største søslag (31. 5.-1. 6. 1916) ud for Jyll.s kyst. Den eng. flåde (Jellicoe) beholdt valpladsen, mens den mindre ty. (Scheer) trak sig tilbage. Engl. havde størst tab, men begge parter tilskrev sig sejren.

Jydevad Forsøgsstation, ved Tinglev, under Statens Forsøgsvirksomhed i Planteavl; oprettet i 1939. Hovedopgave: dyrkning af lupiner og andre sandjordsafgrøder.

'Jünger ['jyn̩r], *Ernst* (f. 1895), ty. forfatter. Officeren J forherligede krigen som kampoplevelse, i *Stahlgewittern* (1920). J-s senere væmmelse ved nazismen fik skarpt udtryk i den kun let camouflerede, kunstnerisk værdifulde roman *Auf den Marmorklippen* (1939, udkom i Tyskl.). *Der Friede* (1946, stærkt omdiskuteret).

Jyn-nan, anden stavemåde for Yün-nan (kin. prov.).

Jürgensen, *Fritz* (1818-63), da. maler og tegner, især bekendt for sine af tekst ledsagede, klassiske tegn. af kbh.sk små-

Mit Navn er Thomsen
Fritz Jürgensen: »Mit Navn er Thomsen«.

borgerligt liv, gengivet med skarp psykologisk sans og fremragende humor, bl. a. *Gyssebogen* (tegnet 1843, udg. 1920).

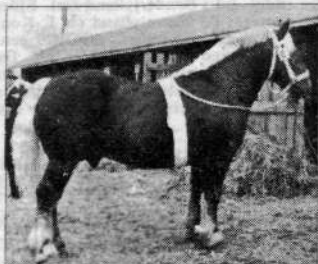
Jürgensen, *Jürgen* (f. 1872), da. forfatter. Ca. 10 års ophold i Belg. Congo er grundlaget for en række fængslende bøger, bl. a. romanen *Christian Svarres Congoferd* (1909) og fl. bd. noveller.

Jürgensen, *Jørgen* (1780-ca. 1845), da. eventyrer. Kaperkaptajn; kom 1809 på eng. skib til Island og gjorde sig til øens hersker juni-aug. s. å. (hundredagekongen), men fjernedes af Engl.

Jyske Division, oprettet 1932 af den tidl. 1. og 2. Jyske Division og omfatter: 2., 3., 6. og 7. regiment, Fodfolkspionerkommandoet, Jyske Dragonregiment, 3.

feltartilleriregiment, 14. artilleriafdeling og 2. pionerbataillon.

Jyske hest, dyb og bred mellemsvær trækhest med føre, lånde ben. J stammer fra gl. da. landheste, der dog har været

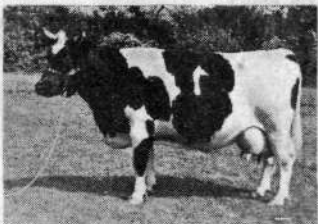
krydset med forsk. udenl. hesteracer. Siden 1870 har der været drevet renavl, og typen er nu en udpræget landbrugshest.

Jyske Lov, af Valdemar Sejrs på et rigsmøde i Vordingborg 1241 udstedt lov for Jylland (og Fyn). Anv. i tidens løb, navnlig i 16. og 17. årh., tillige i vidt omfang i Sjælland og Skåne. Mistede sin gyldighed ved indførelsen af Danske Lov 1683, men et stort antal af J-s bestemmelser optoges i denne. I Sønderjylland, hvor Danske Lov ikke gjaldt, vedblev J for visse afsnits vedk. at gælde indtil 1900, da den ty. Bürgerliches Gesetzbuch trådte i kraft.

Jyske As, bakkeryg i Vendsyssel, fra Dronninglund mod NV; 20 km l., 2-3 km br. Knøsen: 136 m h.

Jysk-Fynske Baner, de siden 1. 9. 1867 af den da. stat drevne jernbaner i Jyll.-Fyn, som ved starten omfattede strækningerne: Århus-Randers, Langå-Struer-Holstebro og Nyborg-Strib. J forenedes 1. 10. 1885 med de Sjæll. Baner til De Da. Statsbaner under ledelse af N. Holst.

Jysk malkekvæg, sortbroget (fork. S.J.M.). Racen, der tidl. hørte til kød-

Sortbroget jysk malkeko.

kvæget, er gnm. det sidste halve årh. udviklet med hovedvægten på mælkeydelse. J har sin største udbredelse i det nordøstl. og nordl. Midtjylland.

J'y suis et j'y reste [si'sji e si'ræst] (fr. nu er jeg der, og jeg bliver der), udtalelse, som tillægges Mac Mahon efter erobringen af Malakoff-tårnet ved Sevastopol 1855.

Jyväskylä, sydf. købstad (fra 1837), ved Päijänne; 27 000 finsktalende indb. (1947) Finér- og papirindustri.

Jæderen, ældre stavemåde for Jæren. **Jæderholm** [jæ:-], *Gustaf Axel* (1882-1936), sv. psykolog og pædagog. Særlig kendt for *Intelligensmåtningarnas teori och praxis* (2 bd., 1914).

Jæger, *Hans* (1854-1910), no. forfatter. Stortingsstenograf. Udg. efter debut som dramatiker den dokumentariske roman *Fra Christiania-bohemien* (1885), der beslaglagdes for utugtlig skrivemåde og påførte J en fængselsstraf. Afskediget fra sin stilling rejste J til Paris og skrev her de utilslørede selvbetændelser *Syk kjærlighet* (1893), *Bekjendelser* (1902), *Fængsel og fortvivelse* (1903).

Jæger, *Henrik* (1854-95), no. litt.historiker; påvirket af G. Brandes. Hovedværker: *Henrik Ibsen 1828-88* (1888), *Ill. No. Litt.historie 1-3* (1892-96).

Jægerbruden, opera af C. M. v. Weber (Berlin 1821, Kbh. 1822).

Jægere, 1) mil., tropper af jægere, skovløbere o. l.; fra 17. årh. brugt som skarpskytter og spejdere, tit i særafd., især til føds. Nu alm. fodfolk el. rytteri. Afskaffet i Danm. 1860; 2) *etnogr.*, se højere J, resp. samlere og lavere jægere.

Jägerndorf [jæ:-], ty. navn for Krnov, Tjecho-slov.

Jægersborg, tidl. kgl. jagtslot NV f. Kbh. Opført af Chr. 4. (færdigt 1620), hed da Ibsstrup; ombygget af Chr. 5. 1671 og omdøbt til J. Nedrevet 1761.

Jægersborg Dyrehave, off. navn på Dyrehaven (Nordsjælland).

Jægerspri's, slot og hovedgård NNV f. Frederikssund, opr. Abrahamstrup, nævnt fra 1318 som krongods, 1673 solgt til overjægmester Vincents Joachim Hahn, som gav den navnet J; 1679 købt tilbage af Chr. 5. 1773 af Chr. 7. givet til arveprins Frederik, hvis antikvariske interesser her udløstes gnm. opstilling i slots-parken af en række monumenter for berømte da., no. og holst., udført af Johs. Wiedewelt. 1797 atter overtaget af kronen. 1854 af staten solgt til Fred. 7., 1863 arvet af grevinde Danner, som ved sin død 1874 testam. J og en bet. kapital til »Kong Fr. 7.s Stiftelse for Hjælpeløse og Forladte Pigebørn«. Hovedbyggn. fra

middelalderen, Chr. 4.s tid og 1721-31; fredet i kl. A. Nu anv. dels som skole for stiftelsen, dels som museum med Fred. 7.-minder.

Jægersro, væddeløbsbane v. Malmö i Skåne, Sv.s ældste galopbane, hvor »svenskt derby« løbes. Indviet 1907.

Jämtland, sv. landskab ml. Lappland og Härjedalen; 37 671 km²; 127 000 indb. (1948). Overv. højfjeld, med mange høje fjeldtoppe, bl. a. Storsylen (1762 m) og Åreskutan (1420 m). Omkr. Storsjön den frugtbare Storsjö- el. J-slette. Mod Ø talr. lave bjerge, der hæver sig 2-300 m over de mellemglg. dale. Elve: Indalsälven og Ljungan. No. til 1645.

Jämtlands län, sv. län, omfatter landskaberne J. og Härjedalen og en mindre del af Hälsingland; 51 712 km², 143 000 indb. (1946). 54% er skov, 1 1/2% agerland. Bet. skovbrug, industrien er ikke stærkt udviklet.

Jändel, *Ragnar* (1895-1939), sv. forfatter. Håndværkerson. Deb. m. lyriske bidrag til den soc. indignationslitt. *Till kärleken och hatet* (1917); overgik siden, skuffet af arbejderbevægelsen, til idylliske og rel. motiver: *Under vårstjärnor* (1920), *Kämpande tro* (1928).

Jaensch [jænsj], *Erich* (f. 1883), ty. psykolog og filosof. Har bl. a. skrevet *Die Eidetik* (1925), *Grundformen menschlichen Seins* (1929). Definerede 2 personlighedstyper: den basedowide (B-typen) og den tetanoide (T-typen) og søgte at udnytte dem i nazistisk propaganda-øjemed.

Jæren [jæ:-ron], no. landskab i Rogaland fylke, strækker sig ca. 60 km langs Nord-søen S f. Boknfjorden mundning og er det eneste større lavlandsområde i V-No.; 1033 km²; ca. 50 000 indb. (1930). Ingen skærgård. Allerede i oldtiden ret tæt bebygget. Kendt for sit rige fugleliv. I J ligger købstaden Stavanger og ladepladsen Sandnes.

Jærne, østl. bydel i Esbjerg; indlemmet 1945.

Järnefelt, *Armas* (f. 1869), fi. komponist og dirigent; sv. statsborger; 1911-32 hofkapelmester ved operaen i Sthlm. Har komp. symfoniske digtninge, orkesterværker, korværker, klaverstykker og sange.

Järnefelt, *Arvid* (1861-1932), fi. forfat-

ter. Et rel. gennembrud i Tolstojs ånd er den psyk. baggrund for J-s produktion; består af fl. romaner og dramer med fremtrædende rel. og soc. tendens.

Järnefelt, *Eero* (1863-1937), fi. maler; broder til Arvid J; bl. a. portrætter og folkelivsbill.

Jærnen, lavtliggende sandstrækninger langs Køge Bugt; badested.

Jærpe, d. s. s. hjerpe.

Järpströmmen, sv. vandfald, i Indalsälven oven for Storsjön. Kraftstation (planlagt kapacitet 120 000 kW).

Järrel, *Stig* (f. 1910), sv. (film)skuespiller. Deb. hos Gösta Ekman på Vasateatern i Sthlm. Har fra revykomiker udviklet sig til en dygtig karakterskuespiller oftest i et patologisk rollefag, f. eks. i filmene *Flammer i Märket* (1942), *Forfulgt* (1944) o. a. 1945 knyttet til Dramaten.

Järta (opr. *Hieria*), *Hans* (1774-1847), sv. politiker. Frasagde sig 1800 sit adelsskab, da reg. afviste stenderkrav om finanskontrol (og skiftede stavemåde af navn). Ledende ved forfatningsarbejdet 1809, siden embedsmand; skarp modstander af frembrydende liberalisme efter 1830.

Jærtegn, 1) mirakel, under; 2) usædvanlig begivenhed som tegn fra guderne.

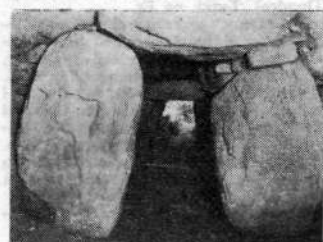
Jærtegnspostil, en postil, i hvilken udlægelsen af dagens tekst ledsages af en fortælling om en vidunderlig tildragelse; især anv. om Chr. Pedersens postil fra 1515.

Jærv ('Gulo' 'gulo'), plumpt, bjørnelign. rovdyr af mårfam. Ca. 85 cm l., korthalet, lang pels, sålegænger. Grådigt rovdyr, der kan angribe rener. Skands fjeldegne og nordl. Asien. Nærstående art i arktisk N-Amer.

Jættegryder, grydeformede fordybninger, udslebne under vandfald af sten, der af vandfaldet sættes i hvirvlende bevægelse og samtidig selv slibes kuglerunde.

Jætter el. *Jotuner* (egl. grovøddere), i nord. rel. demoniske væsner, gudernes modstandere. I kulturdramaet kæmper guder (aser) og J om magten i tilværelsen, og guderne sejrer. I senere folkelige eventyr opfattes J som trolldaglige kæmper.

Jættestuer, store stenbyggede gravkamre fra y. stenalder. J består af et ovalt el. rektangulært kammer, et par m br., fra 1-2 m h. og 4-10 m l., dækket af en gravhøj, og en overdækket indgang. Alm. er to J i samme høj (dobbel-J), sjældnere

Jættestueindgang.

er J med et el. fl. tilbyggede mindre kamre (bikamre). J, der er fællesgrave med indtil omkr. 100 gravlagte i eet kammer, er opført under påvirkning fra V-Eur. De findes talrigest i Ø-Danm. og omkr. Limfjorden.

Jævnbyrdighed (ty. *Ebenbürtigkeit* af lige fødsel), d. v. s. at begge ægtefæller er adelige el. fyrstelige, var i ældre ret hyppigt en betingelse for, at de i ægteskabet fødte børn erhvervede faderens stand og således blev berettigede til at nyde adelige rettigheder el. til tronen. I Danm. er arveretten til tronen ikke betinget af, at den påg. prins er født i et ægteskab ml. en til kongehuset hørende prins og en prinsesse; men til ethvert ægteskab inden for kongehuset skal kongens samtykke være indhentet, for at de i dette ægteskab fødte sønner og deres mandl. efterkommere kan være arveberettigede til tronen.

Jævn døgn, de tidspunkter, da Solen passerer himlens ækvator; jfr. forårs-J og efterårs-J.

jævn døgnslinien, skæringslinien ml. himlens ækvatorplan og ekliptikas (solbanens) plan.

jævn døgnspunkter, de punkter, hvor Solen står ved jævn døgn, jfr. forårspunkt og efterårspunkt.

jævn strøm, en ensrettet strøm af næsten uforandret styrke.

jødedom bruges især som betegn. for den under og efter den babyl. landflygtighed udviklede form af den jød. religion, hvor hovedvægten kom til at ligge i skriftstudiet og gudstjenesten i synagogen samt i overholdelsen af de lovbud, hvorved jøderne adskilte sig fra deres omgivelser: sabbaten, omskærelsen, renheds- og spise- lovene.

jødefejden, 1) optøjer, især i Kbh., sept. 1819, rettet mod jøderne. Udløber af tilsv. ty. uro, følge af økon. krise. Slået ned af politi og militær; 2) litt. diskussion 1813 om jødernes stilling i Danmark.

jødeforfølgelser, se antisemitisme. I nyere tid anv. til ordet pogromer.

jødehat, gul, spids hat, der har været påbudt jøderne som kendetegn i middelalder.

jødekirsebær ('*Physalis alkekengi*'), en til natskyggefam. hørende art, udmærket ved det store, røde, til sidst opblæste bæger, der omslutter det ligeledes røde bær. Dyrkes i haver.

jødekristne, i den ældste kirke de kristne af jødisk race, som forenede Kristustroen med overholdelse af den jød. lov og gudstj.

jøder (egl. »judæere«) bruges undertiden om det israelitiske folk lige fra dets oprindelse, i regelen dog kun om folket efter landflygtigheden i Babylon. Mens befolkningen, som bortførtes af assyrerne fra Israels rige i 722, forsvandt, lod perserkongen Kyros efter indtagelsen af Babylon 538 de deporterede fra Juda rige vende tilbage til Palæstina. I eksilet havde j. ingen tempeltjeneste, til gengæld lagde de vægt på skriftstudiet, overholdelsen af sabbat og omskærelse samt de vigtigste renhedslove, hvorved folket dengang og siden har formået at bevare sit særpræg i fremmede omgivelser. Alligevel genopførte de Templet efter hjemkomsten. Det var herefter midtpunktet i jød. kultus til 70 e. Kr. – Både under Alexander d. Store (d. 323) og i den påfølgende tid, hvor j. snart hørte under Ægypten, snart under Syrien, var forholdene tålelige. Et omslag indtraf, da Antiochos Epifanes ville udrydde den jød. rel. Det fremkaldte makkabæroprstanden, som endte med j.s sejr. År 63 f. Kr. indtog Pompejus Jerusalem, hvorefter romerne var herrer i landet. Familien Herodes regerede i kraft af romerne i tiden omkr. Kr. fødsel. En opstand år 70 e. Kr. kuedes af Titus, og templet i Jerusalem ødelagdes. Efter en ny opstand, rejst af Bar Kochba (132–35) fordroves j. fra Jerusalem, men jødedommen fortsatte sin eksistens, dels i Galilæa o. a. steder i Palæstina, dels i diasporamenighederne, som fandtes fra gl. tid i Ægypten, Syrien og Babylonien og hvis tal stadig øgedes, så at der fandtes j. i næsten alle egne af romerriget. Midtpunktet i j.s rel. liv var nu overalt synagogerne. Skriftstudiet fortsattes i skolerne i Palæstina og Babylonien, hvor de to Talmudgaver blev til. – Ved kristendommens sejr under Konstantin d. Store fik j. formelt religionsfrihed, men forfulgtes dog stadig lejlighedsvis i de kommende årh. Også i det arab. rige tilfaldes det j. at beholde deres rel. Kalifen 'Alī gjorde forstanden for talmudskolen i Sura til overhoved for de babyl. j. og tillagde ham titelen gaon (»ekskellence«), hvorfor perioden til ca. 1040 kaldes den gaonæiske. Efter denne tid forrykkedes tyngdepunktet for jød. åndsliv til Spanien. Af betydelige mænd fra denne periode må nævnes Abraham Ibn Ezra og Maimonides. Mange j. opnåede ledende stillinger under maurernes herredømme. Efter Ferdinand d. Katolskes sejr over maurerne 1492, udvistes også j. af Spanien. Også i andre eur. lande var j. igennem middel-

alderen genstand for forfølgelser og udvisninger. Således gik den rel. midkærlighed i korstogstiden ikke sjældent ud over j., navnlig i Frankr. og Tyskl. Fra slutn. af middelalderen og beg. af den nyere tid kendes både forordninger om særligt tegn på jødernes klædedragt og om indretning af ghetto kvarterer. – Under humanismen og på Reformationstiden ydede j. deres værdifulde bidrag inden for videnskaben, uden at en tilsvarende forbedring af deres forhold indtrådte. I Holland fandt dog mange j. et fristed fra slutn. af 16. årh. Særlig kendt er menigheden i Amsterdam. I denne by fødtes filosofen Baruch Spinoza, som udstødtes af synagogen for sine kætteri. En virkelig forbedring i j.s stilling indtraf først med oplysningstiden, hvis friskind kom j. til gode. USA's forfatning gav som den første af alle (1787) j. fuld ligestilling med andre. Derfor udvandrede mange j. til USA, der er et af de lande, hvor der er flest j. Portugal og Frankrig fulgte hurtigt USA's eksempel, og i løbet af 19. årh. opnåede j. samme rettigheder som andre i de fleste eur. lande. Christian 4. indbød i 1622 portug. j. fra Amsterdam til at slå sig ned i Glückstadt i Holsten. De fik fri adgang til handelsrejser i kongeriget. 1676 fik den første jøde bopæl i Kbh., 1788 opnåede j. adgang til håndværkerlavene, 1814 fulde borgerlige rettigheder og ved grundloven 1849 fuld politisk ligestilling. Bortset fra enkelte episoder i 1819 i Kbh. og andre byer har j. ikke været genstand for forfølgelser fra da. side. I andre lande har der derimod været ret kraftige udslag af antisemitisme i 19. årh., især i Fr. (f. eks. Dreyfus-affæren) og Tyskl. (f. eks. hofpræst Stöckers bevægelse). I Rusland, hvor j.s stilling var langt ringere end i de andre eur. lande, idet de kun måtte bo i 15 lille- og syrrussiske guvernementer samt i Polen, opstod blodige forfølgelser (pogromer) i 1880'erne og efter århundredskiftet. Først med revolutionen i 1917 opnåede j. borgerlige rettigheder som andre. – Fra jød. side har man forsøgt at afbøde forfølgelserne på forsk. vis, enten ved opgivelse af jødedommens særpræg og assimilering med omgivelserne, hvad de ortodokse j. bestemt har modsat sig, el. ved udvandring til lande, hvor j. var sikret mod overlast. For Th. Herzl var målet at skabe en jød. stat i Palæstina. Han blev hermed zionismens grundlægger (1897). Under Den 1. Verdenskrig udstedtes Balfourdeklarationen (1917), der lovede j. et nationalt hjem i Palæstina. Efter krigen blev Palæstina britisk mandat, og der åbnedes – under arab. modvilje – for jød. indvandring i begrænset omfang. Nazismens overtagelse af magten i Tyskl. betød en ny degradation af j. og organiserede forfølgelser af dem. Under 2. Verdenskrig udryddedes i Tyskl. og i de ty. besatte områder 5–6 mill. j. De overlevende j.s skæbne i disse områder er også efter krigens ophør præget af usikkerhed og ønsket om udvandring alm. I Palæstina ophørte det brit. mandat i 1948 og j. dannede deres egen stat Israel (s. d.).

Jødernes Autonome Område el. *Bi-robidzjan*, i RSFSR, Sovj., i Ø-Sibirien ved Amur; 94 500 km²; 108 000 indb. (1939), heraf 40% jøder.

jødeskæg (*Saxifraga sarmen'tosa*), art af stenbrækfam., med runde, mørkegrønne blade med hvide nerver og lange, trådline, hængende udløbere. Fl. varieteter er alm. stueplanter.

jødestjerne, gult seksstakket stjerne-mærke, der fra 1941 skulle bæres af jøderne i Tyskl.; ligeledes obligatorisk i fl. af de af Tyskl. beherskede lande (Slovakiet, Bulgarien).

jødisk litteratur. Herved forstås i regelen til forskel fra hebr. litt. den efterbibelske jød. litt. lige op til vore dage. Meget af den er skrevet på hebr., andet på jiddisch, endelig foreligger noget kun i overs. el. er direkte skrevet på andre sprog. Hebr. ophørte i tiden ned mod vor tidsregnings beg. at være talesprog og afløstes i Palæstina af aramæisk, i diaspo-

raen mange steder af gr. Af de lærde benyttedes hebr. dog stadig som litt.-sprog. En del af G. T.-s apokryfer og pseudepi-grafer er således opr. skrevet på hebr. Ved synagogegudstjenesten hos de aramæisktalende jøder blev den hebr. bibel-tekst efter oplæsningen gengivet i parafraserende aram. overs. (bevaret i targumerne). Fra 5.–6. årh. stammer redaktionen af det mangeartede stof fra forsk. tid, som er samlet i den palæstinænske og den babylonske Talmud. Stof af delvis beslægtet art foreligger i opbyggelige fortolkninger til bibelteksterne, midrash-erne, hvoraf mange er på alder med de ældre dele af Talmud. – I tidsrummet fra midt af 7. årh. til o. 1000, den gaonæiske tid (da de babyl. jøders overhoved med de arab. kaliffers billigelse førte titelen gaon), blomstrede den nyhebr. digtekunst. Rabbi Amrams bønnebog (fra slutn. af 9. årh.) danner grundlaget for alle senere bønnebøger ved jød. gudstjeneste i de eur. menigheder. Den største skikkelse fra denne periode er Saadia (892–942), hvis forfatterskab har været skelsættende for jød. videnskab, navnlig for religionsfilos. I de næste årh. bliver de sp. jøder de førende inden for jød. litt. og videnskab. Fra denne periode må nævnes filologen og bibelfortolkeren Abraham Ibn Ezra og Moses Maimonides, der i lige grad indlagde sig berømmelse ved sine Mishna- og Talmudstudier som ved sit arbejde inden for filosofien. Ved kampen ml. Talmudstudiet og filosofiens tilhængere opstod kabbala, en religiøs bevægelse med udgangspunkt i mystikken, som affødte en stor litt. På overgangen ml. middelalderen og Den Nyere Tid lever Josef Karo (d. 1575), hvis værk *Shulhan Aruh* (»det dækkede bord«), der er baseret på indgående Talmudstudier, er blevet rettesnor for det jød. liv. I slutn. af middelalderen og i Den Nyere Tid har jøderne i de andre eur. lande gjort sig stærkere gældende i åndslivet, men ofte således, at den jød. indsats ikke kan påvises isoleret. Med zionismen har jød. videnskab og litt., skrevet på hebr., fået en ny opblomstring. Repræsentanter fra denne periode er Achad Ha'am og Bialik.

jødisk tidsregning. Før eksilet begyndte det jød. nytår ligesom hos kanaaerne om efteråret o. vor oktober. Efter eksilet overtoges den babyl. tidsregning i det borgerlige år med årsskifte om foråret. Året inddeltes i 12 måneder på 29–30 dage, og der indskødes af og til en skudmåned. De 12 mdr. var (begyndende m. vor april): nisan, ijjar, siwan, tammuz, ab, elul, tischi, marcheschan, kislev, tebet, shebat og adar. – I de hist. bøger i G. T. findes stadige alders- og tidsangivelser, så at man kan udregne tiden fra verdens skabelse til Syndfloden, fra Syndfloden til udgangen fra Ægypt. osv. Efter den j. ligger verdens skabelse 3760 år før vor tidsregnings beg., d. v. s. if. j. har vi år 5709.

Jöhnke ['jõnkə], Ferdinand (1837–1908), da. søofficer. Knyttet til Bojsen o. a. venstrepolitikere. Chef for søminekorpset 1885–99, chef f. orlogsværftet 1899–1901; marinemin. 1901–05.

'jõ'kel, isl. jökull ['jõ:gøll], gletscher; i isl. stedsnavn også om det med gletschere dækkede fjeld.

jõkellõb, isl. jökullhlaup ['jõ:gøllhlop], på Isl. voldsomme vandstrømme, der dannes, når virksomme vulkaner, der er begravet under jøklerne, har udbrud. j. oversvømmer store strækninger, der dækkes af medført sand, grus og klippestykker.

Jõkuldalur ['jõ:gølda:lør], dal i Ø-Isl., gennemstrømmet af Jõkulsá á Brú.

Jõkulfirðir ['jõ:gølførðer], fjord i Isl., østl. arm af Isafjarðardjúp.

Jõkulsá ['jõ:gølsau], fl. isl. elve, bl. a. 1) J á Fjöllum [-au 'fjõðlòm], fra Vatnajökull gnm. Óðáðahraun, danner Dettifoss, udmunder i Axarfjörður; 2) J á Brú [-au 'bru:], fra Vatnajökull gnm. Jõkuldalur til Héraðsfói i NØ-Isl. (140 km).

Jõnkõping ['jõnko:(pi:n)], sv. köbstad (fra 1284), Småland, hovedstad i J-s län ved Vätterns S-spid; 42 000 indb. (1949).

A. D. Jørgensen.

Johannes Jørgensen.

Jørgen Jørgensen.
(f. 1888).Jørgen Jørgensen.
(f. 1894).

Kristinakyran (1673), Hovrätts huset (17. årh.), Gamla Rådhuset (1726, nu museum), Landbrugsskole. Bet. industri: tændstikker, papir, tekstil, maskiner.

Jönköpings län, sv. län, omfatter nordl. Småland; 11 522 km², 263 000 indb. (1948). 13 % er agerland, 58 % skov. Land- og skovbruget er betydeligt, minedriften ringe, industrien anseelig og mangesidig.

Jönsson, Anders (f. 1883), sv. billedhugger; portrætbuster og dekorativ skulptur.

Jönsson, Gabriel (f. 1892), sv. forfatter og journalist. Har udg. fl. digtsaml., bl. a. *Flaskpost* (1920), *Mina skepp* (1936), enkle og melodiske vers, oftest over skånske hjemstavnsmotiver.

Jørgen (gr. *Georgios*), mandnavn. Dets store udbredelse skyldes dyrkelsen af St. Jørgen (Georg).

Jørgen (George) (1653-1708), da. prins, søn af Fred. 3. 1683 g. m. eng. prinsesse Anna, som efter sin tronbestigelse 1702 forgesøgte at skaffe ham tronen.

Jørgensen, Adolf Ditlev (1840-97), da. historiker. F. i Gråsten. Udg. 1874-78 *Den Nord. Kirkes Grundlæggelse og Første Udvikl.*; 1882 40 *Fortællinger af Fædrelandets Hist.*, der nåede stor udbredelse; række personskildringer (Ewald, Stensen, Brorson, Griffenfeld). Gik ind for grænse- og dragnings i Sønderjyll. efter folkets nat. overbevisning; i da. politik mellemstandpunkt ml. Venstre og Højre; knyttet til højskolekredse, højt anset foredragsholder. Knyttet til A. F. Krieger, udg. fru Heibergs »Et Liv Genoplevet i Erindringer«. De sønderjy. nationalproblemer var bestemmende f. J-s hist. synspunkter; hypp. forsvarer af tidl. hårdt bedømte personligheder, særlig Chr. 8. Skrev i »Dann.s Riges Hist.« perioden 1814-52, med vidt gennemført forsvar f. reg. i enevældens sidste år. Gehejmearkivar efter 1882, ledende v. omlægning af da. arkivvæsen (lov af 1889), fra 1889 rigsarkivar. Skarp polemiker. Efter J-s død udg. hans *Redegørelse for min Udvikling og mit Forfatterskab*. (Portræt).

Jørgensen, Aksel (f. 1883), da. maler; medl. af Den Frie Udst. fra 1918; prof.

Aksel Jørgensen: Syngespigen.

1920; udsmykn. af Drachmann-kroen (1911-13), proletarskildringer og portrætter samt grafiske arb.

Jørgensen, Alfred P. C. (1848-1925), da.

gæringsfysiolog. Oprettede 1881 i Kbh. et levnedsmiddellaboratorium, der hurtigt udviklede sig til et speciallabor. i gæringsfysiologi og bakteriologi. Labor. leverede renkulturer overalt i udlandet og søgtes internat. i studieejemed. Stod i nært samarbejde med E. Chr. Hansen.

Jørgensen, Alfred Theodor (f. 1874), da. teolog, Lutherforsker; dr. theol., leder af fl. filantropiske virksomheder, bl. a. 1939-44 af De Samvirkende Menighedsplejer i Kbh.; forgrundsfigur i det økumeniske arbejde. Bet. teol. og filantrop. værker.

Jørgensen, Asger (f. 1914), da. maler; har udført abstrakte kompositioner.

Jørgensen, Axel G. (f. 1890), da. arkitekt og forfatter. Har bl. a. opført *Kristkirken* i Kolding (1921-25) og *St. Peders Kirke* i Holsted (1926-27) samt i Kbh. *Da. Blindesamfundshygn.* 1936 (s. m. Willy Hansen). Ud giver af fl. lærebøger i husbygning og materiallære for bygningshåndværkere.

Jørgensen, Carl (f. 1888), da. nervelæge, psykolog og moralfilosof. Har bl. a. skr. *Følelseslivets Grundelementer* (1920), *Psykonuroser og Psykoterapi* (1932), *To Bud. En Lægepsykologs Moralsystem* (1942).

Jørgensen, Carl Adolf (f. 1899), da. botaniker. Afdelingsleder ved Statens Plantepatologiske Forsøgstation 1925-33. Prof. i arvelighedslære v. Landbohøjsk. 1934.

Jørgensen, Ellen (1877-1948), da. historiker (middelalder og historieskrivningens hist. i Danm.). Dr. phil. 1909 (*Helgendyrkelse i Danm.*).

Jørgensen, Emil (1858-1942), da. arkitekt. Den kat. *St. Anna Kirke* og *St. Elisabeths Hospital* og *Sundholm* på Amager, *klosteret for Den Evige Tilbedelses Orden* i Kbh. og (s. m. Helge B. Møller) *amtsygehuset i Gentofte*.

Jørgensen, Eugen (1858-1910), da. arkitekt. Elev af Hans J. Holm. Alle bygningerne i Chr. 9.s Gade kvartieret, *gardehusarkasernen* (nu Østerbrogade Kaserne) (1896) i Kbh. m. v.

Jørgensen, Georg (1838-1905), da. døvtumpepædagog. Forstander for Det Kgl. Døvtumpeinstitut i Fredericia 1881-1904. Talemetodens ivrige forkæmper i Danm.

Jørgensen, Gunnar (f. 1896), da. skolemand og forfatter. Af hans meget forsk. vurderede drenge- og ungdomsbøger har navnlig *Flemmingfortællingerne* vundet læsere.

Jørgensen, Hakon (1879-1927), da. politimand. 1919 chef for opdagelsespol., 1920 for ordenspol. i Kbh., 1926-27 konst. politidir. Var dir. for Det Internat. Fjernidentificeringsbureau, hvis oprettelse navnlig skyldtes hans forbedring af de anv. fjernidentificeringsmetoder.

Jørgensen, Holger (f. 1896), da. kemiker. Leder af A/S Da. Gæringsind.-s forskningslabor. siden 1929. Dr. techn. 1941. Vidensk. arb. især på biokemiens område.

Jørgensen, Johannes (f. 1866), da. forfatter. Skipperson fra Svendborg. Student 1884; lyrisk debut 1887; 1888-94 5 småromaner, tungsindigt selvkredsende dekadentlitt. af høj stilistisk rang. Kom sine tidl. radikale bekendtskaber på afstand gnm. ytring af kristelige tendenser i sit symbolistiske tidsskr. *Tårnet* (1893-94). En station på vejen mod hans overgang til den kat. kirke 1896 betegner digtsaml. *Bekendelse* (1894). Af bekendelses- og opbyggelseslitt. i prosa nævnes fortællingen *Den Yderste Dag* (1897), *Lignelser* (1898) og selvbiogr. *Mit Livs*

Legende (1916-28). Hertil slutter sig delvis hans mange rejsebøger, hvoraf bl. a. *Romerske Helgenbilleder* (1902) peger frem mod hans 3 store helgenbiogr. af *Frans af Assisi* (1907), *Katharina af Siena* (1915) og *Birgitta af Vadstena* (1941-43). *Essays* (1906) og *Goethe-bogen* (1913) rummer ædel prosa og polemisk kritik. Inden for hans lyrik betegner *Digte* (1898) og især *Blomster og Frugter* (1907) overgang til en stil, hvis klare enkelhed kontrasterer mod tidl. søgthed. Æresborger i Assisi og Svendborg. (Portræt).

Jørgensen, Jørgen (f. 1888), da. politiker. Gårdejer; rad. folketingsm. fra 1929 (Frederiksværk, fra 1935 Lejre). Undervisningsmin. 1935-nov. 1942, knyttet til grundtv. kredse, gennemførte folkeskolelov 1937, fjernet nov. 1942 på ty. krav. Indenrigsmin. nov. 1942-aug. 1943. Støttede efter 1945 Venstres politik med understregning af rad. landbofløjs interessefællesskab m. borgerl. partier. (Portr.).

Jørgensen, Jørgen (f. 1894), da. filosof og logiker. Har bl. a. skrevet *A Treatise of Formal Logic* 1-3 (1931), *Filosofiske Forelæsninger som Indledning til Vidensk. Studier* (1926-27) og *Psykologi på Biol. Grundlag* (1941-46). Forkæmper for en modificeret logisk empirisme. (Portræt).

Jørgensen, Mathias (f. 1896), da. elektrotekniker. Fra 1921 ansat ved Danm.s Tekn. Højskole (1941-43 dog hos ASEA), 1943 prof. i alm. elektroteknik.

Jørgensen, Niels Emil (f. 1915), da. journalist. Medarb. ved »Nat.-Tid.« 1938, medred. fra 1945, ansvarsh. red. 1946; under besættelsen virksom i illegalt arb., i ty. koncentrationslejr 1944-45.

Jørgensen, Peter (f. 1899), da. filolog. Siden 1948 prof. i tysk v. Kbh.s Universitet. Bl. litt. arb.: *Über die Herkunft der Nordfriesen* (1946).

Jørgensen, Poul Johs. (1873-1947), da. retslærd. 1907-44 prof. v. Kbh.s Univ. Hovedværk: *Dansk Retshistorie* (1940).

Jørgensen, Severin (1842-1926), da. brugsforeningsmand. Oprettede 1888 en jysk fællesindkøbsforening f. brugsforeninger. 1896-1913 dir. f. FDB.

Jørgensen, Sophus Mads (1837-1914), da. kemiker. Prof. v. Polytekn. Læreanstalt 1887-1908. Har udført grundlæggende arb. over metalammokforbindelser (komplekse forbindelser).

Jørgensen, Thorvald (1867-1946), da. arkitekt. Tilhørte den Herholdt-Holm-Nyropske skole. Kgl. bygningsinspektør 1911-38. Talr. kirker i Kbh., *badehotel og apotek* på Skagen, *ministerialbygninger på Slotsholmen*, *Gentofte Rådhus* i klassicistisk stil (1934) m. m.; genopførte *Christiansborg Slot* (1906-28).

Jørgensen, Troels Georg (f. 1874), da. retslærd og dommer. 1925 i Højesteret, 1936-44 præs. i højesteret. Angrebet for sin holdning under besættelsen, især v. gennemførelsen af kommunistloven. Omfattende og alsidigt jur. forfatterskab. **Jørmunrekk** ['jör-], i nord. helteedigt. om Völsungerne en konge, g. m. Svanhildr, Gudruns datter af 3. ægteskab. J-s drab skildres i Hamdismål. Sagnet hist. kerne er goterkongen Ermanariks død år 375, if. samtidig rom. hist. skriver v. selvmord af frygt for invaderende hunner, men allerede if. Jordanes (6. årh.) efter angreb af to brødre.

Jösse Eriksson, Erik af Pommerens foged i Dalarna m. v.; hans hårdhed gav anledning til Engelbrekts oprør 1434.

Jössinger (efter Altmarmark-affæren i Jössingfjord), betegn. for no. patrioter under den ty. besættelse af No.; først brugt af de no. nazister (1943) som øgenavn for de eng. venlige nordmænd som modvægt mod øgenavnet quislinger.

Jössingfjord, no. fjord, NV f. Flekkefjord; kendt fra eng. opbringning af det ty. skib »Altmark« og befrielsen af 300 eng. krigsfanger 16. 2. 1940.

Jaabæk ['jå-] Søren (1814-94), no. bondepolitiker. Gårdejer; stortingsm. 1844-91. Selvlært; hensynsløs forkæmper for sparsommelighed i statsstyret, kritisk mod statskirken; for udvidet valgret og folkeoplysning. Tilh. yderste venstre fløj. Udg. 1865-79 »Folketidende«.